

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på
www.tekniskkulturarv.dk/about

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

Beretning
om
de fattige
Samfunds-
classers Vel

INDUSTRI-
FORENINGEN

~~1321 279~~

~~152~~

~~306~~^a

361 1B

~~36 (063)~~

Beretning

om

Forhandlingerne paa det i Kjøbenhavn den 24de og 25de October
1865 afholdte Møde til Discussion af Spørgsmaal,

vedkommende

de fattige Samfundsclassers Vel.

Udgiven ved Foranstaltning af Indbyderne til Mødet.

Kjøbenhavn.

Jacob Lunds Boghandel.

Trykt hos J. H. Schultz.

1866.

	Side
Om Modarbeiden af Betleri	129—138.
Om Benyttelsen af et Blad til Discussion af Emner, vedkommende de Fattiges Forsorgelse	139.
Tillæg: Indbydernes Skrivelse til Indenrigsministeriet angaaende Gjennemførelse af Reciprocitet med Hensyn til Behandling af Udlændinge	140.

Dagsorden.

Ved et i Efteraaret 1862 i Kjøbenhavn afholdt Møde til Discussion af Spørgsmaal, vedkommende de fattige Samfundsclassers Vel, blev det bestemt, at et lignende Møde skulde afholdes det følgende Aar. Denne Beslutning kunde paa Grund af de senere indtraadte Forhold ikke komme til Udførelse, og først i indeværende Aar turde man vente, at der vilde være tilstrækkelig Interesse tilstede for Drøftelse af saadanne Anliggender. Kammerherre E. Emil Rosenørn, der havde ledet Forhandlingerne paa Mødet i 1862, besluttede da i Forening med Professor Mürer at sammenkalde et nyt Møde og efter deres Opfordring indtraadte Contoirchef i Kjøbenhavns Magistrat Ludvig Brüun, Cancelliraad, Prøveprocurator Plockross og Provst Stockholm med dem i en Comitee for at forberede Mødet, der besluttedes afholdt i Kjøbenhavn den 24de og 25de October. Som en Hovedgjenstand for Discussion ansaae man Spørgsmaalet om Anvendelsen af Arbeids- og Forsørgelsesanstalter, medens der dog tillige

forelaa andre Spørgsmaal af Betydning til Drøftelse. I Indbydelsen til Mødet bestemtes saaledes foreløbigt de nedenfor under Nr. 1 a, b, c, d, e, 2, 3 og 4 opstillede Spørgsmaal som Forhandlingsgjenstande og senere tilføiedes efter Opfordring Spørgsmaalene 5, 6 og 7. Saaledes fremkom for Møderne følgende:

Dagsorden.

1. Paa hvilken Maade bør Fattigforsørgelsen bedst ordnes, saaledes at de Fattiges Vel og Selvvirksomhed fremmes, og Dovenskab og Uvirksomhed modarbeides, navnlig:
 - a) Kan det ansees rigtigt at henvise alle Trængende til Optagelse i combinede Arbeids- og Forsørgelsesanstalter, eller bør en anden Art af Forsørgelse bestaae ved Siden af disse?
 - b) Burde man ikke stræbe hen til at udvikle et frivilligt Fattigvæsen, hvor Udgifterne bestrides ved frivillige Gaver og Forstandernes Gjerning udføres af Mænd og Qvinder, der frivilligt tilbyde sig?
 - c) Er der nogen anden fra det Bestaaende forskjellig Maade at ordne Forsørgelsesvæsenet paa?
 - d) Har Fattigbestyrelsen efter den danske Lovgivning den Myndighed, som er nødvendig for at Arbeidsanstalter kunne gjøre den tilsigtede Nytte, bl. A. ligeoverfor den forsømmelige Familiefader, der unddrager sig Forsørgelsen af Hustru og Børn?
 - e) Hvilke Slags Arbeider bør man fortrinsviis forlange udførte i Arbeidsanstalterne, deels med Hensyn til de fattige Arbeideres Tarv, deels med Hensyn til det størst mulige Udbytte af Arbeidet?
2. Bør man ikke med Hensyn til Behandlingen af Udlændinge, der heri Landet blive trængende, stræbe efter at faae gjenneført Reciprocitet, og i bekræftende Fald, hvilke Regler

burde man da anbefale som Gjenstand for Overeenskomst med de forskjellige Lande?

3. Er det ønskeligt, at der skeer Forandring i Lovgivningens Bestemmelser om det 5aarige Ophold, og i hvilken Retning bør da disse Forandringer gaae?
4. Hvorledes modarbeides det, uagtet Lovens Forbud, i stort Omfang foregaaende Betleri?
5. Hvorvidt og under hvilke Omstændigheder bør og kan man virke for Arbejderboligers Indretning — eller i manglende Fald, for Overholdelsen af de foreskrevne Regler for Leieboligers Indretning og Beskaffenhed?
6. Hvilke practiske Midler kunne paavises for at skaffe Arbeidsclassen billigere Priser paa dens Livsfornödenheder?
7. (Eventuel Priisopgave) Hvilke Midler fortjene at anbefales som tjenlige til at frembringe og vedligeholde det rette Forhold imellem Huusbonden og Tyendet — Arbeidsherren og Arbeideren?

Moderne afholdtes i Industriforeningens Sal den 24de October d. A. om Eftermiddagen og den 25de saavel Formiddag som Eftermiddag, og vare besøgte af c. 150 Medlemmer.

Mødet den 24de October.

(Eftermiddag Kl. 5.)

Mødet indleddedes med følgende Foredrag af

Kammerherre **Rosenørn**. Høitagede Forsamling! Først maa jeg tillade mig paa Comiteens Vegne at bringe vor Tak, fordi De villigen have fulgt vor Indbydelse.

Den ydre Anledning til dette Møde var et, om jeg saa maa sige, improviseret Møde, der holdtes for 3 Aar siden, hvor Professor Mürer og jeg fik det Hverv det følgende Aar at foranstalte et nyt Møde. Grunden til, at dette ikke er skeet, ligger i forskjel-

lige Omstændigheder, men at det er udsat saalænge, uden at der er bleven sammenkaldt noget Møde, ligger i de ulykkelige Forhold, hvori vort Fædreland har været stedt. Jeg vil imidlertid tilstaae, at selv ikke nu vilde et Møde være bleven sammenkaldt, hvis ikke Professor Mürer med sin utrættelige Iver for den Slags Sager havde stadigt trykket paa mig, og dersom vi ikke begge havde i de 3 Mænd, der have tiltraadt Comiteen, fundet en saa værdifuld og gavnlig Hjælp.

Naar der nu spørges, hvad tilsigte vi, og hvilken Hensigt og hvilke Forventninger have vi med Hensyn til denne Forsamling, saa er jo vort Formaal i Grunden allerede givet eller i det Mindste antydnet i den Indbydelse, som vi have tilladt os at udstede. Vi haabe og vente ved gjensidige Overveielser, ved moden Prøvelse og ved en alvorlig Undersøgelse at finde de rette og de gavnligste Midler til at fremme de fattige Samfundsclassers Vel, naturligviis saavel i materiel Henseende som i intellectuel og moralsk Henseende. Denne Opgave er vistnok besværlig, ja saa vanskelig, at, naar Comiteen har vovet at yde sin liden Skjærv for at løse denne Opgave, saa have vi i Sagens Vigtighed fundet et Motiv til at handle og i den gode Assistance, som vi ventede fra denne Forsamling, søgt Mod til at træde frem. Men selv med disse Forhaabninger om god og dygtig Hjælp smigre vi os dog ikke med, at disse enkelte Spørgsmaal — thi til enkelte Spørgsmaal var det nødvendigt, at disse faa Dages Discussion blev indskrænket — at selv disse skulle blive udtømmende besvarede. Vi vente paa ingen Maade, at de tør gjøre Regning paa en Løsning, fuld moden til at realiseres i det practiske Liv, men hvad vi vente er, at vi gennem en rolig og upartisk Debat om disse vigtige Sager ville kunne tilveiebringe et Udbytte, som senere kan benyttes og yderligere forøges. Heller ikke troe vi, at det er formeget at vente, at de Discussioner, vi føre i denne Sal, ville hos Andre, som staae udenfor denne Forsamling, som ikke have kunnet deeltage i den, vække en forhoiet Interesse for de Ting, vi forhandle. En ikke ringe Betydning tillægge vi derhos den Varme for de fattige Samfundsclassers Vel og det forøgede Lys over Midlerne til at fremme dette Vel, som vi haabe skal blive det Udbytte, hvormed ethvert af Forsamlingens Medlemmer forlader denne Sal. Ogsaa var det allerede Meget, om vi turde gjøre os Haab om, at vore Forhandlinger kunde lægge Frøet, Spiren til, hvad senere Forsamlinger

kunde føre yderligere frem. Der er endelig en heel anden Side at see saadanne Forsamlinger fra, som jeg dog ogsaa troer, at jeg blot løselig bør antyde. Efterhaanden som det sociale Liv udvikler sig stærkere og stærkere, faaer Staten, om jeg saa maa sige, paa Haanden flere og flere Opgaver at løse. Ved mange af disse Opgaver kan det ikke være Andet, end at den trænger til Borgernes Hjælp, men ved hvilken Opgave er der mere Nødvendighed for denne Hjælp end netop der, hvor Staten arbejder for de fattige Samfundsclassers Vel. Hvad kunde man vel tænke sig, at en Fattiglovgivning vilde kunne udrette, naar den rette Aand ikke er tilstede i Folket for at fremme de Formaal, Lovgivningen har sat sig.

Nu kunde jeg i Grunden standse her med disse indledende Ord, men jeg føler hos mig selv en Slags Opfordring til i aldeles korte Træk at give min individuelle Mening om, hvorledes jeg opfatter de almindelige philanthropiske Bestræbelser, og af hvilken Aand og Tone eller hvilken Hovedtanke jeg mener, at alle Forsamlinger af denne Natur bør besjæles. Det er som sagt aldeles individuelt, at jeg ønsker at ytre ganske faa Ord derom.

Naar man taler om at fremme de fattige Samfundsclassers Vel, saa er det i Grunden, som jeg forstaaer det, ikke Andet, end at fremme Samfundets Vel (Hør!). Samfundet eller Samfundsorganismen bestaaer jo af flere forskjellige Samfundsclasser, og den ene Samfundsclasses Befindende betinger de andres Befindende, og lider een Samfundsclasse i høi Grad eller endogsaa blot noget, saa lider derved den hele Samfundsorganisme. Og gjælder dette i sin Heelhed, hvormeget mere maa det da ikke gjælde, naar der er Tale om en saa stor, en saa omfattende og en saa vigtig Samfundsclasse som den arbejdende?

Dette med Hensyn til Bestræbelserne. Og nu med Hensyn til den Aand, som jeg mener, skal hvile over vore Forhandlinger, med Hensyn til de Hovedmidler, de Cardinalmidler, som jeg troer, man altid bør ty til, da forekomme ogsaa disse mig at være af den Natur, at de pege tydeligt og bestemt hen paa noget ganske Almindeligt. Det er ikke Midler, som skulle anvendes paa de simple og fattige Classer for at bringe dem i en bedre Situation; nei, det er Midler, som vi Alle skulle tilegne os, som vi skulle hjælpe den Trængende at benytte, og som han skal hjælpe os at benytte. Hvad jeg mener hermed, staaer formodentlig allerede

temmelig klart for de Allerfleste af denne Forsamling. Jeg mener nemlig, at der er ikke andre Hovedmidler end disse: Frem i hele Samfundet sand Guds frygt, rene Sæder, Flid, arbeidsom Tarvelighed og Retsind! Jo længere vi naae frem paa denne Vei, des nærmere komme vi det Maal, vi stræbe hen til. Nu er det paa ingen Maade min Mening, at ikke de tidligere Tider have udrettet endogsaa overordentlig Meget i den Retning, Mere end man ofte vil indrømme; men jeg troer dog, at Ingen skal modsige mig, naar jeg udtaler, at der er overordentlig Meget endnu at gjøre.

De Begreber eller Hovedtræk eller Hovedideer, hvortil jeg saaledes har tilladt mig at henvise, ere tydelige og bestemte, og jeg behøver ikke at forklare dem. Kun er der eet Punct, som jeg dog ønsker at dvæle et Øieblik ved, fordi jeg gjerne vil have, at man skal forstaae min Tankegang. Jeg sagde: Frem sand Guds frygt! Hvorledes skulle disse Ord forstaaes? Jeg vilde naturligviis med stor Glæde hilse en sand gudsfrygtig Muhamedaner velkommen i denne Forsamling. Endnu hellere hilser jeg enhver mosaisk Troesbekjender velkommen her, og hvad disse Sidste angaaer, vil jeg tilføie, at jeg idetmindste ikke kjender nogen af Oldtidens Lovgivninger, som i høiere Grad end den mosaiske søgte at fremme den Fattiges Tarv eller, om man hellere vil, at forebygge Fattigdommen. Jeg vil lægge til, at vi Alle vide, at det mosaiske Samfund her i vor Midte med stor Omhu sørger for sine Fattige. Men uagtet jeg saaledes med velberaad Hu har sagt: Frem sand Guds frygt! og ikke: Frem sand christelig Guds frygt, vil jeg tillige tilstaae og erklære, at den Guds frygt, jeg fremfor Alt stoler paa som Middel til at fremme vort Formaals, er den christelige Guds frygt og den christelige Religion; thi det er den, som først har lært Verden, hvad Betydning og Værd der tilkommer Mennesket som saadant, og jeg føier til, at det er den, som har fremstillet for os et Exempel paa altopoffrende Kjærlighed, et Exempel til Efterfølgelse og Efterligning, som vi vel aldrig kunne naae, men som vi tilvisse altid skulle have for Øie. — Siger nu Nogen til mig: „Du er ikke berettiget til at bruge Religionen som Middel til at fremme Almeenvellet, Du skal opstille Religionen som et eget Formaal“, saa svarer jeg dertil: „Jeg erkjender ikke, at man har ganske Ret heri, jeg seer ikke, at der er noget Urigtigt i at bruge den christelige Religion til at fremme christelige Øiemed. Men vil man, at jeg kun maae opstille den som Formaal,

gjør jeg det hellere end gjerne og saa siger jeg: saa føier jeg den varme og levende Interesse for de fattige Samfundsclassers Vel som et nyt Motiv til de mange, vi allerede have til at fremme sand Guds frygt og Christendom i vor Midte.“ — Og hermed være disse alvorlige Forhandlinger indledede.

Vi have tilladt os at lade trykke en Dagsorden til de ærede Medlemmers Afbenyttelse. Paa denne Dagsorden vil man finde dels de af Comiteen i sin Tid opstillede Spørgsmaal, dels de senere tilkomne. Hvad de Spørgsmaal angaaer, som Comiteen har tilladt sig at opstille, har man saavidt muligt søgt at sikre sig Indledere ved ethvert af dem. Hvad de Spørgsmaal angaaer, som andre Medlemmer have stillet, da vente vi selvfølgelig, at de Herrer, som have stillet Forslagene, ogsaa ville møde for at indlede dem. Et Par Forslag, der ere indkomne til Comiteen, ere ikke opførte paa Dagsordenen, hvilket ligger i, at vi frygtede for der var en Misforstaaelse tilstede; da der ikke er skeet nogen Reclamation, antager jeg, at de Herrer, der have tilsendt os disse Forslag, heller ikke have villet have dem opførte. Jeg maa nu anmode den ærede Forsamling om at vælge en Dirigent til at lede Forhandlingerne.

Et Medlem af Forsamlingen foreslog at overdrage dette Hverv til Kammerherre E. Rosenørn, hvilket Forslag tiltraadtes med Acclamation.

Dirigenten. Jeg takker den ærede Forsamling for den mig viste Tillid og jeg skal søge at opfylde det Hverv, den har overdraget mig, efter bedste Evne. Inden vi gaar til Forhandlingerne, maae jeg bemærke, at jeg henstiller til ærede Medlemmer, om de ville tale fra dette Sted eller fra deres Plads i Forsamlingen.

Det første Spørgsmaal, der sattes under Forhandling, var følgende:

1. Paa hvilken Maade bør Fattigforsørgelsen bedst ordnes, saaledes at de Fattiges Vel og Selvvirksomhed fremmes, og Dovenskab og Uvirksomhed modarbejdes, navnlig:
 - a) Kan det ansees rigtigt at henvise alle Trængende til Opdragelse i combinerede Arbejds- og Forsørgelsesanstalter, eller bør en anden Art af Forsørgelse bestaae ved Siden af disse?

- b) Burde man ikke stræbe hen til at udvikle et frivilligt Fattigvæsen, hvor Udgifterne bestrides ved frivillige Gaver og Forstandernes Gjerning udføres af Mænd og Qvinder, der frivilligt tilbyde sig?
- c) Er der nogen anden fra det Bestaaende forskjellig Maade at ordne Forsørgelsesvæsenet paa?

Provst **Stockholm**. Det er ikke efter egen Tilskyndelse, at jeg tillader mig at yttre mig for den ærede Forsamling om de Fattiges Forsørgelse. Det skeer kun efter Opfordring fra forskjellig Side, og det er ikke uden Ængstelighed, at jeg har fulgt denne Opfordring, da jeg frygter, at jeg ikke skal være Sagen i dens Heelhed voxen. Det er jo vel en Selvfølge, at i min næsten 40aarige Embedsvirksomhed som Præst i forskjellige Egne af Landet maa jeg have havt meget med Fattigvæsenet at gjøre. I 14 Aar har jeg desuden som Amdsraads-Medlem gennemgaaet de communale Regnskaber i et af Jyllands største Amter, hvorved jeg altsaa har havt Leilighed til at lære Fattigvæsenet at kjende ogsaa i en videre Kreds. Men desuagtet har jeg aldrig deeltaget i den egentlige Bestyrelse af et Fattigvæsen, som har kunnet kaldes vanskeligt og byrdefuldt, og derfor kjender jeg heller ikke af personlig Erfaring de Ulemper og Besværligheder, som kunne være forbundne med et saadant Fattigvæsens Bestyrelse. Jeg er desuden aldeles ubekjendt med Fattigvæsenet i Kjøbstæderne. Derfor beder jeg ogsaa den ærede Forsamling om nærmest at anvende mine Yttringer paa Landboforholdene. Endelig er der i den senere Tid skrevet og yttret saameget om de Fattiges Forsørgelse, at det er vanskeligt at fremkomme med noget egentlig Nyt, vanskeligt at undgaae en Gjentakelse af, hvad der allerede er bleven sagt. For dog at undgaae Bebreidelse for Plagiat vil jeg her forud erklære, at mit Foredrag for en stor Deel maa blive Plagiat.

Det er en bekjendt Sag, at en Paastand kan ved ideligt og ideligt at gjentages blive betragtet som Noget, der er givet, uden at der anstilles en nærmere Undersøgelse om, hvorvidt det, der saaledes paastaaes, ogsaa er rigtigt. Dette er efter min Mening tildeels Tilfældet med den Paastand, man ideligt hører fremsættes, at Udgifterne til Fattigforsørgelsen have i den senere Tid naaet en foruroligende Høide. Det kan maaskee være Tilfældet i visse Lande i Europa, navnlig Fabriklandene; det kan maaskee

ogsaa være Tilfældet paa ganske enkelte Steder her i Landet, og da vel nærmest i de Landsbyer, der stode umiddelbart op enten til Hovedstaden eller til en af de større Kjøbstæder, f. Ex. i Taarnby, Valby, Utterslev her ved Kjøbenhavn, Chrstrup ved Randers, Veilby ved Aarhuus o. s. v., da det er almindeligt, at Folk, der søge deres Fortjeneste ved Arbeide i Kjøbstæderne, have deres Bopæl i disse Landsbyer for den billigere Huusleies Skyld og derved blive forsørgelsesberettigede i disse. Men naar jeg tager Sagen i dens Almindelighed her i Landet, saa troer jeg ikke, at den Paastand kan holde Stik, at Udgifterne til Fattigvæsenet skulle være stegne til en foruroligende Høide, naar man seer hen til, at i den Tid, hvori det siges, at dette skulde være skeet, nemlig i de sidste 30 Aar, er Folkemængden tiltaget betydeligt her i Landet. Og hvad vi endnu mere maae lægge Mærke til er, at Priserne paa alle Fødemidler og navnlig paa dem, der tjene til de Fattiges Underhold, ere stegne til det Dobbelte, saa at Udgifterne vel nominelt ere blevne større, men ikke ere voxede i virkelig Værdi. Da nu dertil kommer, at de Folk paa Landet, der skulle udrede Udgifterne til Fattigvæsenet, have havt Gavn af denne Stigen i Priserne paa Fødemidlerne, saa kan den forøgede Byrde ikke ansees for at være bleven mere trykkende for dem, og det tør vel antages, at Næringsforholdene i de fleste Kjøbstæder i det samme Tidsrum have udviklet sig saaledes, at den større Næring staaer i Forhold til den større Udgift. Der er endogsaa enkelte Steder i Landet, hvor Udgifterne til Fattigvæsenet endnu ere høist ubetydelige. Saaledes er der f. Ex. en Commune i Randers Amt med omtrent 300 Tdr. Hartkorn, hvor der indtil Aaret 1859 kun var eet eneste Almisselem, der underholdtes med Bespisning hos Beboerne, hvilket altsaa var denne Communes eneste Udgift til de Fattige. Jeg kjender en anden Commune mellem Viborg og Randers med omtrent 450 Tdr. Hartkorn, hvori kun 8 Individder nyde fast Understøttelse af Fattigvæsenet, saa at ogsaa her det communale Bidrag til Fattigvæsenet maa være høist ubetydeligt. Nu er det jo vel saa, at disse Exempler ikke kunne forøges i nogen betydelig Grad, men der er dog vistnok flere Sogne rundt omkring i Landet, der nærme sig disse Communer.

Dog det er ikke blot Klager over de stigende Udgifter, man fremkommer med, men Klagemaalet føres endnu mere over disse Udgifters Anvendelse, som den finder Sted her i Landet efter den

gjældende Lovgivning og den almindelige Praxis, idet det paa-
 staaes, at den nu almindelige Forsørgelsesmaade er mere bekoste-
 lig end fornødent og at den netop selv virker til Forøgelse af de
 Fattiges Tal, og saaledes i sig selv indeholder Spiren til større
 Udgift for Fattigvæsenet uden dog at være til nogen sand Nytte
 for de Fattige. Det maa indrømmes, at dersom disse Paastande
 maatte findes begrundede, bør der foregaae en Forandring med de
 Fattiges Forsørgelse, om ogsaa Udgifterne ikke ere stegne, ja selv
 om de ere blevne formindskede, thi en slet Anvendelse selv af den
 mindre Udgift er i sig selv forkastelig. Der er ogsaa i den senere
 Tid fremkommet Forslag til en forandret Forsørgelsesmaade og
 blandt disse træder Forslaget om de Fattiges Forsørgelse igjen-
 nem Arbeidsanstalter i første Række. Det er især Hr.
 Pastor Garde, der har udtalt sig for denne Forsørgelsesmaade i sit
 Skrift om de Fattiges Forsørgelse. Dette Skrift er tillige et Priis-
 skrift, og derfor kunne vi ikke betragte de Anskuelser, som der
 ere fremsatte, som blot individuelle; de ere idetmindste tiltraadte
 af de vedkommende Priisdommere, hvorfor der maa tillægges dem
 en mere end almindelig Vægt. Jeg vil nu tillade mig at citere
 nogle Yttringer af Hr. Pastor Garde, idet jeg bemærker, at jeg
 citerer efter Tidsskriftet for Almeenvellet, 5te Hefte, i hvilket Hr.
 Gardes Skrift er blevet indrykket, saavidt mig bekjendt, aldeles
 fuldstændigt. Det hedder her Side 32: „Enhver, som vil have
 Understøttelse af Fattigkassen for sig eller Familie, bør være
 forpligtet til at indtræde i Fattiganstalten. Det staaer jo i
 Bestyrelsens Magt ikke at fordre denne Pligt opfyldt, men at tilstaae
 øieblikkelig Hjælp til Trængende udenfor, navnlig i Sygdomstil-
 fælde; men Enhver, der trænger til stadig Understøttelse, bør
 vist i Reglen optages i Fattiganstalten, som ellers let kom-
 mer til at mangle de fornødne Arbeidskræfter“, og Side
 69 hedder det i det Udkast til en Vedtægt, som Hr. Garde har
 føiet til sin Bog, i § 2: „Enhver, som begjærer Hjælp af Sog-
 nets Fattigvæsen for sig selv eller Familie, er forpligtet
 til at indtræde i Arbeidsanstalten og arbeide der efter Evne.
 Hvorvidt der efter denne Regel skal skee Undtagelse, idet Hjælpen
 ydes ved at optage enkelte Personer af en Familie i Anstalten
 eller ved at tilstaae Understøttelse udenfor den, navnlig naar
 Nogen ved en midlertidig Hjælp kunde reddes for at blive
 trængende for bestandig, bestemmes af Sogneforstanderskabet i

hvert enkelt Tilfælde, og dersom Vedkommende ikke er tilfreds med dets Bestemmelse, indstilles Sagen til Amtets Afgjørelse". Hr. Garde har tilføiet i en Anmærkning, at den Bestemmelse, at Enhver er forpligtet til at indtræde i en Arbeidsanstalt, er uundgaaelig nødvendig, „naar en Arbeidsanstalt skal kunne trives og opfylde sin Bestemmelse". Disse Yttringer kan jeg ikke forstaae anderledes, end at Meningen er, at Enhver, som forlanger og trænger til stadig Understøttelse, er forpligtet til at indtræde i Arbeidsanstalten, og den eneste Undtagelse, der gjøres, det eneste Tilfælde, hvori der skal meddeles Understøttelse udenfor Anstalten er, naar denne Understøttelse er midlertidig og foranlediget ved en øieblikkelig opstaaet Trang. Men efter min Mening maa der gjøres flere Undtagelser end denne ene.

Det hedder, „at Enhver er forpligtet til at indtræde i Anstalten og arbeide der efter Evne". Men nu er det jo saa, at nogle af de Fattige ere saa gamle, saa skrøbelige og affældige, at de mangle al Evne til at arbeide. Det kan dog ikke være Meningen, at de skulle indsættes i en Arbeidsanstalt; dem maae vi altsaa undtage. Dernæst er der de dovnede, lade, udsvævende og i enhver Henseende forfaldne Subjecter, der dog ere arbejdsdygtige. De skulle efter Hr. Gardes Mening, som jeg aldeles tiltræder, indsættes i en Tvangsarbeidsanstalt; altsaa blive ogsaa de at undtage. Dem, der nu blive tilbage, vil jeg inddele i 3 Classer; det er

1) De gamle og skrøbelige Fattige, der dog endnu kunne arbeide Noget; dernæst

2) Familiefædre eller Mødre, som baade kunne og ville arbeide, men som dog ikke kunne erhverve det Fornødne til sig selv og deres Børn og derfor trænge til et stadigt Tilskud fra Fattigvæsenets Side og

3) forladte Børn.

Jeg vil betragte hver af disse tre Classer for sig, men maa forud bemærke, at her have vi dog egentlig kun med de skikkeligere Fattige at gjøre, efter at Udsondringen har funden Sted til Tvangsarbeidsanstalten.

Hvad nu de Gamle og Svagelige angaaer, der have nogen Arbejdsevne tilbage, da have de jo som oftest tilbragt en lang Række af Aar paa Forsørgelsesstedet, der i Almindelighed ogsaa er deres Fødested. Her have de deres Slægt og Venner, her ere

de ogsaa som oftest komne i et nærmere Forhold til en eller anden Familie af de heldigere stillede Classer, og saadanne Gamle kunne da endnu være en saadan Familie til Hjælp paa forskjellig Maade; navnlig kunne de gamle Qvinder gaae Huusmoderen til Haande ved en eller anden Leilighed, have Tilsyn med smaa Børn og saa fremdeles. Nu faae de vel ikke Vederlag i Penge for denne deres Hjælp, men de faae et Vederlag, der er mere værd for dem: de nyde mangan en Dags god Kost, de faae Levninger med hjem og saa fremdeles. Mon det nu skulde kunne være rigtigt at rive disse Gamle ud af saadanne dem tilvante Forhold for at pakke dem ind i en Arbeidsanstalt, hvor der er lidet, ja maaskee slet intet passende eller dog tilvant Arbeide for dem? Thi at vænne saadanne Gamle til nyt Arbeide, selv om det er høist simpelt, er jo saare vanskeligt. Nei jeg troer, at der er ikke Faa, der ville give mig Medhold, naar jeg siger, at disse Gamle bør undtages fra Forpligtelsen til at indtræde i en Arbeidsanstalt.

Jeg kommer nu til den 2den Classe: de Familiefædre og Mødre, der ikke kunne underholde deres Familie uden et stadigt Tilskud fra Fattigvæsenet. Det er mig ikke klart, om det er Hr. Gardes Mening, at de Personer, der høre til en saadan Familie, alle skulle indlægges paa Anstalten, eller om han blot vil, at enkelte af Familiens Medlemmer skulle lægges derind, og da hvilke; men, saavidt jeg kan forstaae, er det dog Meningen, at i Regelen skal den hele Familie indlægges paa Arbeidsanstalten. Jeg vil nu sætte som Exempel en Familie, bestaaende af Mand og Kone og 4 Børn. Denne Familie behøver stadigt Tilskud fra Fattigvæsenets Side. Hvor stort Tilskud, der behøves, beroer jo paa de forskjellige Forhold; maaskee kan denne Familie hjælpe sig, naar den faaer sin Huusleie betalt, maaskee maa der til Huusleien ogsaa lægges Ildebrændsel, maaskee maa der til Huusleien og Ildebrændsel ogsaa lægges nogle Tønder Korn f. Ex. 3 Tønder Rug og 3 Tdr. Byg. Nu troer jeg at være naaet saa høit op, at det kun skal være meget sjældent, at der tilstaaes den Slags Familier større Understøttelse. Den Understøttelse, jeg her har forudsat, vil beløbe sig i Penge til omtrent 70 Rd. Tænke vi os nu derimod de 6 Personer indlagte i en Arbeidsanstalt, saa viser en Tabel, som Hr. Garde har leveret i sit Skrift Side 62, at Forholdet stiller sig saaledes paa en saadan Anstalt i pecuniær Henseende, at det varierer mellem en Indtægt af 6 Rd. og en Udgift

af 74 Rd. pro persona. Naar vi udskyde disse to Yderligheder, bliver Middeltallet for en Persons Underhold i en Arbeidsanstalt $43\frac{1}{2}$ Rd., altsaa vilde den omtalte Families Underhold i en Arbeidsanstalt koste 261 Rd. Men der er vistnok ikke mange Communer, som vilde foretrække at indlægge en saadan Familie i en Arbeidsanstalt for at yde den Understøttelse, jeg nylig omtalte.

Vi have endelig den 3die Classe tilbage: de forladte Børn, enten forældrelose, eller saadanne, som Fattigvæsenet har anseet sig fuldt berettiget, ja endogsaa forpligtet til at tage bort fra Forældrene. Hvad disse Børn angaaer, maa jeg erklære mig for fuldstændig enig med Provst Høyer-Møller, naar han bemærker, at de Gamles Tugt — thi Tugt maa der være i en saadan Anstalt — og Børnenes Opdragelse ikke passer godt sammen. Jeg er ligeledes enig i, at det er til større Gavn for saadanne Børn og til mindre Bekostning for Communen, naar de indleies hos skikkelige Pleieforældre. Det er jo vel saa, at Børn kunne i en saadan Anstalt vænnes baade til Orden og Arbeide, men det er ikke til den huuslige Orden, de blive vante, og heller ikke til det Arbeide, hvorved de Fleste af dem engang i Tiden skulle erhverve deres Udkomme. Desuden er det ikke sjældent, at saadanne forladte Børn finde et Hjem i de Familier, hvor de opdrages, idet Familien fatter Godhed for dem, naar de skikke sig vel i Opdragelsestiden og senere og at den bevarer denne sin Godhed for dem. Efter min Mening vil derfor saadanne Børns Optagelse i en Arbeidsanstalt ingenlunde være heldig.

Naar vi nu til de Undtagelser, jeg her har nævnt, føie dem, jeg tidligere omtalte, dem nemlig, der mangle al Evne til at arbejde, og de Dovne, Lade og Forfaldne, der egne sig for Tvangsarbeidsanstalten, saa faae vi vistnok kun i meget faa Landsbycommuner et saa stort Antal Fattige tilbage, der kunne egne sig til Optagelse i en Arbeidsanstalt, at det kan antages, at en saadan kan „trives eller opnaae sin Hensigt“. Herimod er der givet det Raad, at er en enkelt Commune for lille til at oprette en Arbeidsanstalt for sig selv alene, saa kunne flere Communer forene sig om i Fælleddskab at oprette denne. Jeg har ikke megen Tillid til, at det Raad, der saaledes gives, vil vise sig praktisk. Det er jo vel muligt, at flere Communer kunne blive enige om i Fælleddskab at oprette en saadan Anstalt, men under min mangeaarige Beskjæftigelse med de communale Anliggender har

jeg havt altfor mange Exempler paa den Uenighed og Jalousi, der kan finde Sted endogsaa mellem de enkelte Sogne, der høre til samme Commune, til at jeg kan have grundet Haab om, at flere Communer i Tidens Længde kunne vedblive at enes om en saadan Anstalts Bestyrelse og Drift. Men lad dette nu være, hvad det vil, saa er der andre Omstændigheder, som efter min Mening gjøre det til en Slags Umulighed, at den almindelige Forsørgelse af de Fattige her i Landet kan skee gennem Arbeidsanstalter. Naar denne Forsørgelsesmaade skulde være almindelig, maatte der jo nødvendigviis oprettes et meget stort Antal Arbeidsanstalter. Antage vi, at hver 3 Communer forene sig om een Anstalts Oprettelse — og det vilde jo ikke godt gaae an, at flere Communer forenede sig, thi derved vilde Anstalterne blive for vidt spredte — saa vilde der alene paa Landet blive omtrent 300 saadanne Anstalter. Det er nu en anerkjendt Nødvendighed, at de Materialier, der anskaffes til Beskæftigelse i en saadan Anstalt, maae være af en saa ringe Værdi som muligt, men deraf vil følge, at Beskæftigelsen vil blive omtrent eens i dem alle, og navnlig den samme, som er Hovedbeskæftigelsen i den eneste Anstalt, vi hidtil have havt af denne Slags paa Landet, den i Tikjøb, nemlig at flette Sivmaatter og plydse Værk. Men det har allerede viist sig, at denne ene Anstalt har havt Vanskelighed ved at afsætte disse sine Hovedfabricata, og tænke vi os nu desforuden 299 andre Anstalter i Regelen beskæftigede paa samme Maade, kunde vi belægge det halve Land med Sivmaatter og maatte ud-tørre alle vore Søer for at skaffe Materiale. Og uforklarligt er det mig, hvorfra den Mængde Tougværk skulde komme, der skulde yde blot en ringe Beskæftigelse i disse Anstalter. Dog jeg maa indrømme, at jeg her paa en Maade er gaaet udenfor min Ret ved at omtale en Sag, der skal bringes under Forhandling senere. Jeg skal derfor forlade den for at gaae over til Hr. Gardes principale Forslag, som gaaer ud paa, at der skulde indkjøbes en Bondegaard til en saadan Anstalts Oprettelse. Hr. Garde anslaaer Omkostningerne ved en saadan Bondegaards Anskaffelse og første Indretning til 14,000 Rd. Jeg vil nu ikke gaae i Detail med hans Beregning i den Henseende, men kun sige saameget, at jeg troer, at den i flere Stykker ikke vilde holde Stik. Men mon de fleste Communer ikke vilde betænke sig to Gange og mere end det, før de sætte sig for en Udgift af 14,000 Rd. til et Etablisse-

ment, hvis heldige Fremgang dog i ethvert Tilfælde er problematisk? Og hvorledes er det tænkeligt, at saamange Gaarde, som her behøvedes, og som vare passende til saadanne Anstalter, ikke blot kunde findes, men findes tilfals? Den Tabel, jeg før nævnte, som findes Side 62 i Tidsskriftet for Almeenvellet udviser ogsaa, at af 20 Arbeidsanstalter, som der ere nævnte, ere kun de 6 baserede paa et Jordbrug, der er af et saadant Omfang, at det i nogen væsentlig Grad kan beskæftige Lemmerne i Anstalten, og jeg har stor Formodning om, at ved flere af disse 6 det Samme er Tilfældet som i Varde, at den Jord, som er udlagt til Anstalten, er uopdyrket Hedejord, som altsaa har havt liden eller ingen Værdi ved den første Anskaffelse. Der er endelig endnu et Punct, som jeg maa gjøre opmærksom paa, forsaavidt en saadan Arbeidsanstalt sættes i Forbindelse med et Avlsbrug. Ved et Avlsbrug forefalder der jo flere Arbeider, der udfordre Folk, som ere i Besiddelse af deres fulde Arbeidskraft. Saadanne Folk kunne meget let komme til at mangle i en saadan Anstalt, og de maatte da anskaffes andetstedsfra, men derved vilde Udgiften forøges.

Det er oftere yttret og med Rette, at en saadan Anstalts heldige Fremgang beroer næsten alene paa den vedkommende Bestyrers eller maaskee endnu mere paa den vedkommende Huusbestyrerindes Personlighed. Nu kan det være vanskeligt nok at finde en enkelt Personlighed, der passer til et saadant Hverv, men, naar vi skulle have dem i et saadant Antal, som vilde udfordres, naar al Fattigunderstøttelse skulde foregaae gennem disse Anstalter, anseer jeg det for utænkeligt, at man vilde kunne finde dem, thi her kan ikke alene aabenbar Uduelighed, men ogsaa jevn Middelmaadighed gjøre stor Skade, fornemmelig naar Anstalten er benyttet til et Agerbrug, hvor Mechanismen er ulige mere indviklet end ved smaa industrielle Beskæftigelser. Har nu Bestyrerens og Bestyrerindens Personlighed en afgjørende Indflydelse paa en saadan Anstalts heldige Fremgang, saa er det ogsaa af Vigtighed, at den egentlige Bestyrelse for Fattigvæsenet antager sig Anstalten med en Iver, der nærmer sig Enthousiasme. Her er en jevn almindelig Pligtopfyldelse ikke nok. Slig Iver kan vel findes hos den Bestyrelse eller de enkelte Mænd, der have bevirket Anstaltens Oprettelse, men at den samme Enthousiasme skulde gaae over til deres Efterfølgere, tør man vel neppe stole paa, og saa vil det lettelig skee, at Anstalten hensygnen.

Jeg skal nu tillade mig at yttre mig om den foreliggende Sag med nærmere Hensyn til de Fattige end hidtil. Hr. Garde siger Side 39: „De værdige Trængende, som indtræde, ville være glade derved, de ere befriede for deres trykkende Næringssorger, faae nu tilstrækkelig og sund Føde, faae ordentlige Klæder, sove i renlige Senge, og at den Beskæftigelse, de holdes til, bidrager til deres Tilfredshed, veed Enhver, som erkjender, at Arbeidet er en Velsignelse“ og Side 50 siger han: „Forpleiningen (i Anstalten) vil dog kunne blive baade sundere og bedre, end den, som de Fattige sædvanlig maae tage til Takke med.“ I samme Hefte af Tidsskriftet for Almeenvel yttre Prof. Mürer Side 155 om Anstalten i Tikjøb i en Anmærkning: „Man kan ikke undgaae at beundre den, om man tør kalde det, idylliske Reenhed, der udmærker Tikjøb-Anstalten og som gjør det muligt at give Rum for en saa glædelig Humanitet i Fremgangsmaaden“. Naar man nu sammenligner disse Yttringer med f. Ex. en Yttring af Hr. Garde, Side 43: „Imidlertid vil en Fattig i Arbeidsanstalten, hvor han vil faae bedre Forpleining, end han ellers faaer, vistnok koste mere end den Understøttelse, han før fik i Hjemmet, saa i den Betydning er det sandt, at det er en kostbar Forsørgelsesmaade. Men der skal ogsaa tages Hensyn til, at Meget vil blive besparet, som nu udgives til de Personer, som hellere ville miste Understøttelsen end indtræde i Anstalten, og hvis Antal nok vil blive over Halvdelen“, og naar man endvidere sammenligner dem med den Yttring, man ofte seer fremkomme, at den egentlige Fordeel ved Arbeidsanstalten er, at Forpligtelsen til at indtræde deri for at nyde Fattigunderstøttelse bevirker, at Mange af dem, der tidligere forlangte Understøttelse, nu frafalde den, saa at Arbeidsanstaltens egentlige Nytte bestaaer deri, at den staaer som en Slags Bussemand, der skal afskrække fra at forlange offentlig Understøttelse, saa seer jeg ikke, hvorledes disse modsatte Anskuelser kunne rime sig med hinanden, disse Anskuelser, at de Fattige nyde et saa stort Velbefindende i disse Anstalter og at disse samme tillige skulle afskrække fra at forlange Understøttelse. Denne uimodsigelige Modsigelse har allerede Phædrus forklaret i sin Fabel om Ulven og Lænkehunden. En saadan Arbeidsanstalt byde den Fattige nok saamange Goder, som han savner udenfor den, — eet Gode, som alle de andre ikke kunne give ham Vederlag for, berøver Anstalten ham: det er den personlige Frihed.

Hvorfor just dette Gode skattes saa høit, høiere end alle andre, ja det veed jeg ikke — jeg kan egentlig ikke indsee det — men vist er det, at enten det nu er Menneskets Hæderlighed eller Menneskets Skrøbelighed, er der Intet, vi ifølge vor Natur sætte saa høi Priis paa som vor personlige Frihed, men denne berøves jo den Fattige ved Optagelsen i Arbeidsanstalten, hvor han i denne Henseende sættes aldeles lige med Forbryderen. Nei, siger man, han sættes kun lige med et Tjenestetyende. Ingenlunde. Tyendeforholdet beroer paa et fra begge Sider aldeles frit Contractsforhold; og desuden kan Tyendet, naar det er misfornøiet med sin nuværende Tjeneste, ombytte den med en anden Tjeneste, medens derimod den virkelig Trængende kun har Valget mellem at være berøvet sin Frihed og at omkomme af Sult og Mangel, men at sætte et Menneske, blot fordi han er fattig, i dette Dilemma, forekommer mig, mildest talt, at være Haardhed. Hr. Pastor Garde gjør ogsaa Indrømmelser i den Henseende, naar han Side 38 siger: „man kunde befrygte, at der kunde være Trængende, som hellere vilde lide end indtræde, og det kan ei nægtes, at enkelte saadanne Tilfælde kunne indtræde“. Nu veed jeg vel, at det ikke er for disse værdige Trængendes Skyld, at disse Arbeidsanstalter skulle staa som Skræmmemidler, men for de Dovne og Lade, men Hine komme dog til at lide for disse Sidstes Skyld, de Retfærdige komme til at lide for de Uretfærdige, og at bygge den almindelige Forsørgelse paa et Princip, der kan have dette til Følge, finder jeg, mildest talt, høist uforsvarligt. Desuden troer jeg, at det Onde, der søges afværget, aldrig skal tage megen Overhaand i en Commune uden den vedkommende locale Bestyrelses Feil eller Slaphed; men herpaa kan en forandret Forsørgelsesmaade ikke raade Bod.

Det er jo nødvendigt, at der i en saadan Anstalt maa findes en streng Orden, men hertil udfordres Kjønnenes Adskillelse. Altsaa maae ogsaa Ægtefolk ved Indlæggelsen i en saadan Anstalt adskilles trods Ordet: „hvad Gud har sammenføiet, skal intet Menneske adskille“. Der kan være de Ægtefolk, for hvilke en saadan Adskillelse har liden eller ingen Betydning, men ogsaa fattige Ægtefolk kunne hænge ved hinanden med trofast og opoffrende Kjærlighed. Gjennem et langt Liv, under megen Møisommelighed have de maaskee kjæmpet med hinanden; nu har Alderdommen indfunden sig og Kræfterne ere svundne og nu

skulle de skilles for at nyde den Understøttelse, de saa haardt trænge til! Mon ikke flere af saadanne Ægtefolk dog skulde ville sige til hinanden: „Vi, der have slidt saalænge med hinanden, ville hellere lide det Yderste end adskilles.“

Ordenen i en saadan Anstalt fordrer ogsaa, at Børnene maae være for sig selv, altsaa maae ogsaa Børn adskilles fra deres Forældre. Der kan nu ganske vist være Forældre, for hvem det er en meget ligegyldig Sag, og Forholdene kunne ogsaa stille sig saaledes, at Børnenes Adskillelse fra Forældrene kan være fuldt berettiget fra Fattigbestyrelsens Side, men ogsaa fattige Forældre kunne hænge ved deres Børn med inderlig Kjærlighed, og jeg veed ikke, hvad der berettiger en Fattigbestyrelse til at berøve fattige Folk deres Børn, naar de ellers opdrage disse i Tugt og Herrens Formaning.

Efter at jeg nu har udtalt mig saaledes om de Fattiges Forsørgelse gennem Arbeidsanstalter, beder jeg dog, at disse mine Yttringer ikke maae blive betragtede som en ubetinget Fordømmelsesdom over disse Anstalter. Jeg har kun villet fremhæve de flere og store Skyggesider, som efter min Mening hefte ved dem, og som medføre, at man kan have store Betænkeligheder ved deres Oprettelse, og saa har jeg tillige villet vise, at de efter min Mening ikke i vort Land og under vore Forhold egne sig til at indtage den almindelige Forsørgelsesmaades Plads, hvorimod jeg ikke vil nægte, at paa enkelte Steder kan der være saadanne særegne Forhold, at en saadan Anstalts Oprettelse kan være nødvendig.

Jeg skal nu tillade mig at gaae over til det 2det Punct, som det er overdraget mig at aabne Discussionen om, nemlig de Fattiges Understøttelse ved frivillige Bidrag. Der maa jo vistnok herske den fuldkomneste Enighed om Ønskeligheden af denne Forsørgelsesmaade, og vi kjende vel intet høiere Ideal for de Fattiges Forsørgelse end den, som fandt Sted blandt de første Christne, hvorom vi læse i Apostlenes Gjærninger, at der fandtes ingen Trængende iblandt dem, men at de mere Bemidlede frivilligt bragte deres Gaver, som bleve uddeelte eftersom Enhver havde Behov. Det var Kjærlighedens Overflødighed, der kunde bevirke et saadant Ideal, men Erfaringen viste, at denne Kjærlighedens Overflødighed ikke i Tiden kunde holde sig. Jeg skal ikke dvæle ved Betragtningen af, hvorledes Kjærligheden efterhaanden saaledes kjølnedes, at det maatte ansees nødvendigt at supplere de frivillige

Bidrag til de Fattiges Underhold med tvungne Bidrag, for at ikke Nogle af Samfundet skulde savne Livets første Fornødenheder. Vel er der i den seneste Tid anstillet nye Forsøg paa at kalde det gamle Ideal tilbage, men det har viist sig, at en heel Menne-skealder ikke er mægtig til i hvert Land at frembringe blot en eneste Personlighed, der paa et enkelt Sted har været mægtig til at realisere dette Ideal, og ligesaa snart som denne enkelte Personlighed er borte, er overalt, hvor Forsøget er skeet, det Hele igjen faldet sammen. Jeg kan derfor ikke betragte det anderledes end som philanthropiske Drømme, naar man tænker sig, at de Fattiges Understøttelse i vor Tid kunde skee alene gjennem frivillige Bidrag, og at det oldchristelige Ideal kunde føres tilbage iblandt os. Men fordi nu dette ikke kan skee, mangler vor Tidsalder dog ikke Midler, indkomne ad Frivillighedens Vei til de Trængendes Understøttelse. Dertil maa jeg for det Første henregne alle de milde Stiftelser og Legater for Trængende, der findes rundt omkring her i Landet, og naar vi hertil lægge de Indtægter, der indkomme ved den i senere Aar blandt os oprettede saakaldte „Fattiges Kasse“, saa findes der dog paa sine Steder ret antagelige Midler til en frivillig Fattigunderstøttelse. Det er om disse Midlers Anvendelse, at jeg nu skal tillade mig at udtale min Anskuelse.

Hvor de vedkommende Fundatser eller Gavebreve indeholde Bestemmelser om de milde Stiftelsers Afbenyttelse og Legaternes Anvendelse, er det en Selvfølge, at disse Bestemmelser strengt maae overholdes, men, hvor saadanne Bestemmelser mangle, finder jeg Intet rimeligere, end at Indtægten af disse Stiftelser og Legater sammensmeltes med Indtægten af „de Fattiges Kasse“, med hvilken de i deres Oprindelse have meest Lighed, og bør da disse samlede Indtægter fortrinsviis tjene til Forebyggelse af en Trang, der nødsager til at søge Hjælp hos det tvungne Fattigvæsen. Naar vi betænke, under hvilke Forhold den arbejdende Classe i Almindelighed befinder sig iblandt os, saa er det jo sjældent anderledes, end at hvad Familiefaderen fortjener den ene Uge skal tjene til Familiens Underhold den paafølgende. Bliver nu Familiefaderen syg blot i en Uge, maa han tage en Uges Fortjeneste op forud men er han kommen een Uge tilbage, saa kommer han ogsaa snart 2 og flere Uger tilbage, og maaskee er det inden et halvt Aar gaaet saaledes, at han maa tye til det tvungne Fattigvæsen.

Paa samme Maade kan det gaae, naar der indtræder en eller anden extraordinair Udgift, f. Ex. i Anledning af Huusmoderens Barselfærd, et Barns Sygdom eller Død. Heller ikke en saadan extraordinair Udgift kan taales. Her skal Hjælpen bringes saa tidligt, at det tvungne Fattigvæsen maaskee ikke engang er berettiget til at træde til saa betimeligt, og her mener jeg da, at det frivillige Fattigvæsen har sin rette Anvendelse ved strax at erstatte det Arbeids- og Indtægtstab, som ikke kan taales, og dække den Udgift, som ikke kan udredes.

Men jeg mener, at der ved Anvendelsen af de frivillige Bidrag til Fattiges Understøttelse maa vises endnu mere Fremsynet, og jeg finder da ~~en~~ i denne Henseende efter min Mening meget heldig Bestemmelse i Lov af 8de Marts 1856, den nemlig, at Indtægten af „de Fattiges Kasse“ skal anvendes til at lette fattige Forældre den Besværlighed, som deres Børns Underviisning og Skolegang forvolder dem. Jeg veed vel, at det er en ikke ualmindelig Mening, at fattige Forældres Byrde med deres Børns Underviisning og Skolegang skal lettes dem paa den Maade, at Skolegangen indskrænkes og Maalet for deres Kundskab nedsættes, men om man ogsaa derved kan lette de Fattige og derved Communen en Byrde i det første Led, vil man paa den anden Side derved netop med det samme forøge Communens Udgifter i det andet Led, thi dersom det ellers er en Sandhed, at Kundskab er Magt, saa ville vi jo paa den Maade berøve den opvoxende fattige Slægt et mægtigt Middel til at væbne sig mod den Kamp, der forestaaer den i Livet. Hvor mangan Vei staaer ikke aaben for den veloplyste Fattige, som er spærret for den Vankundige og Uvidende, og skal det blive det fattige Barns Lod at henleve sine Dage i den Fattigdom, hvorunder det er født og opdragen, saa see vi sjældent den oplyste Fattige saa aldeles gaae til Grunde som den Vankundige. Der er noget Høiere, der holder hiin opreist, og det er saare sjældent, at han saaledes som denne hensynker i raa og dyrisk Sløvhed. At jeg nu her ved Oplysning og Kundskab især tænker paa christelig Oplysning og Kundskab, følger, om end ei af Andet, saa dog af den Livsstilling, jeg indtager; men ogsaa anden Kundskab er efter min Mening af høieste Vigtighed ogsaa for den Fattige. Derfor troer jeg, at der ikke kan gives de Midler, der ad Frivillighedens Vei indkommer til de Fattiges Understøttelse, nogen mere velsignet og, jeg vil lægge til, med Hensyn til Fremtiden for Commu-

nen i oeconomisk Henseende, mere fordeelagtig Anvendelse, end naar de fortrinsviis anvendes til, at den fattige Ungdom kan opnaae en Oplysning og Kundskab liig med Menigmands i Almindelighed, ligesom jo heller ingen Anvendelse kan være mere christelig end denne.

Dernæst maa jeg bemærke, at der ved Anvendelsen af de frivillige Midler til de Fattiges Forsørgelse maa tages et strengere Hensyn til Værdigheden, end det er muligt at tage med det tvungne Fattigvæsen, thi vi maa vel ansee det som givet, at det er deres Mening, der have ydet disse Bidrag, enten det nu er skeet paa den ene eller paa den anden Maade, at de skulle komme de Værdige til Gode.

Men nu hører jeg et Suk trænge sig frem, og det er dette, at hvor der ikke haves andre Indtægter, der ere indkomne ad Frivillighedens Vei, end Indtægten af „de Fattiges Kasse,“ der ere Midlerne saa ringe, at kun saare Lidet kan udrettes. Men, hvad der er Mindre, kan blive Mere, og det maa være deres Bestræbelse, som have faaet det frivillige Fattigvæsens Anliggender at varetage, at virke herfor. Provst Høyer-Møller har i sit Skrift om Fattigvæsenet yttret, at det er til stor Hinder for den Nyttte, „de Fattiges Kasse“ kunde stifte, at Lovgivningen bestemmer saa faa Medlemmer af Bestyrelsen, nemlig kun 3, og at selv disse 3 Medlemmer vælges uden noget Hensyn til, om de have nogen sand Interesse for de Fattige, idet det endogsaa ofte betragtes saaledes, som om Bestyrelsen af „de Fattiges Kasse“ skal være et Ombud iblandt Beboerne efter en vis Orden. Hvad nu dette Sidste angaaer, er jeg fuldkommen enig med den nævnte Forfatter, men jeg veed ikke, at der er Andet ved den Sag at gjøre end at vente indtil efterhaanden den Erkjendelse gennemtrænger de Valgberettigede, at et mildt og kjærligt Sind imod de Fattige er, om jeg saa maa sige, den første Betingelse, der udfordres til Valgbarhed for den, der skal være Medbestyrer af „de Fattiges Kasse.“ Derimod kan jeg ikke være saa fuldkommen enig med ham i, at det er til Hinder for Sagen, at Bestyrernes Antal er saa ringe, thi ere vi først naaede derhen, at der gjøres et rigtigt Valg paa disse, saa at vi faae 3 Mænd til at forestaae denne Kasse, der ret ere gennemtrængte af Kjærlighedens Nidkjærhed, saa vil det ikke vare længe før de ville komme til den Erkjendelse, at naar de paa en tilfredsstillende Maade skulle kunne røgte det Hverv, der er dem overdraget, vil det være nødvendigt for

dem at antage sig Medhjælpere, og jeg troer, at et heldigt Valg lettere lader sig træffe af enkelte Mænd end af de Valgberettigede i Forening. Jeg staaer da nu her ved de i den sidste Tid saameget omtalte saakaldte „Fattigpleiere“; thi Bestyrerne af „de Fattiges Kasse“ og deres Medhjælpere ville jo have det Samme at varetage, som forlanges af disse Fattigpleiere, nemlig at have et vaagent Øie med den opstaaende Trang, at sørge for, at den bliver afhjulpen betimeligt og tilstrækkeligt, og at have Tilsyn med Anvendelsen af den Hjælp, der bliver ydet. Jeg skjønner nu ikke rettere, end at det kunde være meget ønskeligt, om der ogsaa blev antaget Qvinder som Medhjælpere ved den frivillige Fattigunderstøttelse, da det jo er almindeligt, at Qvinden har et varmt Hjerte for trængende Medmenneskers Nød, og jeg troer, at Qvinderne bedre ville have deres Plads som Medhjælpere end i den egentlige Bestyrelse. Endelig maa jeg bemærke, at det maa være Bestyrernes som Medhjælpernes Pligt at sørge for en Forøgelse af de Midler, de skulle virke med. Det maa skee ikke blot ved Opmuntring men ogsaa ved Benyttelse af de Leiligheder, der muligen tilbyde sig, og hvor der kan være Haab om at vinde en Indtægt for „de Fattiges Kasse“, f. Ex. ved Gilder eller andre Forsamlinger. Her vil ingen Bestyrer eller Medhjælper undsee sig, naar han er gennemtrængt af den rette Kjærlighed.

Det indbyrdes Forhold mellem Bestyrerne og Medhjælperne skal jeg ikke her indlade mig paa. Jeg troer, at udtrykkelige Bestemmelser her vilde være paa urette Plads. Det kommer alene an paa den Aand, der gennemtrænger Bestyrelsen. Er det den rette Aand, skal Forholdet nok ordne sig paa den bedste Maade paa ethvert Sted; mangler derimod den rette Aand, ville de meest detaillerede Bestemmelser Intet nytte.

Der staaer tilbage, at jeg til Slutningen skal yttre mig om den 3die Post, der er sat under Forhandling, og som lyder saaledes: „Er der nogen anden, fra det Bestaaende forskjellig Maade at ordne Forsørgelsesvæsenet paa?“

Jeg skal om dette Punct yttre mig i al Korthed. Den ærede Forsamling vil vistnok af hvad jeg har udtalt, være kommen til den Erkjendelse, at mine Anskuelse om Fattigvæsenet gaar i en temmelig konservativ Retning, ja jeg er saa konservativ, at jeg troer, at vor nuværende Lovgivning behøver ingen, eller ialtfald kun saare liden Forandring for at være Basis for en Fattigunder-

støttelse, passende for ethvert enkelt Sted i vort Land. Dette er rigtignok lidet i Udstrækning, men Forholdene i dette lille Land ere meget forskellige og ueensartede. Nu er vor Fattiglovgivning saa ampel, at Administrationen kan lempes efter de forskellige Forhold, der findes i de forskellige Egne af Landet.

Der er jo saaledes i vor Lovgivning Intet til Hinder for, at der oprettes Tvangsarbejdsanstalter; hvor lade og dovne, men arbejdsdygtige Mennesker kunne tvinges til ved eget Arbejde at fortjene deres Brød, og det er at haabe, at det efterhaanden vil lykkes at indrette dem saaledes, at et arbejdsført Menneske der kan ved sit Arbejde fortjene saameget, som hans Underhold vil koste.

Der er i vor Fattiglovgivning Elementer tilstede til den Fattigforsørgelse, der maa ansees for den ønskeligste af alle, nemlig den frivillige. Hvilken Fremgang denne Forsørgelse skal finde iblandt os, det beroer alene paa, hvorledes Kjærligheden voxer hos os; men Kjærligheden kan ikke paabydes ved menneskelige Love, den kan kun vækkes ved Guds Aand.

Men Alle ere dog enige i, at, som det i det Mindste for Tiden er og længe vil vedblive at være, er en tvungen Fattigunderstøttelse ved Siden af den frivillige en Nødvendighed. Der er jo imidlertid i Lovgivningen Intet til Hinder for, at Bestyrelsen ved de tvungne Bidrags Anvendelse kan uddele disse uden karrig Haardhed til de virkelige og værdige Trængende, med forstandig Sparsomhed til dem, der, om jeg saa maa sige, ville skulke, og i smaae Portioner til de slette Huusholdere.

Endelig er der i vor Lovgivning Intet til Hinder for, at Arbejdsanstalter, som de af Hr. Garde foreslaaede, oprettes, hvor det findes fornødent, hvilket jo sees deraf, at saadanne Arbejdsanstalter findes iblandt os.

Efter min Mening have vi en Fattiglovgivning af en saadan Beskaffenhed, at naar der er en god Administration og navnlig en god local Administration, kan de Fattiges Forsørgelse paa de allerfleste Steder skee paa en Maade, der ikke er altfor trykkende for de Ydende, og som er hensigtsmæssig for de Nydende. Dog er der et Savn, som jeg finder i vor Lovgivning. Jeg finder nemlig ikke alene ingen Befaling men ikke engang nogen Antydning om Oprettelsen af Pleieanstalter. Jeg skal derfor ganske kortelig yttre mig om, hvad jeg forstaaer ved saadanne Anstalter. I enhver

større Commune er der i Almindelighed flere aldeles affældige og hjælpeløse, stundom endogsaa bestandig sengeliggende Personer. Det er især eenlige og affældige gamle Mandfolk, som ere særdeles hjælpeløse, de kunne ikke selv tilberede de Naturalier, der leveres dem som Fødemidler, de kunne ikke selv sørge for deres Reenlighed, og derfor ere de ofte i den sørgeligste Forfatning. Med saadanne aldeles hjælpeløse Personer er en menneskekjærlig Fattigbestyrelse ofte i den største Forlegenhed, fordi det mangel Gang ikke er muligt endogsaa med stor Bekostning at faae dem anbragte i Familier, der ville antage sig dem i den Grad og med den Omhu, som er fornøden. Det er for saadanne aldeles hjælpeløse Fattige, at jeg mener det burde befales, at en Pleieanstalt skulde oprettes i enhver større saavel Kjøbstad- som Landbocommune, dog ingenlunde i nogen stor Stiil. Der behøvedes dertil efter min Mening ikke Videre, end at der forbeholdtes i vedkommende Communes Fattighuus et Par Værelser for det Slags Fattige og tillige en Stue med Kjøkken og anden jevn Huusleilighed for en rørig, rask og skikkelig Kone, som skulde være forpligtet til at sørge for disse Fattiges Underhold og Pleie i enhver Henseende. Den Understøttelse, der ydedes til disse Menneskers Underhold, maatte ydes til Pleiemoderen, med hvem der kunde træffes Overenskomst om, hvormegit hun skulde have for at underholde ethvert enkelt Fattiglem. En saadan Pleieanstalt vilde ogsaa være saare heldig, naar der indtraf pludselige Sygdomstilfælde, som saa ofte bringe en Fattigbestyrelse i stor Forlegenhed.

Idet jeg nu udtaler det Ønske, at der maa udkomme en Lov eller maaskee blot et Paabud om, at saadanne Pleieanstalter skulde indrettes, hvilke efter min Mening vilde blive ligesaa gavnlige og fordeelagtige for Kommunen som velsignelsesrige for de Ringeste blandt mine Medmennesker, skal jeg slutte disse mine Bemærkninger med en Tak til den ærede Forsamling for den Taalmodighed, hvormed den har hørt mig.

Pastor Lundt følte Trang til at tage de af den foregaaende Taler saa stærkt angrebne Arbeidsanstalter noget i Forsvar, saameget mere som han havde oprettet 2 saadanne i de Embeder, der havde været ham anbetroede i Slesvig. Det var paa begge Steder de samme Grunde, der havde bevæget ham til at tage fat paa Sagen, idet han netop var kommen til det modsatte Resultat af det, Provst Stochholm havde fremsat, baade med Hensyn til

Børnenes Opdragelse, med Hensyn til de Gamles Forpleining og med Hensyn til Ønskeligheden af at holde de Dovne til Arbeide og at drage de Udsvævende bort fra deres Synd. I Haddeby Sogn var der ikke mindre end 14 smaae Fattigcommuner, blandt hvilke samtlige Fattige, omtrent 200, bleve fordeelte. Naar nu en saadan stakkels Mand skulde bortaccorderes, var der gjerne en forskrækkelig Strid, inden han kunde blive henviist til den Fattigforstander, der skulde antage sig ham og bringe ham hjem til sin Commune. Kom han da endelig hjem, bleve alle Smaafolk trommede sammen, og den, der fordrede Mindst for ham, fik ham, ligegyldigt hvorledes den gamle Stakkel blev behandlet. (Hør!) Børnene bleve tingede ud til Fattigfolk, som slet Intet havde, og som naturligviis vare meget billige i deres Fordringer, thi de havde Brug for de Børn til Tiggeri, den fordærligste af alle mulige Haandteringer. Han kunde tale herom af Erfaring, thi han vidste, at der er ikke en eneste Last, man nævne hvilken, man vil, uden at Børnene lære den paa deres Bettelvandringer. Og nu de Dovne og Slemrerne, hvorledes skulde man i et stort Sogn, der bestod af ikke mindre end 18 Byer, bringe dem til Arbeidsomhed? De sagde reentud til Andre, „Hvorfor ville I gjøre Eder Livet saa suurt? Vi have en stor Aftægt, hele Haddeby Sogn, I behøve virkelig ikke at arbeide.“ Disse Forhold bevægede Taleren til med al mulig Iver at arbeide for at faae et Arbeidshuus anlagt. Som bemærket var der ikke mindre end 200 Fattige, men saasnart Huset var bygget, og alle de, der vilde have Understøttelse, bleve inviterede til at træde ind, mødte der ikke mere end 30. Det var altsaa nu alle de Fattige, der fandtes i hele Haddeby Sogn, og af dem, der ikke længer fik Bidrag af Fattigkassen, var der dem, der ikke mindre end 20 Aar havde ligget Fattigkassen til Byrde; disse Mennesker kunde nu, da de vare blevne gamle, ernære sig selv og havde det i Virkeligheden bedre end den Gang de fik Understøttelse af Fattigkassen, hvilket simpelt hen laae i, at de ikke kunde fortjene saa ganske Lidt, men havde sat det overstyr, saasnart de havde tjent det, og navnlig om Vinteren laae det Offentlige til Byrde. De ulykkelige Børn havde aldrig gaaet i Skole og aldrig lært Noget, men saasnart Fattighuset var bygget, kom de i Skole hver eneste Dag allesammen, og Sognet havde Glæde af sine fattige Børn, som i Almindelighed vare de allerflinkeste i Skolen. De Gamle og Svage bleve forpleiede i alle mulige Retninger og savnede Intet; naar Klokken slog

12, stod Maden paa Bordet, hver Løverdag Aften laae der reent Linned ved hver Seng, og Alt gik meget vel og godt. Han havde aldrig hørt nogensomhelst Klage over Haardhed. Der var f. Ex. en Mand, der i sit 15de Aar var kommen til Skade med sit ene Been, og som i 20 Aar havde faaet Understøttelse af Fattiggassen uden at bestille det Allermindste. Til denne Mand, der altsaa da var i en Alder af 35 Aar, havde Taleren sagt: „Noget skal Du lære at bestille, hvad det endog bliver, Noget maa der være, som Du kan holde ud.“ Saa valgte han at gjøre Trætøfler, og den Mand sidder endnu i dette Øieblik i Slesvig og er gift og har Familie og er en meget agtværdig Mand. Fra Haddeby drog Taleren til Tolk og anlagde ogsaa her et Fattighuus. Her var der 120 Fattige paa Sognet, men da Fattighuset var bygget, var der sædvanligt kun nogle over Trediv. Ingen fik Hjælp af Fattiggassen uden at være i Fattighuset; der maatte enhver uden Undtagelse ind, som vilde have Understøttelse. Denne Bestemmelse kunde synes overordentlig haard, og den lyder ganske vist haard. Naar en fattig, gift og stræbsom Mand henslængtes paa Sygeleiet eller paa anden Maade hjemsogetes af Vor Herre, saa var det unægteligt haardt at kaste ham og hele hans Familie ind i Fattighuset; det var saa haardt, at man endog syntes, at en saadan Mand var for god til at nyde Understøttelse af Fattiggassen. Her traadte derfor den christelige Medlidenhed til, her besluttede man ligesom at laane til Vor Herre ved at foretage frivillige Indsamlinger omkring i Sognet. Taleren havde ikke henvendt sig til en Eneste, som sagde Nei ved en saadan Leilighed, og den Hjælp, der bragtes, var ikke en saadan ussel Hjælp, som den der gives af det tvungne Fattigvæsen, men han mindedes at have bragt en 70 Rdlr. til en saadan Mand, der laae paa Sygeleiet, medens Konen laae i en anden Seng og Børnene tumlede omkring uden at have Noget at leve af. Trods disse kummerlige Forhold var det dog en virkelig Hjælp, fordi det var en ordentlig Mand. Hvad Børn angaaer, ansaae Taleren det for utvivlsomt, at de ikke kunne opdrages bedre noget Sted end i et Fattighuus, hvor de under alle Omvexlinger ere under Opsyn, hvor de hver Dag kunne sendes til Skole, og hvor man har Tilsyn med deres Reenlighed og Orden, Klædedragt o. s. v.; det har en langt større Indflydelse paa deres moralske Character, end man skulde troe, om de kunne faae en reen Kjole paa istedetfor en smudsig. Ogsaa de Dovne og Slemrende opdrages bedst i Fattig-

huset, der skulle de nok blive holdte til Orden, det har ingen Nød. Det er kun i de første Dage, at man har Ubehageligheder med dem, men det lader sig let overvinde, det er en reen Bagatel. Man har saamange Straffemidler i saadanne Fattighuse, man behøver blot at lade de Paagjældende lugte Flæsket og ikke faae Noget deraf, saa er det Straf nok. I Almindelighed er det ogsaa indført i Regulativet, at man kan unddrage Lemmerne Middagsmad i een eller 2 Dage, eller spare paa Kosten hist og her i 24 Timer, unddrage Lemmerne Eftermaden, nægte dem at gaae ud o. s. v. I store Communer, hvor der er et stort Fattigvæsen, vidste han ingen bedre Maade at ordne det paa og at bringe Regel og Orden deri end netop ved et velordnet Fattighuus. Derved samles Kræfterne, baade de smaae og de store, men unægtelig har man ogsaa i en saadan Anstalt Brug for begge Slags. Vilde man afsondre de store Kræfter og sætte dem ind i et Tvangsarbeidshuus, saa berøvede man Sognet en ganske væsentlig Indtægt af disse Kræfter, og man vilde tilmed aldrig opnaae sit Øiemed paa denne Maade, thi først og fornemmelig maae de Paagjældendes Forbedring være Hovedøiemedet, men han havde aldrig hørt, at noget Menneske er blevet forbedret ved Straf. Naar et Menneske virkelig skal forbedres, saa maa det skee ved at paavirke hans Overbeviisning og ved Kjærlighed. Den, der indsættes i en Straffeanstalt, faaer imidlertid aldrig et kjærligt Ord at høre; i et Fattighuus derimod, hvor han seer, hvorledes man omgaaes Beboerne med Kjærlighed, hvorledes man lader sig det være magtpaaliggende at opdrage Bornene i Tugt og Herrens Formaning, hvor der ikke lyder et Suk, uden at det finder Gjenklang, hvor der ikke flyder en Taare, uden at man gjør Alt for at aftørre den, der maa et Menneskes Hjerte kunne smelte, der maa han kunne bevæges saaledes; at han siger til sig selv: „Hvorfor skulle dog alle de være Gjenstand for saamegen Kjærlighed, og Du alene være unddragen derfra; maa der ikke være Noget hos Dig selv, som er Grunden til, at ikke ogsaa Du bliver mødt med den samme Kjærlighed.“ Naar Aanden først kommer til Ro og Eftertanke i Fattighuset, saa kunne disse Slemrere og Dovne opdrages der til ordentlige Mennesker, og det er det eneste Sted, hvor det virkelig kan skee. Det vidste han af Erfaring; thi han havde kjendt mange af den Slags Mennesker. Naar man siger, at saadanne Arbeidshuse blive for dyre, saa kunde han ikke tiltræde denne Bemærkning. Han havde ført nøiagtigt Regnskab

over Omkostningerne ved enkelte Personers Ophold, om hvilke han havde Haab, at de kunde forbedre sig og komme ud igjen. Der var saaledes en Mand bleven optagen i Arbeidshuset tilligemed Kone og 5 Børn, og han ikke alene ernærede sig selv og sin Familie men fik endogsaa et Overskud tilovers. Man kan saaledes ogsaa ernære sig i Fattighuset. Det kommer naturligviis an paa, hvor- med man vil beskjæftige de Paagjældende, men hvem siger ogsaa at de alle skulle flette Maatter? i Slesvig havde man havt mange andre Beskjæftigelser; man lod Lemmerne væve Gjorder til Ma- dratser, Dækkengjorder og simple Seler. Der var en Skrædder i Fattighuset, ham kunde man ikke faae noksom beskjæftiget med at sye; han kunde bestille mere end at sye det Tøi, der blev brugt. Man lod lave Seler og lod dem bundte sammen i dusinviis og solgte dem til Kjøbmændene. Man lod lave Krøl- haar. Smaa Børn paa 6 Aar lod man sidde ved et lille lavt Bord med en Kam i Haanden og kæmme Svinehaar; disse hlevne bundne sammen i smaa Bundter og solgte til Børstenbindere. Der fremkom saaledes en meget god Fortjeneste. Der havde været Leilighed til særlig at gjøre en Beregning over, hvad Væveriet indbragte; der udbrød nemlig en Halsbetændelse, som gjorde, at man maatte lukke Skolen, og Børnene maatte da blive hjemme. 4 Drengene vare da beskjæftigede med at væve fra Morgen til Aften og fortjente derved ugentlig 12 Rd., det var Drengene i en Alder fra 10—12 Aar. Til de Børn, der kæmmede Svinehaar, købte man det raa Materiale for 2 til 2½ Sk. Pd. og solgte siden det færdige Product for 22 a 23 Sk. Pd. De gamle Koner kunde ogsaa be- skjæftiges, Nogle gjordede, Andre vævede, Andre spandt, og, kunde de ikke gjøre Andet, saa kunde de binde og bundte. I det Hele er det yderst sjældent, at man finder et Menneske, der i den Grad er hjemsogt af Vor Herre, at han aldeles Intet kan bestille. Kan en Person ikke udrette Meget, saa kan han udrette Noget, om end det er nok saa Lidt. Og alle saadanne Smaaforret- ninger have deres Nytte; det er Ting, der dog skulle gjøres. Men, hvad man maa have for Øie, er at anvende de smaae Kræfter; thi at indskrænke sig til de store bliver for dyrt. Taleren kunde saaledes, fordi han havde seet de velsignelsesrige Virkninger af et Fattighuus, seet hvilken Orden og Ro og Søndagsfred, der kommer i et Sogn, naar et saadant Huus er bygget, og seet hvor forskjellig Tilstanden er, hvor det ikke findes, ikke noksom tilraade,

navnlig i større Communer, hvor Fattigvæsenet er stort og om sig gribende, at bygge et Fattighuus. Men naturligviis beroe de heldige Virkninger væsentligt paa Administrationen. Det er en vigtig Betingelse, at man finder en dygtig Kone. Man skal lede længe, før man finder en saadan, men saadanne ere til at finde og, naar man har fundet dem, skal man ogsaa holde paa dem og ikke af-finde dem knapt.

Cand. theol. Müller. Da de andre Talere for deres Udtalelser havde paaberaabt sig deres Erfaring, maatte han ogsaa tillade sig først med et Par Ord at oplyse, hvorfor han altid havde fulgt Spørgsmaal, der angik Fattigvæsenet, med den største Interesse. Han havde, idet han var Søn af en Mand, der ved Siden af anden Gjerning i 32 Aar havde været Fattiginspecteur i en af Landets største Byer og i Egenskab deraf havt Bolig paa en forenet Fattig- og Ladegaard, lige fra sine første Aar havt en rig Leilighed til at iagttage de Fattiges Liv; og senere til sine Studenteraar havde han stadigt seet dem færdes. Som Candidat havde han dernæst i Aaret 1859 reist i Schweiz og Tydskland, og med offenkendte Autoriteters Anbefaling beseet de derværende Arbeidsanstalter og undersøgt Fattigpleien, især i de vigtigste Schweizercantoner, hvor det er, at de nyeste Reformer i denne Retning ere indførte, og i flere Aar derefter havde han beskæftiget sig meget med disse Forhold. I 1862, da hans Fader formedelst megen anden Embedsgjerning havde opgivet sin Stilling ved Fattigpleien, søgte Taleren Inspecteurpladsen i hans Fødeby (Odense) og var 1 af de 3 Indstillede iblandt nogle og 40 Ansøgere. Han havde senere ogsaa bestandigt fastholdt sin Interesse og paa forskjellig Maade stræbt at virke med Hensyn til Fattigforsørgelsen. Da de andre Talere saaledes havde paakaldt deres Erfaring, havde han, idet han som en Yngre tog Ordet i Forsamlingen, troet sig berettiget, ja paa en Maade pligtig at berøre dette, for at man kunde see, at om han overfor den modsatte Mening maaskee udtalte sig temmeligt bestemt, saa talte han ogsaa om disse Spørgsmaal efter en betydelig Beskæftigelse med dem og af en Deel Kjendskab og Erfaring.

Inden han gik over til det, hvorfor han egentlig havde bedt om Ordet, maatte han dog endnu forudskikke en Oplysning med Hensyn til en Bemærkning af Provst Stochholm, der meente, at Fattigbyrden ikke var stegen i de sidste Aar. Denne Mening var desværre

ikke rigtig. Byrden var tvertimod stegen ganske betydeligt. Efter en Beregning, baseret paa Materiale og Regnskaber, der efter Opfordring af en Communalbestyrelse havde været overladte ham af det statistiske Bureau, var iblandt Andet saaledes Communernes Bidrag til Udgifterne ved Fattigvæsenet i 37 af de større Kjøbstæder fra 1858 til 61 stegen fra c. 148,000 Rd. til c. 188,000 Rd. Det var altsaa paa dette Punct en Tilvæxt af 40,000 Rd. i 4 Aar, og det paa et Beløb af 148,000 Rd. var jo en meget alvorlig Stigning. Vel var der umiddelbart før denne Stigning indtruffen en Handelskrise i 1857 og den havde sikkert øvet sin Virkning. Dog det nærværende Øieblik var sandelig ogsaa saare betænkeligt. Vort Fædreland var ved de sidste sorgelige Begivenheder saa alvorligt lamslaaet, at det vilde føles og føltes alt af Mange. Virkningerne begyndte maaskee i mange Forhold nærmest i den høiere Stand, men vilde trænge ned i Samfundets dybeste Lag og vilde efterhaanden der føles med de ikke mindst betænkelige Spor. Der var baade i de sidste Aars Erfaringer i Fattigvæsenet, i Øieblikkets hele Situation og i adskillige sociale Forhold ved Siden al Anledning til ogsaa her i Danmark, som det alt var skeet andre Steder, særlig med Alvor at overveie og prøve, hvorledes man skulde raade Bod paa Mangleerne ved Fattigforsørgelsen.

Hvad nu Spørgsmaalet om Arbeidsanstalter angik, da skulde ogsaa han udtale, at de i en human Mands Haand kunne gjøre det største Gavn som et Correctiv og et Prøvemiddel. Han vilde ingenlunde udtale sig imod Oprettelse af Arbeidsanstalter i dette Formaal. Og han skulde mindst gjøre det; thi det Fattigvæsen, som han nærmest havde seet, var i en Række af Aar formindsket for en stor Deel ved en vel anvendt Arbeidsanstalt. Antallet af Fattige var ved dette Fattigvæsen i Odense i Aaret 1832 712, i 1842 var det sunket ned til 576, atter 1852 var det sunket ned til 451, 1857 var det uagtet en betydelig Stigen i Indbyggerantallet endnu ved circa 450, saa kom Handelskrisen og der fulgtes tildeels andre Grundsætninger i flere Puncter af Bestyrelsen og i 5 Aar steg Antallet igjen til 852. Criser og slige Forhold trykke altid Fattigvæsenet. Imod saadanne Forhold vil ingen Foranstaltning aldeles udfyldende kunne hjælpe. De ville altid bevirke en gennemgribende forvirrende Forandring, det er almindelig anerkjendt allevegne, hvor man særlig har beskæftiget sig med Spørgsmaalene om Fattigvæsenet, i Irland, i Belgien, i Schweiz. Dog just fordi, at Fattig-

væsenets Tilstand da uundgaelig forværres, er der netop i slige Forhold, som alt sagt, en foreget Anledning til at overveie, hvad der kan gøres for at bringe Fattigvæsenet her, som andetsteds, igjen paa Fode og bøde paa Fattigdommens meer end sædvanligt trykkende Forhold. Og naar Taleren nu paa den ene Side havde udtalt, at han holdt paa Arbeidsanstalter som et Correctiv og et Prøvemiddel, saa maatte han ogsaa paa det Bestemteste tilføie, at det ogsaa just kun er som saadanne, at han troede, at de kunde gjøre Gavn. Ellers kunde man i Fattigforsørgelsen ikke stærkt nok bekæmpe den almindelige Indførelse og udelukkende Anvendelse af Arbeidsanstalter i hele Fattigvæsenet. Han maatte her give Provst Stochholm den fuldstændigste Ret i hans Udtalelser imod Arbeidshuse som det almindelige Princip for Fattigforsørgelse, den absolute Anvendelse af samme eller det, man, maaskee med en Deel Urette i Henseende til den senere Udførelse der paa Stedet, havde kaldet „Tikjobsystemet“. Han vidste, at Systemet aldrig var blevet udført i Tikjob med den Haardhed, som det paa andre Steder var bleven opfattet som gennemført der, eller med den Absoluthed, som det var bleven fremstillet i Pastor Gardes Afhandling, og som det nys var meddeelt, at det ofte bringes til Udførelse i Slesvig. Han vidste vel, at det i den humane Mands Haand, som havde gennemført det i Tikjob, havde øvet sine saare gavnlige Virkninger, men som System var det farligt, ulovligt og ubilligt (Hør! Hør!).

Det er ubilligt, naar en Familie trænger til Hjælp og den kan hjælpes med 3 Mark om Ugen, at indsætte den i et Arbeidshuus og opløse Familiebaandet. Det Ubillige og reent Forkerte heri kunne vist ikke udtrykkes anskueligere end ved nogle Ord, der vare blevne brugte af en Formand i en Borgerrepræsentation under Forhandling om Fattigvæsen og Arbeidsanstalter. Han sagde: „Hvor er der en eneste af alle de gode Herrer, som ville udrette alt Muligt ved en Arbeidsanstalt, der kan gjøre en fattig Arbeider det Kunststykke efter: heelt at forsørge en Kone og en Flok Børn med 3—4 Mark daglig, hvoraf De kun give ham de 8 Skilling. Kunne De gjøre det, saa skulle De ikke have andet Fattigvæsen end Arbeidsanstalter, men kunne De ikke gjøre det, troer jeg ikke, at De med Arbeidsanstalter alene indrette et billigere og bedre Fattigvæsen.“ — Taleren troede, at man maatte give ham Ret. — Man burde dog ogsaa betænke, hvad det var saaledes at rive Familiebaandet i Stykker. Han havde hørt gamle Ægtefolk, som Nøden bragte

til at søge Hjælp, i Fortvivelse over, at de skulde skilles, saalænge Gud dog lod dem blive ved hinandens Side hernede, bede om de maatte laane Cachotten til Bolig, for at de ikke skulde skilles. Ja i den Fattiges Hytte gjør Familierøsten sig sandelig ofte ligesaa stærkt gjældende som i Kongens Slot.

Dernæst var det med Hensyn til Forældrene og Børnene ulovligt, samt umoralsk og ubilligt saaledes i alle Tilfælde at tage Børnene fra Forældrene. Der var tre Grunde i den danske Fattiglovgivning, der gave en Berettigelse til at adskille Børnene fra Forældrene. Der var den Grund og den Berettigelse, der hviler paa den 51de Paragraph af Reglementet for Kjøbstæderne af 5te Juli 1803, naar Børnene betle, fremdeles den, der hviler paa samme Reglements Paragraph 39, naar Børnene forsømme Skolen, og for det 3die den Grund, der kan hentes fra Reglementets Paragraph 7, 2det Punctum, naar Forældrenes Forstand, Helbred og Sæder ere saaledes beskafne, at Børnenes Opdragelse ikke tør betros dem; der findes aldeles tilsvarende Paragrapher i Reglementet for Landet, og endelig kan der søges en analogisk Berettigelse i Lovens 3—18—7. Af disse anførte Grunde kan det gøres og er det tilladt at adskille Forældre og Børn, men der findes intetsteds i hele den danske Fattiglovgivning den ringeste Berettigelse til saaledes uden videre at tage Børn fra Forældre, fordi disse ere trængende. Det er aldeles ulovligt. Den danske Lovgivning anviser for disse Tilfælde en ganske anden Forsørgelse. Der kan vel være gjort meget Misbrug af den danske Fattiglovgivning, men der gaaer fra Begyndelsen af og i alle dens senere Bestemmelser just en human Aand igjennem den og den har intetsteds tilstedt og aldrig villet tilstede, at man blot paa Grund af Fattigdom skulde kunne tage Børnene af hæderlige og skikkelige fattige Forældre fra disse, fordi Forældrene søgte om en ringe Fattighjælp og trængte til denne. Naar man har gjort det eller mulig er tilsinds at ville gjøre det, da begaaer man en aldeles ulovlig Handling. Og denne Adskillelse vil sikkert altid vedblive at være lovstridig, thi den er umoralsk og ubillig. Taleren var overbeviist om, at han rolig kunde henvende sig til dem, der havde skullet gennemføre Systemet, med det Spørgsmaal, om Systemet dog ikke havde vaklet i deres Haand, naar de havde seet Forholdene med Forældrene og Børnene, naar Fader og Moder skulde paa Arbejdsstuen og Børnene til Pleiemoderen, og han var overbeviist

om, at ingen samvittighedsfuld Mand, der var tilstede, skulde benægte det.

Taleren gik derefter over til nogle andre Sider af dette System, fra hvilke det forekom ham ligesaa misligt. Naar man nemlig saaledes opstiller Arbeidsanstalten som det eneste probate og ønskelige Middel til Fattigforsørgelse, da maatte han udtale det som sin Overbeviisning, at det var et Indgreb i Individernes Ret, naar man i ethvert Tilfælde uden videre vilde kaste Folk, der havde Vanskelighed ved at ernære sig, saa snart de bad om den ringeste Hjælp, ind i et Fattighuus. Hvem der ikke har været berøvet Friheden, veed ikke, hvad det vil sige at være den berøvet. Og hvor forunderligt! samtidigt med, at den danske Lovgivning i human Aand igjennem Rigsdagen har mildnet Straffen for Betleri fra det tidligere Maximum, der kunde stige til mange Aars Tvangsarbeide, og nedsat Straffen herfor til et Maximum af 3 Maaneder, saa vil man nu saaledes tillade sig uden Lov og Dom at indeslutte for Maaneder og hele Aar den Fattige, baade den ene og den anden, i et Arbeidshuus af omtrent lignende Beskaffenhed. Denne ubetingede Anvendelse af Frihedsberøvelse imod alle trængende Fattige er her en Ubillighed, hvis Betydning den ikke aner, der ikke selv har seet, hvad Frihed og Ikke-Frihed har at sige. Det er ganske utroligt, hvor Friheden ligger ethvert Menneske, ja endog kan ligge den dybest faldne og meest sunkne Fattige paa Hjerte. Taleren havde seet mange Tilfælde derpaa og meget forskellige. Han vilde nævne et enkelt Exempel, der dybt havde bevæget ham. En Betler, der var dømt for gjentaget Betleri til mange Maaneders Tvangsarbeide, havde, imedens han var indlagt paa en Sygestue, anmodet Taleren om at søge Benaadning for sig. Han gik da til den vedkommende Fængselsinspecteur, der sagde, at der behøvedes vist ingen Ansøgning, da der ved Overautoriteternes Inspection nylig var sagt, at alle, der vare dømt efter de ældre Bestemmelser, paa Kongens Fødselsdag vilde blive benaadede. Desværre var han ikke tilstede paa denne Dag, og da Benaadningen udeblev til Kl. 2, til hvilken Tid Fangen ventede den, endte denne sine Dage i et ynkeligt Selvmord i Fortvivelse over, at Tvangsarbeidsanstalten ventede ham. Endnu den samme Dag, saavidt Taleren erindrede, kom Benaadningen. Det var eet Exempel, men Taleren kunde anføre adskillige flere, saare forunderlige og ligesaa alvorlige. Frihedsberøvelsen er en

nødvendig og maaskee den bedste Straf, men det er altid en saare alvorlig Ting. Enhver Trang bør ikke i den Henseende stilles aldeles lige med Forbrydelsen. Og nu disse almindelige Arbeidsanstalter i en anden Henseende. Det rette Princip for Fattigforsørgelse maa dog være at rette Forsømmeligheden til Virksomhed og kan aldrig være at gjøre den frie Arbeider til en tvungen Arbeider. Det bør og kan aldrig være en saadan Anstalts rette Opgave at gjøre de frie Arbeidskræfter uselvstændige, men denne maa og bør jo være at gjengive de uselvstændige til det frie Arbeide. Det lykkes imidlertid meget lidet med store Arbeidsanstalter. Lemmerne underholdes efterhaanden derinde som et Slags Prytanister. Ere de først komne derind, saa blive de der, og mange af dem faaer man aldrig ud igjen. Dette kunde synes stridende mod Talerens Bemærkninger om Frihedens Betydning. Sagen er imidlertid den, at saasnaart de have været der i en længere Tid, saa enerveres de, og det bliver for mageligt for Kjød og Blod at kæmpe for sit Underhold, naar dette kan vindes uden Kamp. Det har viist sig ved mangfoldige saadanne Anstalter og efter den seneste Meddelelse ogsaa i Tikjøb, at Lemmernes Antal bliver constant. Det bliver ogsaa constant derved, at det ofte med Flid gjøres dem vanskeligt at komme ud igjen. De tabe derfor Frihedslysten. Og er der saa iblandt dem en Enkelt, der vil have sin Frihed, saa kommer man med det ulovlige Forlangende til ham, at han skal erstatte, hvad han har kostet Anstalten. Kun i Kjøbenhavn har Fattigvæsenet efter Loven Ret til at fordre Fattigunderstøttelse tilbage i levende Live, men man gjør det ogsaa andetsteds. Her er atter en Ulovlighed i dette System. Der kunde naturligviis være Noget i, at man søgte at faae Ret til at kræve Erstatning, naar Forholdene forandrede sig; men at man skal kunne sige til en Mand: „Du kan ikke faae Din Frihed, thi Du har ikke de 4 Rd., som Du skylder os,“ det gaaer ikke an. Hvorfra skal han faae de 4 Rd.? Han har mangan Gang intet Middel dertil i det Øieblik, da det er ham og Fattigvæsenet tjenligst, at han kommer ud. Holder man det strengt, kommer han med Urette ikke ud, og Fattigvæsenet beholder ham.

Og nu hvad Børnene angaaer, da staaer man sikkert med Hensyn til dem i det hele System ved det farligste Punct. At groe op i et Fattighuus eller paa en Arbeidsanstalt er den sørgeligste Lod, der kan ramme et Barn. Selv voxne Folk, især yngre

Personer, som Sygdom har kastet ind i en saadan Anstalt, kunne der blive sædeligt fordærvede af de Andre, hvor meget mere Børn. Det er ikke Forhold for dem. Det stiller sig heller ingenlunde saa tvivlsomt med Hensyn til den rette Fremgangsmaade ved hjemløse Børns Opdragelse, som det undertiden paastaaes. Der kan efter Erfaring stilles temmelig constante Regler om deres Anbringelse. Paa Landet lykkes saadanne Børns Opdragelse i Almindelighed, i Kjøbstæderne sjeldent, og i Arbeidshuse i Længden aldrig. Man bilder sig ind at kunne styre en saadan Børneflokk og opdrage den til Sædelighed i en Arbeidsanstalt, med dens hele combinerede Orden, men det lader sig ikke gjøre. Det personlige Familieforhold vil man aldrig her, som heller intetsteds, kunne erstatte ved nogen-somhelst Anstalts-Indretning eller almindelig Institution. Man har Exempler paa, at Folk, der ere opdragne i saadanne Huse, ofte ere blevne sære, forunderlige, eventyrlige Mennesker, og det blev for nogle Aar siden saaledes sagt, at en heel Deel af de unge Mormon-præster i Kjøbenhavn tidligere havde været Elever i Opfostrings-huset. Nyttige, i Livet sikke og i dets Forhold passende Borgere faaer man maaskee enkeltsviis, men i Almindelighed ikke gjennem en saadan Opdragelse af fattige Børn, som ikke blot i Anstalten, men ogsaa udenfor ganske mangle Familieforholdene. De komme derved til at mangle det personlige Baand for det øvrige Liv, som Opdragelsen giver os Andre og især i de yngre Aar er af saa uendelig Betydning for et Menneske. Taleren havde i Schweiz ved et Aarsmøde i Solothurn af det bekjendte store „schweizerische gemeinnützige Gesellschaft“ overværet en lang, omfattende Behandling i flere Møder om dette Spørgsmaal. Striden dreiede sig om, hvorvidt Pleiefamilier eller Vaisenhusene vare at foretrække ved Opdragelsen af forældreløse og hjemløse Børn, og Discussionen blev egentlig paa en Maade ført fornemlig imellem Katholiker og Protestanter. Her udtalte Capuzinerprovincialen i Schweiz og Tyrol, den bekjendte Pater Theodosius, der har oprettet en Nonneorden og nogle og 60 Vaisen-huse, at vel var Børnenes Familie den eneste af Gud stiftede Opdragelsesanstalt, men hvor man nu var nødt til at gaae til fremmede Familier, der var Vaisenhuset et ligesaa berettiget Surrogat derfor som Pleiefamilien. Men til dette svarede en protestantisk Præst, Spüri fra Zürich, ham: „Ja begge ere Surrogater, men der er den Forskjel, at Vaisenhuset er et kunstigt, men Pleiefamilien et naturligt Surrogat.“ Taleren meente, at i denne Pastor

Spuri's Yttring om Forskjellen mellem de to Opdragelsesmaader var Svaret givet saa træffende som det kan. Det er utroligt, hvor mange Børn, der ogsaa hos os udsættes paa Landet og derved vinde deres Livsvei igjennem den saakaldte Pleiehjælp. Der indvendes imod denne Forsørgelsesmaade, at der ikke kan udrettes Noget for den ringe Betaling, men Taleren kunde her næsten være tilbøielig til at give en Mand Ret, som havde haft meget med den Slags Sager at gjøre og som havde sagt: „Der skal netop kun gives en ringe Betaling. Man bør fornemmelig stole paa, at det er ved Kjærligheden, det her holder sammen.“ Man bør derfor ogsaa her altid tage visse Hensyn, især sætte dem hos Forældre uden Børn osv. Der betales nu i Jylland 16—18 Rd. om Aaret (Stemmer: meget Mere). I Aarhuus og Randers Fattigregnskaber stod der for faa Aar siden anført 17 Rd. 2 Mk. til 18 Rd. (Stemmer: 24, 30, 40 Rd.). Taleren vilde ikke stride herom. I Odense var det aldeles bestemt, at der til den allersidste Tid i en Række af Aar i Almindelighed kun havde været givet 17 Rd. 2 Mk. og nogle faa Klædningsstykker. Fra Forholdene i Tikjøb, som de endnu ere, kan man heller ikke drage nogen Slutning om det hele Spørgsmaal. Her seer man 32 smaae, hvidhovede, omtrent lige gamle Børn, og en saadan Flok lader sig vel styre, men lad dem blive 12—14 Aar, saa er der neppe nogen enkelt Mand, der med en stor Virksomhed ved Siden vil paatage sig her at styre dem. Efter det Kjendskab, Taleren havde fra sit Skoleliv baade som Elev og som Lærer, var han vis paa, at Bestyrelsen af en Arbeidsanstalt og Opsigt med saa mange Børn, Dreng og Piger imellem hverandre, i en Anstalt aldeles ikke lader sig gjøre. Her kommer igjen denne Opdragelse i Almindelighed. Alle nyere gode Opdragelsesanstalter i Udlandet beroe just paa, at man, naar Børnene komme til den nysnævnte Alder og alt for, spreder dem i Afdelinger, saa godt det lader sig gjøre, sædvanlig 12 og 12 i hver Familie, Classe, eller hvad man vil kalde det, med egen Opdrager, eget Huusrum osv., og kun fælles Skole. Man kan heller ikke gaae ud fra og argumentere i Almindelighed fra Opfostringshusene eller saadanne Anstalter, som dem paa Flakkebjerg og Holsteinsminde. Hvad de første angaaer, da kunne de maaskee for større Byer og Communer være en Nødvendighed, og i ethvert Tilfælde ere de Opfostringshuse alene. Hvad de sidste angaaer, da ere de særligt for vanskelige Børn, ikke for fattige alene. For de første vilde Taleren ivrigen

anbefale saadanne Opdragelsesanstalter. I vanskelige eiendommelige Opdragelsestilfælde havde han ikke blot seet disse Anstalters Nytte, men endog deres uundværlige Nødvendighed. Han kunde endog ønske, at vi havde nogle flere. Men idet disse Anstalter ere for vanskelige Børn, kan man forsvare og er det rigtigt at anvende en større og kostbarere pædagogisk Kraft paa dem, end det er rigtigt eller nogensinde vil skee i en Arbeidsanstalt. Og deri ligger en uendelig Forskjel og Udgangspunct for en heel forskjellig Indretning. Taleren vidste, at Stephansen her er noget uenig med ham og særlig urgerer fattige Børn i Almindelighed, men i Virkeligheden og i Praxis har Holsteinsminde ved Siden af de andre dog aldrig nægtet kjærlig Optagelse af ethvert Barn, hvormed man befandt sig i Forlegenhed, og har i denne Retning just maaskee øvet sin skjønneste Virksomhed. Hertil kommer, at gamle Stephansen og hans Hustru, ligesom ogsaa Bestyreren i den anden bekjendte Anstalt, have havt en ganske særegen Gave for deres Kald. Ja hvad den Kone, der nys lukkede sine trofaste Øine, har virket for fattige Børn, lad det ogsaa mulig glemmes her paa Jorden, sikkert hører det til det, om hvilket det hedder, at det er indskrevet i Himlen. Taleren havde igjennem flere Aar samlet en Deel Oplysninger om de Børn, der ere sendte Institutet fra en enkelt Kjøbstad. Ved særlige Omstændigheder var det lykkedes ham at kunne følge dem alle ud i Livet. Alle de ældste havde han fulgt 20—25 Aar efter at de have forladt Holsteinsminde. Af disse 40—50 Børn, der fra denne enkelte By i en Række af Aar havde været betroet dets Omsorg og som alle vare Børn, om man saa maa sige, faldne Børn, der enten havde stjaalet eller gjort andre meget slemme Excesser, af disse ere kun 5 senere igjen straffede, 5 staae tvivlsomme, medens alle de andre ere gaaede over og ind i det borgerlige Liv. Om det end ikke var moralsk fordærvede Børn, som et Barn vel aldrig er eller kan være, saa vare de dog alle, ikke blot de 5, men alle 40—50 vanskelige, ja meget vanskelige Børn.

I alle de nævnte Retninger maatte Taleren være imod dette Fattigvæsen, alene med Arbeidsanstalter. Endelig maatte han ogsaa i reen oconomisk Henseende og af Hensyn til et vel ordnet Regnskab ansee det aldeles forkasteligt at samle og kaste en Opdragelsesanstalt, en Fabrik og en Forsørgelsesanstalt sammen i Eet. Man gjør sig altid en falsk Forestilling om, hvad der udrettes og ikke udrettes i en saadan Arbeidsanstalt, og det er egentlig

et aldeles falskt Udtryk, naar man der vil tale om Arbeide og tilsvarende Oeconomi. Forholdene see altid meget værre ud i saadanne blandede Anstalter, end de i Virkeligheden ere. De Gamle og Svage regnes jo med til Arbeiderne og ere det ikke og kunne ikke være det.

Derimod maatte Taleren være ganske enig med Provst Stochholm i, at der er al Anledning til, om man kunde, at oprette særlige Pleiestiftelser. Han havde seet flere saadanne i Udlandet, hvor der var udrettet meget Godt dermed. De bedste saadanne, han havde seet, en Anstalt i Nürnberg og en i Zürich, vare blot Pleiestiftelser alene. Men dette Spørgsmaal skulde han dog ikke videre berøre.

Hovedsagen for ham havde været at nedlægge en bestemt Protest imod, at man saaledes, som det flere Steder er begyndt, med flyvende Faner og med klingende Spil gaaer til at gennemføre Tikjøbssystemet eller dette absolute Fattighuussystem rundt i Danmarks Provindser.

Om Fattiglovgivningen i Almindelighed vilde Taleren blot bemærke, at for ham stillede det sig utvivlsomt, at den væsentligste Feil i vor Fattigordning ligger i, at man ved vort nuværende legale Fattigvæsens Ordning 1708 og dets Omordning 1799 og 1803 alt for meget har sammenblandet to vidt forskellige Ting, et reent Barmhjertighedshensyn og et reent Politihensyn. Dermed skete dengang her, som samtidig andetsteds, en Sammenblanding, som ikke tidligere havde fundet Sted.

Man vilde dels som tidligere hjælpe og understøtte de nødlidende Trængende, men dels ogsaa med det 18de Aarhundredes Fattiglove naae en heel anden Ting, standse det stærkt udbredte Tiggeri og adskillig anden Uorden. Tiggeriet var bleven en saa trykkende Byrde, at dets Modarbeiden var bleven en Tidens Opgave. Men Opgavens Løsning søgte nu imidlertid denne Tid vist alt for let ved heelt at slaae den sammen med Forsørgelsesvæsenet og det tidligere Fattigvæsen, istedetfor mere at tage den særskilt som et Politihensyn, med deraf fremkaldte Arbeidshuse o. s. v. Lovene have begyndt med dette, Praxis har fuldendt det. Det ligger ganske bestemt ikke saameget i Opgavernes egen Beskaffenhed som i Tidsforholdene og den almindelige Retning dengang, at denne Sammenblanding har fundet Sted og er bleven gjældende. Det egentlige Fattigvæsen er ved de Politiopgaver, det har faaet mod

Tiggeri o. s. v., egentlig bleven forvansket i sin Character, men Modarbeiden af Betleri o. s. v. er i Grunden ogsaa derved bleven forkvaklet. I denne Sammenblanding ligger formentlig den væsentligste Brøst i vort Fattigvæsen. Skal en ret grundig Forbedring naaes, da maa man sikkert komme ind paa den Vei, som alt er gennemført flere Steder, fornemlig i det schweizerske Canton Bern, nemlig igjen at sprænge de to Ting fra hinanden, sætte dem under forskjellige Bestyrelser og under forskjellige Love. Naar man gjør det, saa skal det nok komme dertil, som det alt er kommen i Canton Bern, at det egentlige Fattigvæsen for en stor Deel vil kunne besørges ved frivillige Kræfter, medens det Øvrige ogsaa vil blive styret bedre til Samfundets Tarv. Som det er nu, tager man sig det for let i mange Tilfælde. med de Uskikkelige, dem, der forbryde sig imod Samfundets Orden, og gaaer for haardt tilværks i andre Tilfælde, i dem med de skikkelige Trængende, Brøstfældige og Gamle. Theori og Praxis ville sikkert vise, at en Ordning i denne Retning vil være den bedste Ordning.

Taleren vilde endnu blot anføre et Par Exempler paa, hvor farlige Forhold der ogsaa i vore jevne danske Forhold kunne udvikle sig med vore nuværende Fattigtilstande og ofte just her forekomme paa Grændsen af Fattigforsørgelse og Bestaaen ved egne Midler, men ad farlige og betænkelige Veie, som ikke skulde tillades slige Personer. Det er farligt uden med et vaagent Politioie at kaste Folk ind paa Optagelsen af meer end een Levevei. Det første Exempel, som skulde anføres, viser vel, at heller ikke Familielivet, et slet Familieliv, er tilstrækkeligt til at værne om den Fattiges Sædelighed. Taleren troede imidlertid, at Exemplet ogsaa viser, hvor farligt Forholdene kunne stille sig, naar det Offentlige kun har Arbeidsanstalter og ene vil Forsørgelse i dem. Til en Familie, der havde 5 Børn og begjærede Hjælp, sagde man i sin Tid, at naar den ikke kunde ernære sig selv, kunde den komme ind paa Arbeidsanstalten. Det vilde den ikke og fik da Kludepas. Det var en slet Familie og aldrig kunde en Arbeidsanstalt som Correctiv eller efter det ubetingede Arbeidshuussystem være anvendt med mere Ret. Familien ernærede sig nu omtrent selv, fik Huus, men ellers saa godt som Intet. Hvor er nu denne Families Børn? Den ældste Søn døde 20 Aar gammel af Rygradssygdom, criminelt forfulgt for Indbrudstyveri. Den anden Søn var alt dengang criminelt forfulgt; saavidt Taleren vidste faldt dog Sagen bort; han

kom derfter til Kjøbenhavn, ernærede sig i nogle Aar fuldkommen ærligt, blev gift, men endte senere for et Aars Tid siden i Christiania som Knud Grøttes Morder. Den 3die Søn er idetmindste 2—3 Gange tiltalt for Tyveri, men er hidtil ikke strengere straffet, da han er hjemsogt af det forfærdeligste Krampetilfælde. Det 4de Barn, en Datter, har siden sit 15de Aar været en falden Qvinde og er ogsaa gjentagende straffet for Tyveri. Det 5te Barn, en Søn, vil maaskee nu vende om, men han er confirmeret i et Tugthus og sidder nu i et andet, han er ikke meer end 22 Aar, men for Indbrudstyveri o. s. v. lyde hans Domme allerede denne Gang paa 20 Aar. Man betænke dog hvilken Børnerække, Faderen og Moderen ere begge arbejdsdygtige, vel ofte mistænkte, men dog ingen af dem straffede, førend Faderen i den allerseneste Tid blev anseet med en ringere Straf. Taleren kjendte et andet Exempel, hvor en Familie i 3 paa hinanden følgende Slægtled havde betraadt Forbryderbanen. Den ene Generation var med i den store Mordsag, hvor for en 40 Aar siden de saakaldte „Amagere“ begik et Mord i Fyen paa en Italiener, den næste Generation blev straffet med Tugthusarbejde og Repræsentanterne for den 3die befinde sig nu ligeledes i Tugthusene. I en 3die Slægt ere alle Sønnerne Vagabonder, dømte Tyve, Døttrene i Prostitutionen, med Undtagelse af en Datter, der ved særlige Foranstaltninger er trukken noget ud af det, og en Søn, som en Redningsanstalt fuldstændigt har reddet. Og om disse 2 Familier gjælder det som om de første, at de for lange Tider have bjerget sig udenfor Fattigvæsenet ved Kludepas og ad andre slibrige Veie. Taleren troede, at just paa Grændsen mellem Fattigvæsenet og mislige Næringsveie groer ofte Forbrydelsernes frodigste Sæd. Saadanne Exempler maa man ogsaa tage Hensyn til ved Spørgsmaalets Afgjorelse og han troede mindst, at man faaer Bugt med dem blot ved med et Arbejdshuus at bortvise Folk i Flæng.

Taleren havde her ogsaa nævnt disse Exempler for yderligere at vise at Fattig- og Proletariatsforholdene ere ogsaa hos os alvorligere end Mange troe. Noget Lignende som det her anførte kunde ogsaa paavises af forskjellige trykte Kilder. Der er sikkert megen Anledning til ogsaa at underkaste Fattigvæsenet her i Landet en alvorlig Prøvelse og Overveielse. Dog vilde Taleren paa Forhaand indrømme, at Meget maaskee mere ligger i Gjennemførelsen af Lovene end i disse selv. Man bør dog muligt alligevel hellere i Tiden see at optage et andet System. Selve den nuværende danske

Fattiglovgivning kan der dog imidlertid gøres meget med. Fra det Standpunct, hvorfra den er udviklet, er der virkelig ikke meget at klage paa den. Dens Aand er gennemgaaende human. Finde Mange den for vidtløftig at færdes med, saa er det, fordi de ikke med de særdeles gode Hjælpemidler, der nu foreligge, have tilstrækkeligt orienteret sig i Sagen. Fattiglovgivningen er ikke meer saa vanskelig at finde sig tilrette i, som det atter og atter paa-staaes.

Provst **Bendix** maatte vel finde, at den unge Mand, der sidst havde havt Ordet, havde paa Grund af den Varme, han nærer for Sagen, udtalt sig temmelig skarpt i enkelte Puncter, men han troede, at han gav en almindelig Stemning i Forsamlingen et Udtryk, naar han sagde, at den havde glædet sig over hans Udtalelse. (Ja!) Meget, af hvad han selv ønskede at sige, var blevet overflødig ved hvad Hr. Müller havde udtalt, men han maatte dog tillade sig et Par Bemærkninger. Til Pastor Lundt maatte han først og fremmest sige, at medens det vel havde glædet ham at høre, at Forholdene stille sig saa smukt i Slesvig, maatte det ikke glemmes, at Forholdene der vare aldeles forskjellige fra vore. Desværre er den Tid forbi, da vi kunne omtale slesvigske Forhold som vore egne. Under alle Omstændigheder svare Forholdene i Kongeriget aldeles ikke til den Fremstilling, der blev given af de slesvigske Forhold. Og saadanne Anstalter som de omtalte kunne ikke komme istand her. Provst Stochholm havde allerede gjort opmærksom paa, at her maatte 3 Communer slaae sig sammen om een Anstalt. Der var eet Punct, som Pastor Lundt ogsaa havde overseet. Han havde omtalt, hvor rart man kunde have det i en saadan Anstalt, hvormeget der kunde udrettes og hvormange Arbeider der kunde udføres, men Pastor Lundt havde slet ikke taget Hensyn til den store Forskjel der er mellem Kjøbstad- og Landboforhold. Taleren havde i 20 Aar været Præst paa Landet, og i 10 Aar siddet som Medlem af Viborg Amtsråd og havt samme Function der, som Provst Stochholm havde omtalt for sit Vedkommende, og han havde i de sidste 4 Aar været Kjøbstadpræst, nemlig i Aarhus, og havde derfor havt Leilighed til at see, at hvad der passer paa Landet, passer ikke i Kjøbstaden. Pastor Lundt havde flere Gange brugt Ordet Fattighuus istedetfor Arbeidsanstalter, men der er stor Forskjel derpaa. Skjønt han var enig med Provst

Stochholm i Meget og navnlig ligesom denne vilde kalde sig conservativ, hvad Fattiglovgivningen angik, saa maatte han dog bestemt holde paa Friheden, det er i Frihedens Aand, der maa gaaes frem i disse Sager. Naar Pastor Lundt havde talt om den smukke Aand i de af ham berørte Anstalter, saa tvivlede han ikke om, at en saadan havde hersket, men det beviser Intet med Hensyn til selve Sagen, thi det er de enkelte Personer, der have med disse Anstalter at gjøre, hvis Aand øver Indflydelse paa det Hele, men hvor smuk denne Aand nu end kan have været, saa er det dog unægteligt, at Tvang har der været tilstede; dette var allerede tidligere anført, men han maatte bede undskyldt, at han saa sig nødt til at gjentage Et og Andet af hvad der allerede var fremkommet. Det er jo en Tvang, hvordan man dreier og vender det, naar enhver Mand, der i Øieblikket ikke kan ernære sig selv, skal pakkes ind i en saadan Anstalt. Istedetfor at give ham den Haandsrækning, han kan behøve for at holde sig opreist, knuser man den Selvfølelse, der skal være det virksomste Middel hertil. Dette er ialtfald den almindelige Virkning, men naturligviis kan der gives Undtagelser. Den almindelige Virkning af en Arbejdsanstalt er, at man udrydder den Selvfølelse, som er den nødvendigste Betingelse, for at et Menneske skal kunne gaae gennem Livet med Følelsen af, at han er stærk nok til at staae paa egne Been, skjøndt han er en fattig Mand, den Selvfølelse, der skal drive ham til at anspænde alle sine Kræfter for at ernære sig og sætte sin Stolthed deri. Om den Maade, hvorpaa Understøttelse bør gives, var der siden Leilighed til at tale, men her maatte dette blot foreløbig slaaes fast, at den fattige Mand skal have Lov til at blive hvor han er, blive sammen med sin Familie og benytte alle de Midler, der staae til hans Raadighed, idet man giver ham en Haandsrækning dertil. Og hvad Taleren fornemmelig maatte modsiges, var Pastor Lundts Bemærkninger om Børnene. Efter hans Mening var det at forstyrre alt Begreb om Børneopdragelse, naar man vil have fattige Børn opdragne i Fattiganstalter. Det skeer desværre ogsaa hos os, naar der ikke er nogen Mulighed for at undgaae det, men det maa kun skee som et nødvendigt Onde, thi ogsaa under fattige Kaar kan Familielivet trives, ogsaa der kan en Faders og en Moders Kjærlighed ytre sig, og at denne Følelse ogsaa kan voxe op hos Pleieforældre, veed Ingen bedre end den, der har været Præst paa Landet og har seet, hvorledes Pleie-

forældre kunne komme til at elske de Børn, der ere betroede dem. Hvor ofte skeer det ikke, naar et saadant uægte Barns Moder bliver gift og man saa siger til hendes Mand: „Nu skal Du forsørge Barnet“, og han da vil tage det hjem til sig, saa hører man Pleieforældrene sige: „Nei hellere ville vi beholde det for slet Intet“. Der er Kjærlighed i hele Menneskelivet, ogsaa under disse Forhold, og med denne Kjærlighed i Familielivet faae Børnene en heel anden Retning, end de ville faae i et Arbeidshuus, skjønt der ogsaa ganske vist kan udvikle sig noget Uheldigt af Forsørgelsen hos Pleieforældre. Skjøndt der saaledes var Noget, hvori han ikke kunde være enig med Provst Stochholm, var han dog fuldstændig enig deri, at Fattiganstalter kan han kun betragte som Tvangsanstalter. Da han derfor paa Dagsordenen saae Spørgsmaalet om Arbeidsanstalter, satte han i sine Tanker „Tvangs“ foran, idet han troede, at der kun skulde tales om Tvangsarbeidsanstalter, forsaavidt de ikke aldeles kunne undværes. Ham forekom det, at enhver Anstalt, hvor man siger til en Mand: „Naar Du ikke kan erhverve dit Udkomme, skal Du herind og ikke som en fri Arbeider, men som et tvungent Menneske, Du skal have Lov til at sye Sko, hvis Du er vant dertil, men Du er tvungen til at gjøre det“ — enhver saadan Anstalt er en Tvangsanstalt, naar den ikke blot er knyttet til Fattigforsørgelsen som en Pleieanstalt. Han kunde ikke være enig med en foregaaende Taler i, at ikke Fattiganstalter og Pleieanstalter kunne lade sig forene for saadanne fattige Mennesker, der ikke have Understøttelse paa anden Maade. De skulde ikke benyttes som Opdragelsesanstalter, men vel som Pleieanstalter.]

Taleren vilde derefter yttre et Par Ord om det andet Spørgsmaal, hvorvidt vi paa Kjærlighedsgebetet skulde sørge for at bringe en større Virksomhed frem. Naar Provst Stochholm havde meent, at den gamle christelige Tilstand, hvor Menigheden frivilligt sørgede for sine Fattige eller rettere, hvor der ingen Trængende var, er et uopnaaeligt Ideal, fordi Forholdene have forandret sig, og Kjærligheden er bleven kold, og naar han syntes ligesom at være bleven forskrækket herover og at mene, at Arbeidet ikke kan føres fremad igjen og at der selv i et langt Tidsrum ikke vil kunne gjøres Noget i den Retning, saa vilde han svare hertil, at det vel har sin fulde Rigtighed, men er Tanken rigtig, saa modnes den i al Stilhed som al anden Væxt, der voxer under Vor Herres Øie, og naar Tidens Fylde kommer, vil det, man har anseet for en complet

Umulighed, i kort Tid kunne udvikle sig og fremstaae som noget Virkeligt. Saaledes ere vi forpligtede til ikke at opgive Tanken om at komme bort fra al Tvang, saaledes som den finder Sted under Fattiglovgivningen, og forpligtede til at arbeide hen til Frihed. Det er ganske vist det, som Vor Herre tilsigter, thi hvor Vor Herres Aand er, der er der Frihed, han har testamenteret Alle sin Kjærlighed, den Fattige, som den, der klæder og understøtter ham, den Syge, som den, der besøger og hjælper ham, og dermed har han givet et Exempel for sin christelige Menighed. Taleren kunde kun gaae ud fra den Forudsætning, at vi ere Christne. Han kunde vel forstaae, at der kunde findes smukke, humane, milde Tanker ogsaa hos andre Troesbekjendere. Naar de ere indordnede under den borgerlige Lovgivning i et christeligt Samfund, ville de som gode Borgere række Haanden til Foretagender, der ledes af en saadan Aand, men han kunde ikke tale anderledes end som Christen, og han vilde da sige, at naar der skulde udrettes Noget, saa maatte man arbeide paa at opmuntre hinanden og fremkalde en Tilskynden, der kan udbrede sig i videre og videre Kredse og samle Mænd og Qvinder til en frivillig Fattigforsørgelse. Det var egentlig det Eneste, man i denne Forsamling kunde tænke paa, thi deri maatte han være enig, at saalænge vor Fattiglovgivning skal lempe sig efter Forholdene, som de ere, er der ikke Stort at ændre paa den. Det gjælder kun om, at Kjærligheden kan arbeide sig frem saaledes, at man lærer at forstaae, at naar man vil virke i Vor Herres Aand, saa er det den frie Kjærlighed, der skal virke igjennem os. Han havde tænkt sig, at dette var et af de væsentligste Øiemed for en Forsamling af Mænd og Qvinder som den nærværende, og han troede, at der kunde gjøres en heel Deel i denne Retning. Der var peget hen paa „de Fattiges Kasse.“ Han skulde ikke dvæle ved den Indvending, som var fremført af Provst Stochholm selv, at der ikke er Meget i den Kasse; derimod vilde han bemærke, at enten den ene eller den anden Valgmaade blev fulgt, vilde det ikke gjøre Stort til Sagen, og navnlig kunde han ikke være enig i, at der ikke ved de Valg af Bestyrere, der nu finde Sted, bliver taget Hensyn til de Paagjældendes Interesse for de Fattige, thi hvad skulde der da blive taget Hensyn til. Naar der skal vælges en Bestyrer af „de Fattiges Kasse“ paa Landet, saae man sig dog vistnok om for at finde en eller anden god Mand, som man meente kunde have nogen Interesse for den Sag; (en

Stemme: Det er et Ombud). Det var nok muligt, at det kunde blive betragtet som et Ombud, men en Forandring af Loven kunde dog neppe udrette Noget i denne Henseende, og navnlig kunde det ikke hjælpe, at Loven fordrede flere Bestyrere. Men hvad der skulde skee, var Noget, der laae udenfor Lovgivningen. Det er ikke den borgerlige Lov, der her kan hjælpe, men det er den christelige Kjærligheds Lov, som man skal skaffe Indgang, og, kan det ikke naaes, kunne vi ikke slutte os sammen i en heel Række af Mænd og Qvinder fra den ene Ende af Landet til den anden, saa er der ikke Andet at gjøre end at pakke flere ind i Fattighusene, naar man er nødt dertil, søge at finde skikkelige Mennesker paa Landet, hvor man kan anbringe Børnene, lade Præster og Andre have Indseende med, at det gaaer saa godt som muligt, række Arbeideren en Haand, naar han begynder at forfalde, og sørge for, at han ikke synker dybere. Men det er dog Altsammen Noget, der ikke kan sammenlignes med den Tilstand, der vilde komme frem, naar den, som blev trængende og kom i Nød, kunde hjælpes saa betimeligt op, at han kunde sige: „Jeg har aldrig havt Noget med Fattigvæsenet at gjøre.“ Pastor Lundt havde anført et Exempel i denne Retning, og saadanne Exempler vare ikke saa usædvanlige, men det gjaldt om at gjøre dem endnu hyppigere.

Pastor **Lundt** bad fastholdt, at han ved det omtalte Exempel kun havde havt værdige Trængende for Øie.

Pastor **Garde** fandt sig foranlediget til at tage Ordet, da han var bleven nævnt som den, der har anbefalet det haarde Arbeidssystem, og han grumme nødig vilde staae som den, der anbefalede „det Haarde.“ Han var fuldkommen enig i, hvad Proyst Bendix havde anført om det Ønskelige i at fremkalde en fri Fattigforsørgelse, og han havde aldrig anbefalet det haarde Fattighuussystem som det, der først skulde tænkes gennemført. Han havde ingenlunde opstillet det som et Hovedforslag, der i sig selv skulde være udtømmende. Han havde udtrykkelig som Maalet for Fattigvæsenets Ordning fremhævet Udviklingen af den frie Fattigforsørgelse paa Grundlag af Loven om „de Fattiges Kasse.“ Ville vi gaae ud fra den, kunne vi med Guds Hjælp ogsaa faae den frie Forsørgelse alvorligt udviklet her i Danmark. Naar der kom Velsignelse til, og der blev store Midler at raade over, kunde den tvungne Fattigforsørgelse maaskee endog blive aldeles overflødig. Navnlig vilde

det jo være heldigt, naar der tilbød sig en Mængde af frivillige Kræfter, naar der tilbød sig saamange Mænd og Qvinder til Bestyrelsen af „de Fattiges Kasse,“ at de kunde fordele Arbeidet saaledes imellem sig, at hver kun havde 3 eller 4 Familier at see til. Saaledes er det i Skotland og i Elberfeld og paa den Maade kan der udrettes Noget. Men her er Tiden neppe endnu kommen til, at vi kunne opgive den tvungne Fattigforsørgelse og overlade Alt til den frie Forsørgelse. Der er rigtignok blevet gjort et bestemt Forslag i denne Retning, idet man bestemt har udtalt, at nu var Tiden kommen, og man skulde blot ophæve alle Tvangslove, saa skulde den Fattige nok finde Forsørgelse i den frie Barmhertighed; man skulde overgive ham, ikke til Hunger og Død, men til Medmenneskers Kjærlighed og det skulde ikke slaae feil. Ja Gud give det! Men han vilde dog spørge de her Forsamlede, der vare fra forskellige Egne, om de turde bringe det Vidnesbyrd, at Kjærligheden i Landet er en saadan, at vi tør vove at ophæve det tvungne Fattigvæsen? (Stemmer: Nei, Nei.) Han turde heller ikke tilraade det; men naar det nu er Tilfældet, saa gjælder det altsaa om at organisere det tvungne Fattigvæsen paa en saadan Maade, at det kan svare til sin Hensigt. Hensigten med det tvungne Fattigvæsen er at hjælpe de værdige Fattige, ikke de uværdige. Som Forholdene nu ere, lyder der Klager fra hele Landet over Fattigvæsenet; der er Misfornøielse rundt omkring. Der er Misfornøielse iblandt Giverne eller rettere — thi der er ingen Givere længere — iblandt Yderne; der er Misfornøielse iblandt de Fattige, der modtage, hvad der bydes dem, uden Taknemlighed, med kolde Hjerter og med Utilfredshed over, at de ikke faae saameget, som de ville have. Dette forekom ham at være en ussel Tilstand. Provst Stochholm havde yttret, at saaledes som Lovene ere, kunne de godt benyttes. Dette skulde han heller ikke benægte; han meente just ikke, at Lovene væsentligt skulde forandres, men saameget var vist, at det System, som nu var fulgt i saa lange Tider, var blevet brugt saaledes, at hvad enten det nu var Bestyrelsens Skyld, eller Skylden laae hos Andre, var det hverken til Gavn eller Velsignelse, men tvertimod bragte det Skade og avlede Misfornøielse. Han meente derfor, at hvad der først og fremmest maatte gjøres, var at skjelne mellem de forskellige Classer af Fattige. Hvad der klages over, og hvad der er Grunden til den hele Misfornøielse, er, at der gives saameget ud til Uværdige. Hvorledes skulle vi

da faae de Uværdige udskilte? Hvem ere de Værdige? Det er først de Gamle, som ikke kunne arbeide, og dernæst Børnene, som heller ikke kunne arbeide; men til disse 2 Classer, der af personlige Grunde ikke kunne arbeide, vilde han føie en 3die Classe, dem nemlig, som af sociale Grunde ikke kunne arbeide, dem som ikke kunne arbeide, fordi de ikke kunne faae Arbeide. Ogsaa disse Sidste ere efter hans Mening fuldkomment berettigede til at faae Hjælp af det Offentlige. Der er vel dem, der sige, at disse skal Staten ikke befatte sig med, fordi de ere arbeidsføre, men det kan han ikke ansee for rigtigt. De, der ville arbeide, men af sociale Grunde ikke kunne faae Arbeide, mener han, at det Offentlige ogsaa bør sørge for. (Stemmer: Nei, Jo.) Vor Grundlov taler idetmindste for den Mening, han har udtalt. Det er altsaa alle dem, der ikke kunne arbeide, som skulle hjælpes, men de, der ikke ville arbeide, skulle afvises. Men hvorledes skal man nu gjøre denne Adskillelse? Efter hans fulde Overbeviisning vil ikke den kjærligste og omhyggeligste Bestyrelse kunne adskille dem, hvor let det end er at gjøre denne Adskillelse paa Papiret. Kommer et Menneske til En og begjærer Hjælp, saa kan man i sit Hjerte være fuldt overbeviist om, at han hører enten til den ene eller til den anden Classe, men hvor er Grænsen, naar det udvortes skal afgjøres? Ingen er absolut uvillig eller absolut udygtig; man udsættes saaledes for idelige Misgreb. Det eneste Rigtige er derfor at lade Vedkommende dømme sig selv derved, at man tilbyder ham Arbeide. Kommer en Mand og klager, at han Intet kan fortjene, saa maa Bestyreren af et Fattigvæsen, naar han veed, at der er Trang tilstede, hjælpe ham, selv om han er fuldkommen overbeviist om, at Manden taler usandt. Kan man derimod sige til ham: „Her er Arbeide, tag fat paa det, fortjen dit Brød dermed,“ saa kan han med frelst Samvittighed føie til: „Vil Du ikke, saa trænger Du ikke.“ Det kommer altsaa an paa at skjelne mellem de Værdige og Uværdige, og det kan kun skee ved at tilbyde Arbeide. Spørges der nu, hvorledes skal det Arbeide tilbydes, saa veed Taleren ingen bedre Form end Arbeidshuse. Naar han har tilraadet at optage baade Gamle og Børn i Arbeidshuset, saa er det ikke, fordi han mener, at dette nærmest skal være til for deres Skyld; han vilde hellere have særskilte Pleie- og Opdragelsesanstalter, men han tager dem med, for at ikke Anstalterne skulle omfatte altfor store Districter, thi det er Synd at tage de Gamle bort fra deres Sogn og

deres Slægt; saa maa man hellere anbringe dem i en Forsørgelsesanstalt af den Art, som han har beskrevet, og som ikke er nogen Tvangsarbeidsanstalt, men en saadan, hvor der er frit Raaderum for Kjærligheden. Dette havde Pastor Lundt allerede oplyst, og han kunde tilføie sit Vidnesbyrd fra en Anstalt, som han havde været med at oprette i Slesvig. De Gamle der havde sagt ham, at de aldrig havde havt det bedre, og Børnene vare de flinkeste Confirmander og kunde lettest blandt hele Ungdommen faae Tjeneste. Der kan vel anføres Exempler paa, at det er mislykkedes med en saadan Anstalt, men eet Exempel paa, at det er lykkedes, veier mere end flere Exempler paa det Modsatte. Paa den anden Side kan der jo anføres Hundreder af Exempler paa, at det er gaaet galt med Mennesker, der have været under det nuværende Fattigvæsen. Der bør altsaa oprettes saadanne Anstalter, hvor man kan tilbyde Arbeide, navnlig for de Arbeidsføres Skyld, men det er nødvendigt at bestemme, at Enhver maa være forpligtet til at indtræde, thi det nytter ikke, at man kan sige til den, der vil have Hjælp, at han skal gaae ind i Arbeidshuset, naar han kan sige, „det vil jeg ikke.“ Men dermed er det paa ingen Maade sagt, at Forpligtelsen skal gjøres gjældende i ethvert Tilfælde; saa kommer først det Haarde frem. Derimod skal det i ethvert enkelt Tilfælde være Bestyrelsen overladt at tage sin Bestemmelse, medens der er en Forpligtelse tilstede for den, der søger Hjælp. Der var her blevet udtalt Meget om Arbeidsanstalter, som kun finder Anvendelse paa Tvangsanstalter, men de Anstalter, han havde foreslaaet, vare Forsørgelsesanstalter, hvor Kjærligheden skal raade. Man maatte ikke bedømme dem efter de store engelske Anstalter, hvor der er hele Flokke af Børn, selv Tikjøb er temmelig stor. Men Exemplet bliver jo nu fulgt paa flere Steder her i Landet, saaledes er paa Laaland oprettet fire Anstalter hver i sit Sogn og i et Pastorat, som har 2 Sogne, er der oprettet en Anstalt for det ene Sogn. Hvilket Arbeide, der skulde udføres i Anstalterne, forelaae ikke for Øieblikket til Discussion. Dog maatte han bemærke, at efter hans Mening bør Anstalten være en Bondegaard. Naar han altsaa i Korthed skulde sammenfatte sine Anskuelser, saa gik de ud paa, at Bestyrelsen maa have Ret til at gjøre Indtrædelsen i Arbeidsanstalten til en Betingelse for at erholde Hjælp. Det kunde see haardt ud paa Papiret, men er det ikke i Virkeligheden. Denne Forpligtelse maa staae som et Skræmmebillede og maa i fornødent

Fald kunne gjøres gjældende, netop for at holde de Uværdige borte. Efter hans Overbeviisning vil det, der i Danmark gives ud til Fattiges Understøttelse, være tilstrækkeligt til Understøttelse af de Værdige, men, som Forholdene nu ere, faae de Værdige utilstrækkelig Hjælp, fordi Beløbet der udgives, sluges af de Uværdige.

Justitsraad **Mourier** kunde i alt Væsentligt henholde sig til Pastor Garde, og dersom han havde vidst, at denne vilde udtale sig, havde han slet ikke villet begjære Ordet. Nu skulde han blot tilføie nogle enkelte Bemærkninger til Pastor Gardes Ytringer. Fattigvæsenet er et af de store Problemer, som for Øieblikket maae beskæftige os. Det nytter ikke at fremstille Fattigsagen blot fra den rørende Side, men den maa fremstilles som den er, og i Virkeligheden er den et Onde, en Byld paa Samfundet og en Kilde til megen social Uorden. Tage vi en Forbryder for os og spørge om hans Levnetsløb, ville vi finde, at han ofte er begyndt med at tigge, og den faldne Pige vil ofte have begyndt paa samme Maade. Man vil finde, at de have fra Barnsbeen drevet om og tigget, og paa denne Maade begyndt at gaae Forbrydelsens Bane, paa hvilken de ere blevne befæstede ved Omgang med forhærdede Forbrydere. Et af de vigtigste Problemer er derfor at forhindre Folk fra at blive fattige og komme under Fattigvæsenet, men det allervigtigste er at have sine Øine henvendte paa Børnene, samle al pecunair Kraft og alle de bedste Kræfter paa at fremkalde en god Børneopdragelse. Der var talt om det Sørgelige i, at Børnene skulle rives bort fra deres Familiehjem, fra en kjærlig Fader og Moder, som Intet kan erstatte. Ja ganske vist er det første Indtryk af en vidunderlig Kraft, og det bevares hele Livet igjennem, men det Indtryk, vore fattige Børn faae i deres Forældres Hjem, er ikke altid Dydens og Sædelighedens; der er tvertimod mange Fattige, der opdrage deres Børn til at leve paa samme Maade som de, og det er derfor ofte af høieste Vigtighed, at man seer at faae Børnene bort fra saadanne Forældre. Det er en temmelig væsentlig Mangel ved vor Lovgivning, at det ofte er forbundet med den største Vanskelighed. Han vilde ønske en Forandring i Lovgivningen, som gjorde det lettere at tage Børnene fra Forældrene for at faae dem anbragte i Skoler, hvor man kan udslette Indtrykket af Hjemmet og danne dem til nyttige Statsborgere. En saadan Adskillelse kan synes haard, men den er nødvendig, naar man vil redde Børnene, da den moralske Smitte

let forplanter sig fra Forældrene til Børnene, naar disse ikke opdrages udenfor Hjemmet. I Arbeidsanstalter vilde han dog nødig have Børn anbragte, men han vilde ansee det heldigt, om de kunde blive opdragne i Skoler, der oprettedes i betydelig Afstand fra Kjøbstæderne. Et væsentlig Skridt i denne Retning er gjort med de Skoler, som oprettes for forsømte Børn. Navnet paa disse er vel uheldigt valgt, men selve Tingen maa efterlignes, og han anseer det for den første Opgave, naar man vil modarbejde Fattigdommen, at forøge disse Skolers Antal. Det vilde jo være meget glædeligt, naar Sandsen for Almeenvellet kunde udbredes i den Grad, at dette kunde gaa ved frivillig Virksomhed, men det er dog vistnok nødvendigt, at Communerne tage sig af Sagen. En anden vigtig Opgave, der frembyder sig for dem, som interessere sig for Fattigvæsenet, er den at tage sig af unge Piger, som komme ud i Verden og ere henviste til at sørge for sig selv. En saadan forladt Pige har maaskee nydt en god Opdragelse, men formaaer i nogen Tid ikke at finde Condition eller Erhverv; da gjælder det om at tage sig af hende, og i dette Øiemed bør der dannes Foreninger navnlig i Kjøbstæderne; thi det er især i disse, at den forladte unge Pige er udsat for store Fristelser, naar hun er uden Erhverv. Endnu en tredie Opgave foreligger der, men den ligger for en stor Deel udenfor det legale Fattigvæsen, nemlig Omsorgen for Syge; derigjennem kan Velgjørenheden virke Meget. Ogsaa ved denne Virksomhed bliver det muligt at forhindre de Vedkommende fra for tidligt at komme ind paa Lastens Vei. I det Hele er det af Vigtighed for den private Velgjørenhed ligeoverfor Børn og unge Piger, at man ikke alene lægger Vægt paa at yde Pengehjælp, men ogsaa søger at give kjærlige Raad og Veiledning, thi det savner den Fattige ofte, navnlig Børn og unge Piger. En god Opdragelse for Ungdommen vil berøve Fattigvæsenet den Plan-teskole, hvorfra det recruteret. Hvad Spørgsmaalet om Arbeidsanstalter angaaer, da finder han disse nødvendige, naar han skal udtale sin Mening derom i Almindelighed. Den Strid, der finder Sted derom, hidrører for en stor Deel fra, at Forholdene ere saa forskellige i de forskellige Communer. I den lille By behøver man ikke at holde sig til et System eller Princip, der kan man godt gaae frem efter sin Følelse; thi man kjender næsten Enhver personlig og veed, om han er skikkelig eller ikke, men i den større By — han vil ikke engang tage Hensyn til Kjøbenhavn men blot

til Odense, — kommer den Fattige og græder for En, saa lader man Hjertet løbe af med sig og siger: „Stakkels ulykkelige Mand, ham maae vi hjælpe,“ og imidlertid slaaer han en Plade. I den større Commune skaffer den uværdige Fattige sig derfor ofte den største Hjælp og der maa man derfor ogsaa have et bestemt System at gaae frem efter.

Provst **Stochholm** ønskede at imødegaae nogle enkelte Bemærkninger. Det var blevet anført, at det var vigtigt at skjelne mellem Arbeidsanstalter og Tvangsarbeidsanstalter. Han troede imidlertid ogsaa at have skjelnet tilbørligt mellem disse 2 Slags Anstalter, idet han stadigt havde havt for Øie, at de Dovne, Lade og Fordældne skulle henvises til Tvangsarbeidsanstalter, og havde talt om de Fattige, der bleve tilbage, efter at denne Udsondring til Tvangsarbeidsanstalter havde funden Sted. Men Pastor Gardes Ord havde han ikke kunnet forstaae anderledes, end at efter hans Mening skulde, efter at Udsondringen af de Uværdigste har funden Sted, alle Andre, der ville have Understøttelse, indtræde i Fattiganstalten. Det hedder nemlig i hans Afhandling Side 32: „Enhver, som vil have Understøttelse af Fattigkassen for sig eller Familie, bør være forpligtet til at indtræde i Fattiganstalten. Det staaer jo i Bestyrelsens Magt ikke at fordre denne Pligt opfyldt, men tilstaae en øieblikkelig Hjælp til Trængende udenfor, navnlig i Sygdomstilfælde; men Enhver, der trænger til stadig Understøttelse, bør vist i Regelen optages i Fattiganstalten, som ellers let vilde komme til at mangle de fornødne Arbeidskræfter.“ Disse Ord kunde Taleren ikke forstaae anderledes, end at der ikke kan gives stadig Understøttelse undtagen igjennem denne Anstalt. Dernæst maatte han i Anledning af Pastor Lundts Foredrag bemærke, at det var jo meget glædeligt at høre, hvorledes den Anstalt, der er oprettet i hans Pastorat, har virket til Velsignelse, men han fandt det dog besynderligt, at i denne Anstalt ere de allersletteeste Personer optagne og ved Siden deraf værdige Trængende og tillige Børn. Nu er det i denne Anstalt lykkedes, at de Ugudelige og Fordærvede ere blevne forbedrede af de Skikkelige, men der er desværre mange Exempler paa, at det kan gaae aldeles omvendt, at de Skikkelige og navnlig Børnene kunne klive fordærvede af de Uskikkelige og Lastefulde. Det forekom ham endvidere, at Pastor Garde her havde givet en mundtlig Forklaring af sine Ord, der ikke stemmede med den

Opfattelse, man maatte faae af hans skriftlige Udtalelser. Efter de sidstnævnte synes Arbeidsanstalterne at skulle staae til Skræk for dem, der ikke ville arbeide, men, uagtet de saaledes ere opstillede til Skræmsel for disse, skal dog enhver Skikkelig optages for at nyde Understøttelse der, og de Retfærdige synes saaledes at maatte lide for de Uretfærdige; det forekom ham ogsaa, at de Herrer, der havde talt om, hvor herligt og godt de Paagjældende befinde sig i disse Anstalter, ikke tilbørligt havde lagt Mærke til, at disse Mennesker dog i Virkeligheden ere berøvede deres Frihed; man sige altsaa, hvad man vil om disse Anstalter, saa ere de dog paa en Maade Tvangsarbeidsanstalter (Stemmer: Nei!). Folk skulle pakkes derind, blot fordi de ere fattige og ikke kunne ernære sig selv, og dette maatte han finde meget haardt.

Dirigenten turde ikke gjøre Røgning paa at faae Spørgsmaalet uddebatteret i dette Møde, da Tiden allerede var saa langt fremrykket. Det foreliggende Spørgsmaal var et saa decideret Hovedspørgsmaal iblandt dem, der vare til Forhandling, at han mente, at Forsamlingen burde gjøre Sit til at faae det bestemt klaret, og han vilde derfor lade Discussionen fortsættes i det følgende Møde, der ansattes til næste Middag Kl. 12. Mødet hævet Kl. 8¹/₂.

2det Møde.

(Onsdag Formiddag Kl. 12.)

Dirigenten meddelte, at han fra Herr M. A. Sommer havde modtaget en Skrivelse stilet til „Foreningen for de fattige Samfundsclassers Vel“. Han bemærkede dertil, at der ikke bestod nogen saadan Forening, men at her alene var en Forsamling tilstede, som discuterede, hvilke Midler man hensigtsmæssigst kunde anvende til de fattige Samfundsclassers Vel. Iøvrigt var Skrivelsen for omfattende til, at han troede at burde oplæse den i den korte Tid, der var levnet til Discussionerne, men den skulde blive henlagt paa et Bord, hvor den stod til Tjeneste for Enhver, der vilde gjøre sig bekendt dermed. Dirigenten gav derefter Ordet til

Justitsraad **Jørgensen**, som først gav et Overblik over den foregaaende Aftens Forhandling, idet han udhævede de forskjellige

Anskuelser, der vare komne til Orde, dels for og imod Benyttelsen af Arbejdsanstalter som eneste Forsørgelsesmaade og dels om Udviklingen af det frivillige Fattigvæsen. Idet han derefter gik over til selv at udtale sig over de forskjellige Puncter, fremsatte han først det Spørgsmaal, om Nogen havde Mod til for Alvor at føre Ordet for at forlade det gamle System for at lade et nyt ad Kjærligheds-Veien træde istedet. Skulde der virkelig reise sig Stemmer for et saa alvorligt, følgerigt Skridt, skulde der navnlig blive stillet aldeles bestemte Andragender i saa Henseende? Hvis nu, som han troede, Majoriteten skulde finde noget Saadant betænkeligt, vilde han fremhæve som den næste Gjenstand for Debatten, om man vilde finde det rigtigt, vel ikke at forkaste Lovens Standpunct, men med Bibeholdelse af dette at forsøge, hvormeget man kan realisere ad Kjærligheds-Veien. Han troede vel, at en saadan hellig Ild burde tændes, og, naar Tanken blev greben for Alvor, maatte Opgaven ad denne Vei væsentlig kunne løses. Men derfor behøver man ikke at fjerne den bestaaende Lovgivning; dertil afgiver den en altfor god Nødhjælp. Naar der bliver et Hul, naar man ikke magter at løse Opgaven enten i det Hele eller i det Enkelte, vil man da altid have det Bestaaende tilbage. Det Naturlige er at overlade til Erfaringen at vise, om man magter at løse Opgaven, thi i samme Grad, som det nye System formaaer dette, vil det tage Stoffet bort fra det gamle System, den bestaaende Lovgivning, og de kunne meget vel forliges med hinanden. Det første Spørgsmaal er altsaa: Drister man sig til aldeles at bortkaste det Bestaaende og at paatage sig det alvorlige Ansvar at løse Opgaven ad Kjærligheds-Veien? Og hvis ikke, vil man da med den samme Ild og Begeistring gjøre Forsøg paa at løse denne Opgave, saaledes at Loven staaer i Baggrunden? Eller vil man endelig sige: „Vi holde os til det Bestaaende, det er Sundt, naar det bliver vel anvendt?“ Derom maatte Discussionen dreie sig. Man maatte discutere, om man kan være tilfreds med den Maade, hvorpaa man hidtil har arbejdet, gaaende ud fra den bestaaende Lovgivning. Det er en Kjendsgjerning, at man i dette Øieblik her i Danmark er i Færd med paa Grundlag af den bestaaende Lovgivning at slaae ind paa en heel nye Vei, Tikjøbssystemet; der er virkelig fra flere Steder alvorlig Tale om at indkjøbe Grunde og at bygge saadanne Anstalter, og det var derfor vel værdt, om Discussionen til en vis Grad kunde klare det Spørgsmaal, om man

er paa den rette Vei eller ikke, og om man var sig selv klar med Hensyn til Maalet eller Midlerne. Skjønt han ikke var forberedt, vilde han dog, medens han havde Ordet, udtale sin personlige Mening om disse Spørgsmaal. Han vilde hilse den første Tanke at forsøge Kjærligheds-Veien med Loven som Baggrund som den bedste, og haabede, at Flere vilde udtale sig i samme Retning, og hvis Andragende skulde blive stillet herom, vilde han optræde som dets Talsmand, men vælger man Tikjøbsystemet, saa gaaer man en anden Vei. Han havde en rig personlig Erfaring med Hensyn til dette System. Vel bevægede den sig indenfor Slesvig, men Lovgivningen og Forholdene der vare beslægtede med dem i Kongeriget. Han havde nemlig bestyret en Anstalt, der var Centralanstalt for begge Hertugdømmerne. Det var intet Arbeidshuus, men en egentlig Tvangsarbeidsanstalt, en Straffeanstalt, og han havde havt fuld Anledning til at danne sig bestemte Grundsætninger om den Maade, hvorpaa han burde benytte den overordentlig ansvarsfulde Myndighed, der var lagt i hans Haand, idet det afgang af et Pennestrøg af ham, om et Menneske skulde sidde fra 3 Maaneder til 1 Aar i en saadan Straffe- eller Arbeidsanstalt. Om Formaalet for saadanne Anstalter turde han altsaa have en begrundet Mening. Men samtidig dermed havde han lært de egentlige Forsørgelsesanstalter at kjende, idet han havde levet i Slesvig paa en Tid, da saadanne Anstalter der, saa at sige, voxede op af Jorden. Man kastede der imidlertid Spørgsmaalene sammen, og han frygtede, man var i Begreb med at gjøre det Samme hos os. Hvad der var blevet meddelt Forsamlingen, maatte allerede have viist den, at den Opgave, man stillede sig, og den Fremgangsmaade, man fulgte, gik ikke ud paa at begrænde sig til en Understøttelse af værdige Trængende, men man tog de Uværdige med, og tog til en vis Grad Opgaven bort fra den store Centralanstalt, idet man oprettede Anstalter, der paa een Gang vare Arbeidsanstalter, Forsørgelseshuse og Opdragelsesanstalter. Han havde lært disse Anstalter nøie at kjende og maatte udtale som sin personlige Overbeviisning, at naar man her i Kongeriget vilde slaae ind paa den Vei, vilde man komme til bittært at fortryde det. Han var overbeviist om, at vel lider det nu bestaaende Forsørgelsessystem af store Brøst, men Tikjøbssystemet var endnu uchristeligere. Alle de Anker, der fra de forskjellige Standpuncter vare fremhævede mod Tikjøbssystemet, kunde han i det Væsentlige underskrive. Han kunde tilføie yderligere

Anker og Exempler, men det Væsentlige er, at man kan ikke fabrikere Familielykke eller velopdragne Børn; alt, hvad man kan opnaae, er at tilveiebringe Politianstalter, en vis heldig udvortes Orden og Reenlighed, man kan tilveiebringe i det første Øieblik gunstige finantsielle Resultater, naar man lægger Vægt derpaa; man kan bringe Fattigskatten til at synke, fremkalde en rivende Afsætning paa visse Producter og beskjæftige baade Gamle og Børn, men ikke destomindre er det en urigtig Vei; hans Hovedanke var navnlig, at man ved disse Anstalter gaaer ud paa at opstille et Skræmmebillede, at man vil skabe sig et Middel til at vise saa Mange bort som muligt, ligegyldigt hvorledes det saa gaaer dem, naar de blot ikke komme det officielle Fattigvæsen paa Halsen. Det er et Skræmmebillede, der virker overordentlig stærkt; han dristede sig til at paastaae, at mindst 50 p. C. af dem, der søge Understøttelse, ville trække sig tilbage. Vil man altsaa i denne Form lade den Enkelte besvare det Spørgsmaal, om han er værdig eller ikke, saa ville de Fleste sige Nei, saalænge det er menneskeligt muligt. Han havde kjendt dem, der hellere vilde lægge sig til at døe af Sult end gaae ind i en saadan Anstalt. Og dem, der gaae derind, skeer der ogsaa blodig Uret. Navnlig er det en umulig Opgave at stille til en saadan Anstalt, at den bør kunne opdrage Børn, som de bør opdrages. Han havde selv bestyret en Anstalt, der beskjæftigede sig med forsømte Dreng, og det havde været et af hans tungeste Ansvar. Der var imidlertid kun 7—10 Dreng, og de havde levet et reent Familieliv, men det Afgjørende her havde været, at man tilfældigviis havde vundet en Mand og en Kone for Opgaven, som vare den voxne, og under saadanne Forhold kan Opgaven løses, naar man rigtigt begrænder sig. Det var ogsaa hans Overbeviisning, at de beslægtede Anstalter i Kongeriget havde gjort usigelig meget Godt, og saadanne ville ikke ganske kunne undværes. Her var imidlertid kun Tale om faldne Børn. Er Talen derimod om at opdrage uskyldige Børn, saa kunne de ikke sendes ind i en Arbejdsanstalt; der kunne de ikke opdrages til christne og gode Borgere.

Skulde han nu i Korthed sammenfatte sin Anskuelse, da var det den, at hvis det kunde lykkes denne Forsamling paa Grundlag af de faldne Udtalelser at skabe eller udtale en hos Fleertallet maaskee allerede tilstedeværende Overbeviisning om, at Tidens Fylde burde være kommen til at søge at raade Bod paa Samfundets

Brøst ad Kjærligheds-Veien, saa var dette det bedste. Hvis det kunde lykkes bestemte Mænd og Qvinder, og de sidste kunne navnlig ikke undværes paa denne Vei, at gjøre bestemte Skridt til at tage fat strax med Tro og Begeistring, saa var det den rette Vei, men man bør lade Lovgivningen staae, hvor den staaer, ikke søge at erobre Terrain fra den; et saa uhyre Ansvar behøvede man ikke forlods at paatage sig. Til ethvert Skridt, der gik i denne Retning, vilde han gjerne være med; han havde virket i mange forskellige Livsstillinger, og al hans Erfaring gik i den Retning, at kun, hvor der er Kjærlighed, udrettes der Noget til Velsignelse. Skulde imidlertid Forsamlingen imod hans Forhaabning i sin Flerhed ikke være af den Mening, skulde man derimod mene, at vi bør blive staaende ved den gjældende Lovgivning som Udgangspunct, at man væsentlig bør beskæftige sig med det Spørgsmaal, hvilke Forbedringer man skal indføre i det Bestaaende, saa vilde han nedlægge sin Stemme med den Vægt, der maatte tilkomme den, imod Tikjøbssystemet og for en Forbedring af den bestaaende Lovgivning i Kjærligheds-Retningen.

Provst **Stochholm** bad bemærket, at til vor nuværende Fattiglovgivning hører ikke blot Fattigreglementet af 5te Juli 1803 og de Love, der staae i Forbindelse dermed, men tillige Loven af 8de Marts 1856, der, som han den foregaaende Dag havde yttret, indeholder Elementerne til en fri Fattigforsørgelse. Naar der altsaa spørges, om vor Lovgivning trænger til en Forandring eller til en Forøgelse, maatte man ikke glemme denne lille Lov, der er af høj Vigtighed, thi, naar Bidragene til de Fattiges Kasse kunne blive saa rigelige, at vi dermed kunne forsyne alle de Fattige i Communen, saa bortfalder det tvungne Fattigvæsen af sig selv.

Cand. polit. **Friderichsen** havde bedet om Ordet den foregaaende Aften, fordi det forekom ham, at Discussionen ikke gik en Retning, som han kunde ansee for den rette, og han troede, at en stor Deel af Forsamlingen var enig med ham deri. I hans Tanker havde man her anvendt Begrebet Arbeidsanstalter paa en ikke ganske rigtig Maade; man havde fuldstændig sammenblandet de forskellige Betydninger af dette Ord. Der er en Art Arbeidsanstalter, som man saa at sige ikke har talt om, og som man dog nærmest maa slutte sig til. Man havde talt om Tvangsarbeidsanstalter, om saadanne, der skulle omfatte alle Fattige, men ikke

om den egentlig practiske og eneste rigtige, ja absolut nødvendige, nemlig den saakaldte frivillige Arbeidsanstalt, som heller ikke omfatter alle Fattige, men kun dem, om hvem der kan være Tale, at de kunne ernære sig selv, de arbejdsdygtige Fattige, dem man i England kalder „able-bodied paupers“. Han troede ikke at kunne give noget betydeligt Bidrag til Discussionen, da han ikke var særdeles sagkyndig, derimod troede han vel at kunne bidrage til, at Discussionen tog den rette Gang, navnlig ved at polemisere mod Provst Stochholm; en saadan Smule Polemik kunde maaskee være ganske nyttig. Han troede, at den urigtige Retning havde allerede viist sig, da den nævnte Taler inddelte de Fattige i visse Classer, idet det forekom ham, at han da slet ikke havde fremhævet Hovedforskjellen, Forskjellen nemlig imellem de Fattige, der kunne arbejde, og som man maa søge at holde borte, hvis de ikke ere trængende, og dem, der ikke kunne underholde sig: gamle Folk, Syge, Børn. Nu vilde Provst Stochholm maaskee sige, „Hine kunne vi sende til Tvangsarbeidsanstalten, der er bestemt for de Dovne og Letsindige“; men det er urigtigt. Tvangsarbeidsanstalten er for Folk, der skulle straffes, men ikke for den store Masse af Fattige omkring i Landet, der gjøre Anmeldelse om, at de ikke kunne underholde sig og Familie. Hvad skulle vi gjøre for dem? Denne store Masse er den allervigtigste Classe; for dem skulle vi have Arbeidshuse; dem kunne vi ikke sende i Tvangsarbeidsanstalten; thi i den er der kun Tale om Straf. Han ansaae det for overflødigt her at dvæle ved de Fordele, der tale for disse Arbeidshuse, da det var en bekjendt Sag, og han skulde derfor kun kort berøre dem. Det Vigtigste er, at man ved dem afskrækker Folk, der ikke bør have Fattigunderstøttelse. Det er jo dog en aldeles naturlig Fordring, at man holder dem borte, thi bør vel en Mand, der kan underholde sig selv, blot fordi han er en uordenlig Huusholder, ligge Sognet til Byrde? Det vilde hverken være til Gavn for den Paagjældende selv eller for den fattige Befolkning i det Hele, og man bør derfor gribe til ethvert Middel til at forebygge det. Man vil maaske sige, at den vedkommende Fattigbestyrelse kan forebygge det ved at vise Strengheid, men det er jo netop Sagen, at man bør forebygge denne overdrevne Strengheid og Karighed, der kun giver en daarlig Understøttelse for at holde Ubertigede borte fra Fattigvæsenet. Der maa findes Midler til bestemt at skjelne mellem dem, der skulle have Understøttelse, og dem,

der ikke skulle have den. Naar Provst Stochholm berørte Billigheds-Hensynet og meente, at Arbeidshuse ikke kunde betale sig, saa maatte han med Hensyn til den statistiske Bemærkning, der var anført af Pastor Gardes Skrift, hvilket Taleren beklagede ikke at kjende, gjøre opmærksom paa, at Gardes Middeltal er formodentlig, hvad man kalder et sandt Middeltal, medens det ikke er Tilfældet med det, Provst Stochholm anførte. Denne anførte som Exempel en Familie, bestaaende af Mand og Kone og fire Børn; men paa denne Maade kommer man ikke til et normalt Middeltal. Naar Provst Stochholm havde klaget over, at man ikke vilde kunne beskæftige Fattighusets Beboere, da trængte denne Talen om Sivmaatterne jo neppe til Gjendrivelse, thi hvor mangler der vel Arbeide for Folk, der kunne og ville arbeide. Naar der var talt om Børnene, saa var det overseet, at der ogsaa her er Forskjel. Man maa skjelne mellem Børn af hæderlige Fattige, der kun maae underholdes, fordi Forældrene ere svage, samt forældreløse Børn, og paa den anden Side Børn af saadanne Forældre, der kunne underholde sig, men dog melde sig til Sognet. For de Førstnævnte egne Arbeidshuse sig ikke, men med Hensyn til de Sidstnævnte maa det jo erindres, at den Opdragelse, der kunde vente dem som Vogterdreng eller paa anden Maade i Hjemmet, vil ikke være bedre end den, Arbeidshuset kan tilbyde. Eet Argument gjælder imod Arbeidshuse, som Taleren ganske vist ikke kunde gaae ind paa; det er det, som er hentet fra, at, hvad der er, det er ogsaa det Bedste, netop fordi det er det Bestaaende. Det var en Betragtning, som idetmindste ikke kunde tiltale ham. Flere Talere havde paaberaabt sig deres egen overordentlig personlige Erfaring, men han havde en Erfaring, der var ganske anderledes stor og betydningsfuld end Provst Stochholms og en Deel andre Herrers, thi for hans Mening talte Erfaringen i hele store Lande, navnlig i England. Det var bekjendt, hvorledes der Fattigbyrden var svulmet op til en forbausende Høide, som muligt var i et Land, der er saa industri-drivende, og som har et i Sammenligning med vort mindre heldigt Landbosystem med meget store og lidet udstykkede Eiendomme. Fattigbyrden stod som en Hovedulykke for Landet. Der var Sogne, hvor Folk maatte gaae fra deres Gaarde, fordi de ikke kunde svare Fattigskat. Byrden steg bestandig, fordi Fattigunderstøttelsen, der uddeltes i Flæng, begunstigede Indgaaelsen af ubesindige Ægteskaber, ligesom der ogsaa fødtes flere og flere uægte Børn. Befolkningen

voxede, og dermed Tilbudet af Arbeide, saa at Arbeidslønnen derved sank end yderligere. Selv de andre hæderligere Arbeidere led derved og kunde vanskeligere underholde deres Familier. Udvandring og andre anvendte Midler gav kun utilstrækkelig Hjælp. Man gik da efter Reformen i 1834 fuldstændig over til Arbeidshuussystemet, og Resultatet var dette, at medens i de nærmest foregaaende Aar Byrden var stegen med næsten en Million om Aaret — den var i det Hele stegen fra Aarhundredets Begyndelse, da den udgjorde 4 Mill. £ til 7 Mill. £, — gik den nu atter ned til 4 Mill. £. Og man sporede ogsaa en overordentlig gunstig Forandring i den fattige Befolknings Tilstand. Der blev nu gjort en bestemt Forskjel mellem de Arbeidsdygtige og dem, der ikke kunde underholde sig selv; man anerkjendte, at den største Ulykke for en Mand, der kunde ernære sig, om han vilde, var at faae Lov til at vælte sin og sin Families Understøttelse over paa Andre. Selv Antallet af de uægte Born faldt, saavidt Taleren erindrede, med 10,000 eller 13 pCt. om Aaret, kort sagt Reformen viste overalt sin hensigtsmæssige Indflydelse. Foregaaende Talere havde iøvrigt ogsaa bemærket, at den Erfaring man har her i Landet, ikke taler imod dette System. Pastor Garde havde saaledes berørt Anstalten i Kjøbeløv paa Laaland. Det var længere Tid siden, at Taleren havde været paa selve Stedet, men man havde sagt ham, da han fornylig var paa Laaland, at denne Arbeidsanstalt havde for det Første bevirket, at Antallet af dem, der søgte Understøttelse af Fattigvæsenet, strax svandt ind til det Halve, og de, der holdt sig tilbage, vare Folk, der kunde underholde sig selv. Dernæst havde den givet saa gode oeconomicke Resultater, at Nogle endogsaa antog, at Communen, istedetfor at have en Udgift af sine Fattige, endogsaa med Tiden vilde faae Indtægt af dem. Men man havde ogsaa fundet en særdeles dygtig Mand til Bestyrer, og det er jo ganske vist, at ved dette System beroer saa overordentlig Meget paa Udførelsen. Taleren antog, at det var Forsamlingens Mening at afslutte Forhandlingerne med en Slags Resolution, der kunde samle i nogle Hovedtræk, hvad Flerheden vilde betragte som sin Anskuelse. Det var maaske nu for tidligt at formulere en saadan Resolution, men saameget troede han dog at kunne sige, at Forsamlingens Flerhed neppe vilde tiltræde det System, der var anbefalet af Pastor Lundt, og hvorefter al Understøttelse skal gives i Arbeidshuset. Derimod antog han, at Forsamlingen vilde erklære sig for, at en stor Deel

bør forsynes i Hjemmet, men at frivillige Arbeidshuse ere absolut nødvendige, saalænge vi have et tvungent Fattigvæsen, fordi de ere det eneste Middel til at afskrække uden at vise unødvendig Haardhed.

Pastor Schau havde ligeledes bedet om Ordet i det foregaaende Møde, fordi der paa Discussionens daværende Standpunct forekom ham at være en Sammenblanding tilstede mellem frivillige Arbeidshuse og Tvangsarbeidsanstalter; men flere senere Talere havde fremhævet denne Forskjel, saa at han for saavidt gjerne kunde frafalde Ordet. Han ønskede imidlertid dog at bringe et særligt Punct paa Bane, som hidtil kun havde været lidet berørt, nemlig Kjøbstædernes særlige Forhold. For disses Vedkommende kunde der siges at være 3 Slags Anstalter, nemlig Fattighuse, frivillige Arbeidsanstalter, som bestaae ved Siden af de førstnævnte, og de faa Tvangsarbeidsanstalter, der ere tilbage; siden den i Odense er bleven nedlagt, fandtes der, saavidt han erindrede, endnu kun saadanne i Korsør og i Thisted. Angaaende Tvangsarbeidsanstalterne kunde der dog maaskee først discutes under et følgende Numer paa Dagsordenen. Forsaavidt der derimod i Kjøbstæderne findes en Forening af Fattighuse og frivillige Arbeidsanstalter, maatte han udtale det som sin Anskuelse, at sidstnævnte Anstalter ikke vare Skræmmebilleder, men derimod stode som et Tilbud for den, der ikke kan faae Arbeide. I hans Hjem, Aalborg, havde han gjort denne Erfaring. Man har nemlig der større Fabriker, navnlig Tobaksfabriker, og heraf havde man benyttet sig til om Vinteren, naar der kun er lidt Arbeide at faae, at give Anviisning paa en Beskæftigelse, som Enhver kan paatage sig, nemlig at gjøre smaae Pinde til at slaae ind i Tobaksruller. Deraf kan der bruges omtrent saa meget, som det skal være. Paa den anden Side er det saa ubetydeligt et Arbeide, at det ikke kan ernære nogen Familie. Kom nu en Mand og sagde, at han vilde have Arbeide, saa kunde man prøve, om det var af Ulyst til Arbeide eller fordi han virkelig ikke kunde faae det, at han henvendte sig til det Offentlige, idet man sagde til ham: „Vi skulle anwise dig et Arbeide, hvorved du kan vise, at du ikke krymper dig for at tage fat, og giver det ikke tilstrækkeligt Udbytte, saa skulle vi lægge til, hvad der behøves, naar vi blot see, at Du har Lyst til at arbeide.“ Derved havde man et Criterium til at afgjøre, hvilke Fattige der havde Lyst til at arbeide,

thi disse sagde: „Jeg vil gjerne paatage mig Arbeide, selv om det er heelt forskjelligt fra, hvad jeg pleier at beskæftige mig med, naar jeg blot kan faae hvad jeg savner,“ men de Andre sagde: „Nei, kan jeg ikke faae andet Arbeide, saa vil jeg skjøtte mig selv.“ Saaledes kunde man hjælpe den, der vilde arbeide, og skræmme den, der ikke vilde det.

Bogtrykker **S. B. Salomon** bad om Tilladelse til at begynde med en personlig Bemærkning. Det kunde neppe være Forsamlingen ubekjendt — og de, der ikke kunde see det, vilde ialtfald nu erfare det — at Taleren var Jøde. Han fandt sig foranlediget til denne Bemærkning ved den Yttring fra forskellige Taleres Side i det foregaaende Møde, at Fattigvæsenet skulde være at begrunde som en christelig Institution; en enkelt Taler havde endogsaa, som det forekom ham, sagt, at man kun kunde modtage Understøttelse fra den christelige Kjærlighed. Herimod maatte han bemærke, at han just som Jøde troer at opfylde en Mission, og at han troer, at Jøderne som saadanne have den Mission ifølge deres Religion at udøve Velgjørenhed. Det er en Hovedsætning i Jødens Religion. Kommer en Trængende til ham, saa spørger han ikke: „Er Du værdig?“, men han spørger: „Er Du trængende?“, og er han det, saa gives der ham rigeligt. Derfor er det nu saaledes i den jødiske Menighed, som det er blevet sagt, at det var i den første christelige Menighed: Der er slet ingen Trængende, thi der gives rigeligt til alle dem, der kunne frygte at blive det. Han havde anseet det for nødvendigt at udtale dette, før han gik videre; thi efter de Yttringer, der vare faldne, vidste han næsten ikke, om det maatte være ham tilladt at gaae videre (Stemmer: Jo! Jo!). Han vilde da bemærke, at det forekom ham, at Discussionen svævede noget vel vidt omkring, og at den egentlig ikke var kommen derhen, hvor den skulde. Hovedspørgsmaalet, der skulde behandles, var, hvorledes Fattigvæsenet bør ordnes. Der er 3 Veie: enten at henvise alle Fattige til Arbeidsanstalter, eller, som hos Jøderne, at understøtte Alle frivilligt og rigeligt, eller at følge et combineret System. Den Vei, der følges hos Jøderne, indsaae han fuldt vel kunde ikke bringes til Anvendelse i en saa stor Commune som Kjøbenhavn, der er Individier, der ikke kunne behandles paa den Maade, men som det er nødvendigt at henvise til Tvangsarbeidsanstalterne. Hovedsagen er imidlertid at forebygge Fattigdommen, og det opnaaer

man fornemlig ved en god Børneopdragelse, derved at Børnene opdrages, ikke blot til gode Christne, men til i Tiden at kunne blive gode Borgere, Agerdykere, Haandværkere o. s. v. Idealet var i hans Tanker, at alle Børn uden Undtagelse skulde opdrages paa Statens Bekostning, og at de, der ikke duede til Andet, ligegyldigt hvorfra de nedstammede, skulde henvises til legemligt Arbeide, medens Huusmands-Sønnen og den fattige Haandværkers Søn, naar han havde eminente Evner, skulde henvises til Stillingen, hvor disse kunde finde Anvendelse, istedetfor at der nu ved offentlige Midler holdes Universitet og andre høiere Underviisningsanstalter, hvor fattige Børn ikke kunne finde Adgang. Naar Børneopdragelsen skal svare til, hvad den bør være, saa nytter det ikke at have høit lønnede Directioner . . .

Dirigenten maatte gjøre opmærksom paa, at, hvad der var under Forhandling var Spørgsmaalene 1 a, b og c. Han indrømmede, at ved en meget ampel Fortolkning af det sidste Punct kunde man maaskee komme ind paa Spørgsmaalet om Opdragelse, men han maatte dog bede Taleren om at begrænde sig saa meget som muligt, da Tiden var knap.

Bogtrykker **Salomon** vilde rette sig efter denne Opfordring og skulde da bemærke, at han ikke fandt det sandsynligt, at Arbeidsanstalter vilde finde megen Udbredelse her i Landet; thi derimod talte den humane Aand, der gjør sig gjældende hos det danske Folk. Derimod lader der sig mere udrette med den frivillige Kjærligheds Gjerning. Han vilde saaledes minde om, at man i det jødiske Samfund har oprettet et Sygepleieselskab, og at det der var indført, at der omdeltes Bøsser til Familieme, hvor der ved glædelige og sørgelige Leiligheder fandt Indsamlinger Sted, hvis Udbytte ved Aarets Udgang tilstilledes Bestyrelsen i de lukkede Bøsser. Dette kunde maaskee finde Efterligning. Men skal den frivillige Kjærligheds Gjerning gjøre virkeligt Gavn, er det nødvendigt, at der finder en Centralisation Sted, at alle de forskjellige Velgjørenheds-Selskaber, vi have, samle sig under en Central-comitee; thi medens nu mange af de saakaldte pauvres honteux gaae omkring for Lud og koldt Vand, er der Andre, som vide at skaffe sig Hjælp fra flere forskellige Kilder. Han havde saaledes havt det Tilfælde, at Folk havde været hos ham om Formiddagen for at bede om Hjælp, og om Middagen havde hans Bekjendte

truffet dem hos en af Stadens større Restaurateurer. Sligt lod sig ikke forene med et vel ordnet Fattigvæsen. Det havde undret ham, at medens der her i Forsamlingen var talt saameget om Landet, var der Ingen, der havde taget fat paa Kjøbenhavns Commune. Vi have her en Fattigskat paa $\frac{1}{2}$ Million, og paa Fattiggaarden er der en Underballance af 26,000 Rd. Her forekom det ham, at der var god Grund til at gribe reformerende ind. Ligesom Fattigvæsenet i den lille jødiske Menighed især bestyres ved frivillige Kræfter, maatte der vistnok her i Kjøbenhavn findes mange afgaaede Embedsmænd, Haandværkere, der have trukket sig tilbage, og Andre, der gjerne vilde deeltage i et saadant Hverv. Noget Saadant finder Sted i Schweiz. Men kaster man et Blik paa Regnskabet for Kjøbenhavns Commune, vil man finde, at der gaaer meget store Beløb med til Administrations-Omkostninger alene. Naar vi bygge Fattighuse eller Fængsler, saa begynde vi med at beregne de store Udgifter til Embedsmænd og Control, og knibe derimod paa Pladsen til dem, for hvem Bygningerne ere bestemte. Er det en Maade at føre et Fattigvæsen paa? Der maa og kan gjøres meget, naar blot den rette Aand er tilstede, og han troede, at den var tilstede i Kjøbenhavn, men at der kun manglede en Anledning.

Pastor Sonne maatte bemærke, at det var gaaet ham som flere Talere, at den Trang, han havde følt til at tale den foregaaende Aften, havde betydelig tabt sig efter den idag stedfundne Discussion. I det foregaaende Møde havde nemlig hele Forhandlingen taget en Retning, der forekom ham meget uheldig og som han ikke troede vilde føre til Maalet, idet man ligesom havde faaet fat i to Ender af det samme Reb og trukket snart i den ene, snart i den anden. Man vilde have et „Enten — Eller“, nemlig enten Lovens eller Evangeliets Fattigunderstøttelse, og behandlede Sagen som et Principspørgsmaal, idet man undersøgte, hvilket Princip, der var det rigtige. Denne Feil er man ogsaa meget fristet til at begaae i et Møde som det nærværende, hvor man mest opfordres til at betragte Sagen fra den theoretiske Side. Men fra denne Side tager Sagen sig ganske anderledes ud, end naar man staaer Ansigt til Ansigt med de Mennesker, Talen er om, og dette gjælder fremfor Alt, naar Talen er om de Fattige. Spørges der om det rette Princip for Fattighjælp, saa er dette givet i den christelige Ordning, hvoraf der er givet et Billede i Apostlenes

Gjerninger. Saaledes skulde det være, men nu komme alle Vanskelighederne, ikke blot de, der hidrøre fra de christelige Givere, men ligesaameget de, der ligge hos dem, der skulle hjælpes christeligt. Det er det, man overseer, man glemmer, hvorledes de Fattige i Virkeligheden ere. Det blev fremhævet i det foregaaende Møde, at man maa ikke berøve den Fattige Friheden, man maa ikke opløse Familieforholdet, man skal lade Kjærligheden raade. Dette er ogsaa fuldkommen rigtigt, naar Sagen sees fra Principets Side; men gaaer man ud i Livet, saa kommer man ikke af Stedet med dette Princip, fordi man paa ethvert Skridt støder paa Forhindringer, fordi disse elskværdige, velsignede, ulykkelige Mennesker ikke ere til at finde, om man saa gaaer med Lygter og leder efter dem, fordi disse Fattige, naar man seer dem, tage sig ganske anderledes ud, end man har forudsat. Vi maae ikke berøve dem Friheden, siger man; men Ulykken er, at de fleste af disse stakkels Fattige have i Forveien selv berøvet sig Friheden. Man maa ikke opløse Familiebaandet, tilføier man, det er Hjerteløshed at tage Børnene fra Forældrene og anbringe dem paa forskjellige Steder; men kommer man ud i Livet, saa seer man, hvorledes disse Mennesker selv sprænge Familiebaandet, hvorledes de ere som besatte for at løbe fra hinanden, Manden fra Konen og Forældrene fra Børnene, hvorledes de betragte Børnene som en Byrde og ønske dem Pokker i Vold. Denne sørgelige Umenneskelighed møder man i det virkelige Liv, og derfor maa man ogsaa see paa Sagen fra en anden Side end Principets. Det var blevet sagt, at det er en farlig Ting at have Børnene samlede paa eet Sted i en Fattigarbejdsanstalt. Ja ganske vist, men kan man vel anvise noget Sted, hvor det ikke er farligt for Børn at være? Og allerstørst er Faren vel for de fattige Børn. Den bliver ikke mindre, naar de paa Maa og Faa sættes ud paa Landet i Kost, end i et Arbejdshuus. I hans Hjem gives der en 16 Rd. om Aaret for Børn, der sættes i Pleie paa Landet, og han kjendte mange Tilfælde, hvor man havde taget mod dem for dog at have de Skillinger til Huusleie. Det maatte man fremfor Alt ikke glemme at fæste Øiet paa, at hvad der er Fattigvæsenets sørgeligste Side og hvad der er Hovedroden til det hele Onde, er Demoralisationen. Den ligger som en Spire hos Børnene, og derfor ere de Fattiges Børn udsatte for større Farer end andre Børn, som ogsaa kunne være udsatte for Farer nok. Vil man altsaa hjælpe Fattigdommen, saa maa man hjælpe den moralsk og fremfor Alt

tage sig af Børnene. De Ældre skulle vi vel ogsaa søge at tage os af, men det Sorgelige er, at Mange af dem ere sunkne for dybt til, at de kunne hjælpes, Børnene derimod kunne forbedres; hos dem har man i det Mindste den bedste Udsigt til at virke med Velsignelse. Der skal derfor Sømmet træffes paa Hovedet. Hvad nu særligt det Spørgsmaal angaaer, om man bør rive Børn fra deres Forældre og anbringe dem andetsteds, da kjendte han Tilfælde, hvor Børn finde en saa forfærdelig Behandling hos Forældrene, at det utvivlsomt maatte være et Gode for dem at komme fra dem, og saadanne Tilfælde ere ikke saa sjeldne. Han kjendte en Moder, der har 2 Børn paa 2 og 4 Aar, som hun bogstaveligt opføder med Caffé og Brændeviin. Han kjendte et andet Tilfælde, hvor Pige-børn i en Alder af 14 og 16 Aar blive veiledede saaledes, at de med Forældrenes Vidende og i Forældrenes Huus have et Erhverv, som han ikke vilde nævne. Han kjendte endvidere en Moder, der er Enke, og som opdrager en otteaarig Datter, hun har hos sig, paa en saadan Maade, at han umuligt her kunde tale derom. Man maa derfor endelig ikke troe, at Børn ere vel farné, fordi de ere hos deres Forældre. I Tilfælde som de anførte, og de ere desværre ikke sjeldne, er det en ligefrem christelig Pligt at frelse Børnene ved at rive dem ud af Forældrenes Hænder. Som allerede bemærket maa man ikke, naar man drøfter Spørgsmaal, der angaae Fattigvæsenet, gaae ud fra et „Enten — Eller“, men man skal søge at komme til et „Baade — Og“, hvilket ogsaa idag til hans store Glæde var foreslaaet af de to første Talere, med hvilke han i det Væsentlige var fuldkommen enig, og som havde fremført Meget af det, der den foregaaende Aften havde brændt i ham. Skulde han nu i korte Træk antyde dette „Baade — Og“, saa var det dette, at der gives Mennesker, som ere fattige og trængende, og som have en christelig Ret til at fordre, at man skal hjælpe dem christeligt og kjærligt, men Andre kunne ikke hjælpes paa den Maade, og de maae derfor hjælpes efter den communale Fattigordning, som vi have, og naar de ikke ville være ædrue og skikkelige, maae de finde sig i at være tvungne. Derfor maa man have Tvangsanstalter, som kunne anvendes mod saadanne Mennesker, for hvis Skyld der er Trang dertil. Der er to væsentlig forskjellige Slags Trængende, som man maa give en væsentlig forskjellig Hjælp: Tvang mod dem, der behøve Tvang, og ikke kunne finde sig i Andet, og ved Siden deraf frivillig christelig Hjælp i Kjærlighedens Aand, med frivillige

Bidrag og en frivillig Bestyrelse, og her trænges der især til Qvindens Hjælp. For Børnenes Vedkommende ere Asyler absolut nødvendige; men ved Siden deraf kunde ogsaa anbefales, hvad der anvendtes i hans Hjem, en frivillig Bespiisning forenet med et Tilsyn med, at Barnet gaaer regelmæssigt i Skole. Men dernæst maatte der ogsaa sørges for Anstalter, hvor Børnene, naar de komme ud af Asylerne, kunne finde passende Veiledning og øves i Haandgjerning. Hvorledes iøvrigt den christelige frivillige Omsorg bør yttre sig, vilde det tage for lang Tid at udvikle. Til hans store Forbauselse havde Provst Stochholm sluttet sit Foredrag med, at Alt i Grunden er i sin Orden. Paa en vis Maade er det vel saa, at Fattiglovgivningen er der i og for sig Intet at klage over, men det er slet ikke Loven, det kommer an paa; det er ikke den, der kan hjælpe til at understøtte paa christelig Maade. Den nævnte Taler havde vel anført til Forklaring og Berigtigelse, at til Fattiglovgivningen maa ogsaa henregnes Loven af 8de Marts 1856, men det hjælper ikke, thi ogsaa det er en Lov, og det er Ulykken. Da denne Lov udkom, fandt Taleren, at det var en yndig Lov; han havde den Gang ikke, saaledes som nu, Begreb om, at en Lov altid er en daarlig christelig Ting, men han havde faaet Kjærligheden at føle; den Lov slog det frivillige Fattigvæsen ihjel. Da Folk hørte: „Nu kommer det ind igjennem en Tavle, nu skal det ind,“ saa tænkte de: „Nu saa behøve vi ikke at gjøre Videre.“ Man havde i en Vinter havt en Indtægt af en 150 Rd. i hans Sogn, hvilket ikke er saa Lidt i et Landsogn, men det faldt bort, da Loven kom. Han maatte altsaa henstille, om man turde fordriste sig til at lade Fattigvæsenet, navnlig i Kjøbstæderne, som han havde sine Grunde til særligt at omtale, gaae sin egen Gang uden Tvangsanstalter for de Dovne og Uordentlige, og om det ikke var uforsvarligt, om man ikke gjorde sig sin yderste Flid for at faae christelige frivillige Velgjørenhedsanstalter ved Siden af det communale Fattigvæsen. Han maatte udtale sig baade for det Ene og for det Andet.

Justitsraad Jørgensen ønskede at henlede Opmærksomheden paa et Par Bestemmelser i den positive Lovgivning, der formentlig vilde vise, at der svæver en Uklarhed i selve Loven over en af de Institutioner, hvorom Talen var, hvilken Uklarhed han gjenfandt i Forhandlingerne fra først til sidst, og han skulde tilføje, at det heller ikke var ham selv ganske klart, om man efter den danske

Lovgivning kan skjelne mellem egentlige Tvangsarbeidsanstalter eller Straffeanstalter og paa den anden Side Arbeidshuse, der skulle være forskjellige fra de førstnævnte. Placaten af 14de December 1810 omtaler allerførst disse Anstalter og definerer den Myndighed, som Fattigvæsenet i saa Henseende har. Det skeer med følgende Ord: „Det tillades Commissionerne (Fattigcommissionerne) for Overhørigheid og Trodsighed mod Foresatte; for Drukkenskab, Uforligelighed eller Modvillighed til Arbeide; for slet Opførsel af Forældre mod Børn, eller af disse mod hine; for raa Materialiers skjødesløse Behandling under Forarbejdningen; for betroede Varers eller Arbeidsredskabers Forvanskning, samt for anden offentlig eller huuslig Udyd og Uorden, ikke alene at give den Fattige, der er over Lavalder, offentlig Irettesættelse og at paalægge ham Afbigt, men endog, naar det fornødne Locale dertil haves, selv at ansee ham med Fængselsstraf, saaledes at den ringeste Grad deraf alene bestaaer i Forbud mod at forlade Straffeanstalten, den større derimod i egentlig Indespærring paa afsondret Sted.“ Det er Lovens Ord, og den kalder altsaa de Anstalter, som Fattigvæsenet benytter i Henhold til en aldeles discretionair Myndighed uden Lov og Dom: „Straffeanstalter“. I den næste Paragraph, § 23, bruges rigtignok Ordet „Tvangsanstalt“, men disse 2 Udtryk ere kastede imellem hinanden, og der tilføies i denne § 23, „at Politimesteren skal deeltage i de Resolutioner, hvorved nogen saadan Straf bestemmes“. Den allernyeste Lov om disse Forhold er Loven af 3die Marts 1860, der fastsætter Straf for Løsgænger og Betleri. Her hedder det i § 4: „Justitsministeriet bestemmer, hvilke Fattig- og Arbeidshuse, der, med Hensyn til Straffen for Løsgænger og Betleri, skulle ansees som Tvangsarbeidshuse, samt af hvilke Jurisdictioner de kunne afbenyttes“; man forlanger altsaa uden Videre — og i Forretningslivet sees det hvert Øieblik — en Bekjendtgjørelse af Justitsministeriet, for at det kan vides, at nu er det Arbeidshuus tillige blevet en Tvangsarbeidsanstalt, hvor man uden Videre kan inddømme i indtil 6 Maaneders Tvangsarbeide. Selve Lovgivningen kaster altsaa Begreberne Straffeanstalt, Tvangsanstalt, Fattighuus og Arbeidshuus sammen og han vilde derfor være Colleger, der vare tilstede, og som vare mere fortrolige med de factiske Forhold, taknemlig, om de kunde paavise, at der er en virkelig legal eller factisk Forskjel imellem, hvad man kalder egentlige Tvangsarbeidsanstalter, og andre, der tillige ere Straffeanstalter (Stemmer: Der

er stor Forskjell!). Han maatte altsaa bede om at faae Forklaring om, hvori Forskjellen legalt bestaaer.

Forstander Søborg troede vel ikke at kunne fremdrage noget nyt Moment, men maatte dog berigtige nogle Yttringer, der vare faldne. Der var dråget meget til Felts mod Arbeidsanstalter i Almindelighed og imod Tikjøbssystemet i Særdeleshed. Han havde nu havt den Ære at være Forstander for Anstalten i Tikjøb i 5 Aar og havde siddet Side om Side og Dør om Dør med de Fattige og seet baade deres gode og deres slette Sider; han turde vel derfor nok tiltroe sig at kunne have en Mening om Sagen. Han maatte da tillade sig at bemærke, at den Haardhed, man vil tillægge Systemet, er slet ikke tilstede. Der udøves ingen Tvang, men der tilbydes Understøttelse i Anstalten; denne bliver saaledes en Understøttelses- og Arbeidsanstalt, men ingen Tvangsarbeidsanstalt. Tvang har slet ikke Noget hermed at gjøre, hvilket ogsaa kunde sees af de Vedtægter for dens Virksomhed, der ere approberede af Ministeriet, og hvor der ikke tales et Ord om Tvang. Man skulde ikke kaste Vrag paa Forsørgelses- og Arbeidsanstalten, thi den er en solid Grademaal for den berettigede Trang, og den, der i Sandhed er trængende, tager nok imod den Understøttelse, som her tilbydes ham. For Taleren var dette Anliggende et Hjertespørgsmaal. Efter at han i saa lang Tid noie havde lagt Mærke til de Fattiges Maade at være paa i Anstalten, turde han nok sige, at denne vil tilfredsstille de fleste Fordringer, der med Rette kunne stilles til den. Endnu var der aldrig i Løbet af de 5 Aar, han havde været i Tikjøb, fra nogen eneste Fattig indløbet Klage til Amdsraadet eller Sognet, og den Fattige er dog ellers temmelig tilbøielig til at klynke. Med Hensyn til Børns Optagelse i Anstalten da var der her i Forsamlingen talt derom paa en Maade, som er aldeles forskjellig fra, hvad der finder Sted i Tikjøb. Der er ikke eet Barn, som er revet eller taget bort fra Forældrene, thi enten tilhøre Bornene Forældre, der ere i Straffeanstalter, eller de ere uægte Børn, eller, som Tilfældet er med et Par, deres Forældre ere ogsaa optagne i Anstalten. Han troede at kunne sige, at Anstalten har netop havt fortrinlig Glæde af disse stakkels Børn. Ved Confirmations-tiderne have Folk kappedes om at faae disse Børn; der havde maaskee meldt sig 10 Principaler for hver Confirmand. Afsondringen fra Forældrene i Anstalten skeer kun, forsaavidt Kjønne adskilles, men Børnene komme sammen med deres Forældre i

Fritimerne. At der iøvrigt klæber forskjellige Mangler ved Forholdene i Tikjøb, skulde Ingen mere villigt indrømme end han, thi Ingen folte stærkere Trykket deraf, navnlig ere Localerne for smaae, men det kommer af, at et enkelt Sogn ikke kan gjøre Meget for en saadan Anstalt. Han skulde endnu tillade sig at meddele nogle Oplysninger om denne Anstalts oeconomiske Udbytte. Udgiften har i et foregaaende Regnskabsaar været til Bespiisning, Beklædning, Belysning, Reparationer, Vadsk, Sygepleie og Medicin, Raastof til Industrierne, Fragter og Transporter, Lønninger, kongelige Skatter, Jordernes Drift, Flidsgodtgjørelse til Lemmerne, Contourudgifter, Assurance m. m. 7,340 Rd., som efter Fradrag af Anstaltens Indtægter reduceredes til 4,839 Rd., hvilket giver ca. 10³/₅ Sk. daglig pr. Individ efter et Udgangspunct af 120 Lemmer. Det maatte ogsaa erindres, at Arbeidet ingenlunde er baseret paa noget Arbeidsreglement, og der kan saaledes endnu mindre være Tale om nogen Haardhed. Man har klaget over, at de større Børn maae udføre et vist foreskrevet Arbeide om Dagen, men, naar Arbeidet er en Samfundspligt, saa maa der dog ogsaa kunne fordres et passende Arbeide af Børn og dem, der ere i en Mellemalder. Derimod stilles der aldrig nogen saadan Fordring til sygelige eller affældige Personer og andre saadanne Trængende. At man har naaet et saa gunstigt Resultat, at Udbyttet af Lemmernes Arbeider i det sidste Aar overstiger 3,000 Rd., ligger i de heldige locale Forhold, men det er iøvrigt ikke meget vanskeligt i det Hele at finde Beskæftigelse for Fattige.

Provst Tidemand vilde begynde med en formel Bemærkning, som han dog haabede, at Forsamlingen vilde erkjende ogsaa havde en reel Betydning. Det havde nemlig været ham paafaldende, at Opmærksomheden saa lidt havde været henvendt paa Punctet c., skjønt det dog væsentligt beroede paa Besvarelsen af dette Spørgsmaal, hvorledes man skulde stille sig til de andre Spørgsmaal, under a. og navnlig det under b. Naar han nu i Korthed skulde udtale sin Anskuelse, vilde han begynde med at tiltræde den Yttring af Pastor Sonne, at det nyttede ikke i disse Forhold alene at see strengt paa Principet; man maa tage Livet som det er og ikke gaae ud paa Principrytteri. Men paa den anden Side kunde man heller ikke ganske see bort fra Principet, og i principiel Henseende maatte han da bestemt erklære sig imod Tikjøbssystemet, hvis ellers Fattigvæsenet vilde kalde sig en christelig Institution. Han

forstod vel den Varme, hvormed navnlig Pastor Garde havde udtalt sig for dette System, thi han havde selv i en tidligere Stilling aarligt visiteret det Fattighuus, der saa smukt udviklede sig under Herr Gardes Bestyrelse, og han kjendte den smukke Aand, som herskede der, men at bygge hele Fattigvæsenet paa dette System som principielt Grundlag, maatte han, som sagt, bestemt være imod. Det havde derfor undret ham, at Discussionen saa bestemt havde taget en saadan Retning, som om det Første, der forelaae, var at putte de Fattige ind i en Arbeidsanstalt, medens det tvertimod bør være det sidste Middel. Det forholder sig hermed som Cand. Müller havde udtalt, at Arbeidsanstalten er et nødvendigt Correctiv. Taleren vil imidlertid see Fattigforsørgelsen fra et andet Standpunct, det nemlig, som den selv giver sig ud for at staae paa, den christelige Stats Standpunct, som maaskee er skjævt, men som man ialtfald udvortes har vedkjendt sig, idet det er gjort Præsten til Pligt at være Medlem af Bestyrelsen, og Kirken saaledes udvortes og formelt er draget ind med i Forholdet. Han vilde da fastholde to Hovedpuncter, og dermed gaae ud fra to Yttringer af Provst Bendix. Den ene er Vor Herres egne Ord: „Fattige skulle I altid have hos Eder,“ og den anden er Apostelens Ord, at „hvor Herrens Aand er, er der Frihed.“ Den ærede Dirigent havde mindet om, at der haves ingen ældre Lovgivning, hvor der saaledes er truffet forebyggende Foranstaltninger imod Fattigdommen, som i den mosaiske. Det er netop vor Lovgivnings væsentligste Mangel, at vi savne alle prohibitive Midler, Midler til at forebygge Fattigdommen og ethvert Middel til at holde Individet opreist og bevare dets sædelige Værd. Det var blevet udtalt, at det var ikke saa forfærdelig en Ting at faae Understøttelse af Fattigvæsenet. Jo, det er netop forfærdeligt, og Enhver, som har havt Leilighed til at see og tale med den Fattige, maa have følt, hvad det vil sige, at modtage en saadan Understøttelse. Man behøver blot i denne Henseende at minde om 2 ydre Efterveer af denne Understøttelse for Manden, nemlig at han i de første 5 Aar ikke maa gifte sig, naar han ikke har betalt Understøttelsen tilbage, og dernæst, at han under den samme Forudsætning ikke maa vælge til de repræsentative Forsamlinger. Man sætte den sidste Ret saa høit eller saa lavt, som man vil, saa er dens Berøvelse et Angreb paa Individets sædelige Værd. Han føler sig derved sat ned i en rindende Classe af Mennesker, og det er haardt, naar han kommer til Valg-

protocollen, at han skal høre: „Du kan ikke vælge, thi Du har faaet en Daler, som Du ikke har betalt tilbage.“ Dirigentens Indlednings-Ord, at det er en Hovedopgave ved Fattigforsørgelsen at holde Individets sædelige Værd opreist, kunde ikke noksom indskærpes. Røres der ved det sædelige Værd, saa gaaer det som med det raadne Huus, at Bygningen strax styrter sammen. Den første lille Fattigunderstøttelse fører den anden og tredie med sig, saa sløves Æresfølelsen, og saa er Gangen til Fattigkassen let. Det er altsaa den store Mangel ved vor Fattiglovgivning, at vi i Grunden aldeles savne prohibitive Midler. Skulde vort Fattigvæsen være som det bør, maatte det nærme sig det, som der indførtes af Apostlene. Som Provst Stochholm havde bemærket, er der Ingen, der vil tænke paa at retablere et saadant, da man kun vilde opnaae et afmægtigt Skin, men man kunde dog arbeide paa at komme denne Tilstand saa nær som muligt, og naar man ikke altfor eensidigt vil fastholde Principerne, men tage Livet som det er, maatte Noget kunne gøres i denne Retning. Han skulde i Korthed sige, hvorledes han havde tænkt sig Forholdets Ordning. Han gik ud fra, at Herrens Ord „Fattige skulle I altid have hos Eder“ ere ikke blot en Propheti om, at, indtil Tingenes Ende kommer, vil der altid være Fattige paa Jorden, men det er tillige et Formaal, som Herren har lagt i Slægten, som skal minde os om, at de Fattige skulle vi altid have hos os, bære dem i vort Hjerte, ikke skyde dem langt fra os, men lade dem være iblandt os og med os og lade dem være som Kjød af vort Kjød og Blod af vort Blod, for at vi skulle føle, at, naar det gaaer de Fattige vel, gaaer det os selv vel. Derfor er det nødvendigt at sørge for, at der er Midler tilstede, hvorved Fattigdommen kan forebygges paa dens første Standpunct, og han havde da tænkt sig, at der kunde tilveiebringes en Hjelpe- og Sygekasse, hvoraf der kunde gives smaae Understøttelser i en øieblikkelig Forlegenhed. Saadanne have vi ikke hos os. Loven af 8de Marts 1856 om de Fattiges Kasse betegner sig selv kun som et Brudstykke, og det vilde vel ogsaa være nødvendigt, at Lovgivningen maatte træde til for at give Administrationen den Myndighed, den maatte behøve for at der aarligt af Communerne kunde tilveiebringes en vis Sum til saadanne Kasser, navnlig for at en vis Deel af, hvad der udskrives som Fattigskat, kunde overlades til frivillige Mænd og Qvinder, der vilde uddele Beløbet til saadanne smaae Understøttelser, saaledes

at den Hjælp, der paa denne Maade tilflød de Vedkommende, ikke var en Fattighjælp men en Kjærlighedsgave, der ikke afficerede deres sædelige Værd. Administrationen har nu ikke Magt til at give en Skilling bort af Fattigskatten uden i sin Tid at fordre Beløbet tilbage, altsaa maatte Lovgivningen her træde til. Dette var i det Væsentlige, hvad han vilde foreslaae, at man slog ind paa en saadan Bane, hvor Lov og Evangelium ligesom gik paa Accord med hinanden; desværre maae de saa tidt gjøre det i dissé som i andre Forhold, og han indsaae da ikke, hvorfor man ikke skulde kunne gjøre en Begyndelse dermed i denne Sag og saaledes faae den bragt ind paa Kjærligheds-Veien. Derved vilde den Frihed komme ind i de Fattiges Forsørgelse, som vi trænge til. Dersom Friheden, som der raabes saameget paa i vore Dage, ikke er et tomt Ord, dersom det er, som Apostelen har sagt, og dette er hans Overbeviisning, at hvor Herrens Aand er, der er der Frihed, saa trænge vore Fattiglove til at løftes og gjennemaandes af Frihedens Aand, før kommer ikke Vor Herres Aand ind i dette Forhold. Men den Frihed, han paakaldte, var ikke Lovløshedens Frihed, men Friheden, bunden ved Lov, ved den fyldigste af alle Love, Kjærlighedens fuldkomne Lov, thi Kjærligheden er jo Lovens Fylde. Han vilde foreslaae, at der gjordes idetmindste en Begyndelse med en saadan Ordning, der skulde tjene til at anvende forebyggende Midler, og derhos vilde han foreslaae Anvendelsen af Aldershjælp og Sygehjælp til de Gamle og Svage. Der var talt saameget her om Børnene, skjøndt de ikke hørte nærmest ind under dette Spørgsmaal; men det maatte ikke glemmes, at vi have ikke blot fattige Børn iblandt os, men ogsaa gamle Trængende, der have lige saa meget Krav paa vor Hjælp. Alt bliver ikke godt, fordi vi blot tage os af Børnene. Han maatte derfor ogsaa anbefale at tænke paa saadanne jævne, simple, tarvelige Boliger, som Provst Stochholm havde omtalt, hvor de Gamle kunde finde Ophold, og som kunde tjene som Sygehjem. Det skulde ikke være store prægtige Bygninger, men nærmest svare til de Steder, hvor de Paagjældende havde bevæget sig i deres tidligere Dage. Viser det sig utilstrækkeligt at have saadanne Midler til Hjælp, som de her paa pegede, saa er det Tid at tænke paa det Øvrige. Saa tør Taleren heller ikke vove at bryde med den bestaaende Fattiglov og den deraf flydende Forsørgelse. Hvad særligt Børnene angik, da ansaae han Fattigvæsenet for aldeles uberettiget til at tage dem

fra Forældrene. Kirken har givet Slip paa denne Ret og han vidste da ikke, hvorledes Staten kunde fordre den, undtagen hvor rene Politihensyn gjorde det nødvendigt. Naar der af tidligere Talere var anført Vidnesbyrd om slet Forhold mellem Pleieforældre og Børn, saa maatte han stille Vidnesbyrd mod Vidnesbyrd. Han kjendte flere Exempler paa, at Børn vare voxede til deres Pleieforældres Hjerter, saa at der havde været den største Sorg, naar Døden eller andre Forhold bevirkede en Skilsmisse; det maatte fremfor Alt ikke glemmes, at Forholdet mellem Forældre og Børn er et personligt og individuelt Forhold, og dette personlige Forhold vil aldrig kunne erstattes i nogen Anstalt.

Dirigenten bemærkede, at der var indtegnet sex Talere og skjøndt det foreliggende Spørgsmaal var af den største Betydning og Forsamlingen vistnok gjerne vilde høre det debatteret, maatte han dog ansee det for sin Pligt at sætte under Afstemning, om Forsamlingen ikke maatte ansee det for rettest at betragte denne Debat som afsluttet.

Ved den derefter stedfundne Afstemning viste der sig en rigtignok meget tvivlsom Majoritet for Debattens Fortsættelse, og Dirigenten kunde derfor ikke finde det rigtigt at afslutte den.

Pastor Garde havde tidligere læst det af Provst Tidemand fremsatte Forslag om at anvende en Deel af den tvungne Fattigskat paa den Maade, som det frivillige Forsørgelsessystem fordrer, i en Afhandling af Provsten i Tidsskrift for Retsvæsen; og han havde derfor tænkt en Deel derover; men han kunde ikke tilraade det; thi naar „de Fattiges Kasses“ Bestyrelse eller frivillige Foreninger saaledes fik Midler til at virke med igjennem Tvangsskatten, kunde de vel virke i et større Omfang, men der kom dog paa denne Maade noget Ureent ind i det frivillige Fattigvæsen. Den smukke Side ved dette er, at det virker ved frivillige Gaver, men, selv om man vilde forudsætte, at Lovgivningsmagten vilde samtykke i en saadan Anvendelse af den tvungne Fattigskat, saa vilde det Hele dog faae en falsk Character, idet det var tvungne Gaver, der bleve anvendte efter Frivillighedens System. Han frygtede meget, at det vilde skade selve det frivillige Fattigvæsen i den Grad, at det Hele kunde glippe derved, og det frivillige Fattigvæsen er, som tidligere bemærket, for ham det Vigtigste. Hvad det tvungne Fattigvæsen angaaer, var der opkastet det Spørgsmaal.

om der var Forskjel imellem en Tvangsarbeidsanstalt og en Forsørgelsesanstalt. Af de Ord, der bleve citerede af Loven, fremgik det allerede, at der var en Forskjel. I alt Fald er der ganske vist en factisk Forskjel, og om der end i Slesvig findes mange Anstalter, der ere en Blanding af begge Slags, f. Ex. i Æroeskjøbing og i Tønning, saa findes der ogsaa dem, der fremtræde med en aldeles reen og ublandet Character. I Haderslev og Slesvig er det ene Tvangsanstalter. Paa den anden Side findes der rundt om paa Landet i Slesvig Anstalter, hvis Formaal idetmindste oprindeligt alene har været, at de skulde tjene som Forsørgelsesanstalter, idet de skulde optage dem, der trængte til Hjælp og tillige beskæftige dem. Det er saadanne frivillige Forsørgelsesanstalter Taleren har anbefalet. Der var udtalt megen Skræk for dem, men med Urette. Man maa ikke tænke sig dem som saadanne Tugtens Anstalter, hvor Alt gaaer til efter fuldkomment faste, bestemte Regler. Orden maa der vel være, men det er f. Ex. slet ikke nødvendigt at adskille Ægtefolk. Man maa ikke tænke sig, at der kun findes enkelte store Arbeidsværelser og enkelte store Soveværelser, men der kan være mange Smaaleiligheder, hvor Familierne kunne leve hver for sig; Børnene skulle ingenlunde tages fra Forældrene, men Beboerne kunne leve sammen som een Familie. Hvor der kun er en 30—40 Beboere, behøves der ikke et saadant Apparat, som man maa forestille sig, naar der tales om en Tvangsarbeidsanstalt. Det gjælder om at paatrykke dette Forhold et Familiepræg, saa bliver der ikke Tale om Haardhed, og at det kan skee, kunde han ikke anføre eet, men mange Exempler paa. Han bad sluttelig fastholdt, at efter hans Anskuelse ere Arbeidsanstalterne ikke det Første og det Bedste, men kun det Næstbedste, men at vi paa den anden Side trænge til dem for at kunne udskille de urene Dele af den fattige Befolkning.

Provst **Bendix** beklagede at maatte tage Ordet, men saae sig dog nødsaget dertil, fordi hans Ytringer syntes at være blevne misforstaaede af Flere, medens han paa den anden Side havde havt den Glæde, at der ogsaa var Flere, som væsentlig havde sluttet sig til hans Tankegang. Formodentlig hidrørte Misforstaaelserne derfra, at han i det uforberedte Foredrag, han havde holdt i det foregaaende Møde, ikke havde kunnet udtale sig saa tydeligt og fuldstændigt, som han havde ønsket. Han maatte an-

tage, at det var ham, Herr Salomon havde tillagt den Yttring, at han ikke engang skulde kunne finde sig i, at nogen Gave modtages, naar den ikke kommer af christelig Kjærlighed, hvilken Yttring skulde være udtalt med særdeles Betoning paa Udtrykket christelig Kjærlighed i Modsætning til den Troesbekjendelse, hvortil Herr Salomon hører. Han troede imidlertid, at Forsamlingen vilde give ham Ret i, at noget Saadant havde han aldrig sagt; (Stemmer: Ja!) men han havde kun talt fra sit Standpunct, og lige over for Forsamlingen i dens Heelhed og den Sag, der var under Behandling, kunde han kun gaae ud fra, at han havde en christelig Forsamling for sig, paa samme Maade som vi leve i en christelig Stat, og han kunde ikke see bort fra, at det er Vor Herres Menighed, Han har testamenteret sine Fattige til; men han havde tillige udtrykkelig fremhævet, at, forsaavidt der findes Bekjendere af en anden Tro, vilde de, naar der bliver Tale om en borgerlig Foranstaltning, der stiller Krav til den fælleds Humanitet, som gode Borgere ikke holde sig tilbage. Der skulde saaledes ikke ligge nogen Insinuation i, hvad han havde sagt, idetmindste havde det ikke ligget i hans Tanke. Naar han fremdeles havde villet hævde den christelige Frihed ligeoverfor Spørgsmaalet om at tage Børn fra Forældre, saa var det blevet bemærket, at der var slette Forældre, der kunde give slette Exempler, og slette Pleieforældre, der kunde lære deres Pleiebørn allehaande Daarlighed, men han havde jo heller ingenlunde benægtet, at hvor Familieforholdet er complet fordærvet, kan det endog være en Pligt at tage Børnene fra Forældrene. Dette havde han kun ikke havt Anledning til at dvæle ved i den Tankegang, som han i det foregaaende Møde bevægede sig i. Ganske vist vil Kjærligheden, naar den seer, at Børnene bør tages fra Forældrene, ogsaa gjøre det, men den sætter dem da rigtignok ikke ind i en Fattiganstalt. Naar Justitsraad Jørgensen havde spurgt, om Nogen drister sig til for Alvor at ville hæve det Bestaaende og overlade Alt til den christelige Kjærlighed, saa maatte han bemærke, at han havde følt sig saa tiltalt af hvad Justitsraad Jørgensen i det Hele sagde, at han slet ikke kunde forstaae, at dette Spørgsmaal var fremkommet. Han maatte have talt meget utydeligt, naar man kunde tillægge ham den Mening, at man skulde slaae en Streg over Orden og Regel og begynde paa noget ganske Nyt. Naar man har været i en omfattende Embedsvirksomhed i 25 Aar og havt grumme meget med Fattigvæsenet at gjøre, opstiller man

ikke noget saa Vildt eller Vanvittigt. Nei, hans Yttringer kom frem som Modsætning til, hvad der var forsvaret fra en anden Side, idet Indlederen yttrede nogen Tvivl om, hvorvidt det kunde nytte i det Hele at tænke paa at optage den Tanke, som nogle Gange er dukket op, men aldrig har ført til noget Resultat. Han havde villet fremsætte det som sin Mening, at man nok kunde tænke paa at opnaae et Resultat. Spørgsmaalet stillede sig for ham saaledes: Skulle vi søge at udvikle vort nuværende Forsørgelsesvæsen i Retning af større Tvang eller i Retning af større Frihed? Og dertil maatte han svare, at det maa søges udviklet i Retning af større Frihed. Saaledes maatte han bede Alt forstaaet, hvad der var sagt om Kjærligheden og dens Gjæringer. Han meente ingenlunde, at hvad der bestaaer, skal ophæves, men det rette Maal vil naaes, naar der arbeides hen til, at Virksomheden mere og mere gaaer i en frivillig Retning. Som tidligere bemærket, var han kommen ind i denne Forsamling med den Forudsætning, at hvad der fornemmelig tilsigtedes, var, at det kunde blive til en Begyndelse i den Retning, at der fra denne Forsamling kunde ligesom gives et Stød til, at en saadan christelig Kjærlighedsforening kunde komme istand paa Fattigvæsenets Omraade. Dette sluttede han blandt Andet ogsaa deraf, at han i Forsamlingen saa ikke faa Damer, der ikke kunde være komne for at discutere, hvorledes vi skulle indrette en Tvangsanstalt, men som maatte være komne med den Følelse, at der maatte være Noget, hvori netop de skulde blive en medvirkende, ja i mange Henseender den meest medvirkende Factor.

Provst **Stochholm** vilde, skjønt han vel kunde have Anledning til at fremsætte adskillige personlige Bemærkninger, dog i Betragtning af den fremrykkede Tid frafalde Ordet.

Læge **Weihe** kunde ogsaa være tilbøielig til at frafalde Ordet, men ønskede dog at give nogle Oplysninger om Forholdene i **Kallundborg**. Der var her oprettet en Velgjørenhedsforening, af hvis Bestyrelse han i flere Aar havde været Medlem, og han troede derfor at kunne give nogle nyttige Oplysninger. Bestyrelsen bestaaer der af 9 Personer, nemlig en Formand, en Viceformand, en Kasserer og 6 Rodeforstandere. De sidstnævnte gaae ugentlig omkring i Byen, ikke blot for at undersøge deres Tilstand, der have søgt Understøttelse hos Foreningen, men tillige for at opsøge

andre værdige Trængende, der ikke selv ville søge Hjælp. Man samles da ugentligt og meddeler Oplysning om, hvad der især trænges til. Forsaavidt der trænges til Laan, gives disse af et Laanefond, hvoraf der udlånes fra 10 til 50 Rdl. rentefrit paa et Aar. Forsaavidt der trænges til Arbeide, tilbyder man saadant paa mange Maader. Til Fruentimmer, der ville spinde eller strikke, opkjøbes der om Sommeren saa store Forraad af Uld, som kunne være tilstrækkelige hele Vinteren og tildeels om Sommeren, og det færdige Product bliver solgt af Foreningen, selv om det skal skee med Tab, da Hensigten kun er at opmuntre til Arbeide. Den anden Understøttelse, der kan trænges til i Sygdomstilfælde, ydes i Form af Victualier, Brændsel o. s. v., men aldrig i Penge. Paa disse Maader har Foreningen udrettet uendelig meget Godt. Sine Pengemidler skaffer Foreningen sig derved, at Rodeforstanderne gaae fra Dør til Dør og anmode Folk om Bidrag, og Bidragene ere altid indkomne saa rigeligt, at man har kunnet hjælpe Enhver, der søgte om Hjælp. Man har imidlertid ikke indskrænket sig til denne Art Hjælp, men fandt det nødvendigt at gaae grundigere til Værks ved at tage sig af de fattige Børn, navnlig for at forebygge det storartede Tiggeri, der tidligere fandt Sted, og som er en sikker Rod til de fleste Laster. I dette Øiemed gik Rodeforstanderne fra Dør til Dør og anmodede Folk om ikke at give Tiggerne Noget, men hellere at give Velgjørenhedsforeningen et Bidrag og henvise Tiggerne til den. Der indkom paa denne Maade en saa betydelig Sum, at alt Tiggeri var udryddet i Løbet af 4 eller 5 Aar. Ligeledes gik man omkring til Folk i Byen og anmodede dem om at tage sig af Børn, hvis Forældre vare drikkældige eller ikke vilde sørge for deres Børn, og man opfordrede navnlig til at bespise saadanne Smaae. Der er nu mellem 20 og 30 Børn, der dagligt bespises i Familier. Ligeledes har man opklædt mange Børn, og for at holde Børnene til Skolegang, truer man dem med at berøve dem baade Mad og Klæder, naar de ikke regelmæssigt søge Skolen, og dette Trudselsmiddel har viist sig meget virksomt. Endvidere er der oprettet Haandgjerningsskoler, en for Drengene og en for Piger, Drengene lære alle Slags Kurvefletning og der er antaget en Lærer, som skal lære dem at udføre Træarbeider af den Art, som bruges i Jylland. Pigerne lære at sy godt, hvorved de lettere opnaae Tjeneste, naar de blive confirmerede. Fremdeles er der oprettet et Bibliothek, hvor Enhver uden Betaling kan

faae Bøger at laane saa ofte han vil. For ikke at forvænne Folk har man til Anskaffelse af Brændsel indrettet en Sparekasse, da Folk ikke ere meget tilbøielige til selv at lægge Penge hen til Brændsel, naar de vide, at Velgjørenhedsforeningen i fornødent Fald forsyner dem dermed. Man lader derfor ved Rodeforstanderne indsamle 1 eller 2 Mk. ugentlig til Sparekassen og afskriver Beløbet i Contrabøger, som overlades de Paagjældende, og naar saa Efteraaret kommer, faae de Vedkommende Brændsel for det Beløb, de have indsat og ofte for meget Mere. Der er vist mange andre Maader at virke paa, men han kunde kun sige, at man i Kallundborg havde paa bedste Maade saaledes samvirket med den offentlige Fattigbestyrelse.

Cand. theol. **Müller** havde med stor Interesse fulgt den Brydning i Anskuelserne om Arbeidsanstalter, som i disse Moder havde fundet Sted. Saavidt han havde opfattet Discussionen, havde imidlertid selv alle de, der stærkest vare optraadte som Forsvarere af Arbeidsanstalter, hvis Betydning som Correctiv vist Alle maatte erkjende, her modificeret denne Anskuelse, idet de syntes at forkaste det absolute System. Men det var dog dette System, der i de sidste Aar især havde havt Talsmænd i Pressen og som det havde været Planen at indføre flere Steder i Landet. Han troede, at det vilde være saare betimeligt, at man efter den Retning, der har været i de sidste Aar, kom til Erkjendelse af, at en bedre Ordning af Fattigvæsenet ikke er udtømt med Oprettelsen af en Arbeidsanstalt, og han vilde ansee det som et stort Resultat af dette Møde, om det maatte bringe til almindelig Bevidsthed, at dette absolute System betragtes som almindelig opgivet.

Naar Justitsraad Mourier i sit Foredrag i det foregaaende Møde fremhævede med Hensyn til Børn, hvor forfærdelig farlig Fattigdommen er for dem, idet de blive forsømte, navnlig naar de vænnes til Tiggeri, saa maatte det indrømmes, at faa Ting ere saa farlige for et Menneske og allermæest for et Barn som at betle. Det bringer iblandt Andet et heelt galt Forhold til Arbeide. Har et Barn tjent 3 Mk. paa en Dag ved at betle og om Aftenen da seer, at dets Moder kun har tjent 2 Mk., og hun dog har maattet staaet hele Dagen og arbeidet strængt, f. Ex. vadsket, saa vil dette Barn igjennem sin Betlen faae en Afsky for Arbeide og aldrig lære det ærlige Arbeides Værd og Betydning at kjende. Betleriet er

saa saare farligt netop i denne Henseende, ikke at tale om Fristelsen til Løgn og Hyklery. Af denne Grund havde Taleren aldrig turdet lade et fattigt Barn paa Kjøbenhavns Gader besørge et Ærinde for sig. Det er en mislig Ting at benytte et fattigt Barn, man ikke kjender; thi faaer dette Barn da en Bagatel for sit Ærinde, og det hjemme seer, at denne Erhvervskilde er tilladt, saa skeer det saa ofte, at et saadant fattigt Barn næste Dag faaer Lyst at erhverve det samme, forsøger da at betle og foregiver hjemme igjen et Arbeide, og det bliver umuligt for Forældrene at controlere det. Herved bliver det saa ofte uden Forældrenes Vidende et Betlerbarn. Det er derfor ikke saa forunderligt, at flere fattige Forældre aldeles forbyde deres Børn at gaae eller ialfald modtage Noget for saadant et Ærinde. Naar Taleren saaledes delte Justitsraad Mouriers Mening om den store Fare, der er for det fattige Barn ved at betle, saa kunde han derimod ikke være enig med ham angaaende det Middel, han til at forebygge dette anbefalede, nemlig at føre Børn sammen i en Opfostringsanstalt. At opdrage dem i en Arbeidsanstalt er Noget, der endog ligefrem er farligt. Det er Noget, der er forsøgt mange Steder, men det er ogsaa forkastet mange Steder. Herom vilde han anføre et Punct, som forekom ham at give et ikke ringe Vidnesbyrd. I den nye-Fattiglov i Canton Bern siges der udtrykkeligt, at der ikke maa være Børn i Arbeidshuse, de maae slet ikke anbringes der, og det Samme er Tilfældet i Canton Zürich. Ogsaa et andet Forhold maatte han berøre ved dette hele Spørgsmaal om fattige Børns Opdragelse. Naar det er fremhævet, at der har yttret sig saa stor Lyst hos Folk til at tage Børn fra Arbeidsanstalterne i deres Tjeneste, saa var dette forklarligt, thi saadanne tarveligt og strengt opdragne Børn kan det være let at tilfredsstille og kjært at faae for manges Huusbonde, men Spørgsmaalet er, om man ogsaa kunde ønske at anbringe sine egne Børn hos de Folk, der saaledes melde sig for at faae Børn fra Arbeidshusene. Naar man samvittighedsfuldt vil undersøge Sagen, saa ere Arbeidshusene ogsaa med Hensyn til Børnenes senere Anbringelse slette Opdragelsesanstalter; deri ligger ogsaa den store Fare ved Vaisenhusene. Det bliver efterhaanden for en saadan Anstalt meget vanskeligt, hvad Erfaringen har viist ved det nye store Opfostrings- og Vaisenhuus udenfor Berlin og flere gode Anstalter ogsaa her hos os, at anbringe Børnene, naar man efterhaanden staaer ikke, som nu i Tikjøb, kun med et

enkelt Barn, men med en heel Række paa eengang. Ved Vaisenhuset i Berlin har man endog grundet en egen Overgangs-Institution just af denne Grund. Den Anviisning paa at finde Tjeneste, som Arbeidshusene en Tid kunne synes at skaffe Børnene, vil aldrig kunne opveies imod den, der i langt større Omfang tilbyder sig igjennem Familier, thi hver fattig Familie har gjerne forskjellige Forbindelser og har ofte ikke saa vanskeligt ved gjennem Bekjendtskab at aabne Veie og endog gode Veie til at faae sine Børn anbragte.

Naar Justitsraad Mourier mente, at man ved at kaste al sin Omsorg paa Børnene kunde formindske Fattigdommen, saa kunde det vel ikke benægtes, at her kunde gjøres uendeligt meget, men udrydde Fattigdommen kunde man ikke derved. Taleren var sjeldent blevet saa forundret, som da han første Gang som Ung saae de Ord af Christus anførte: „Lad dette kun skee; thi de Fattige have I altid iblandt Eder, men mig have I ikke altid.“ Han havde imidlertid senere vel indseet, at disse Ord stemme ganske og aldeles med hele Christendommens Tankegang og Livets Erfaringer. Det var kommet til at staae for ham som den Lære, man kan hente af disse Ord, at ligesom Klinte og Hvede i Guds Rige skulle kunne voxer op og groe ved hinandens Side indtil Dagens Ende, saaledes ville ogsaa mange andre Modsætninger som Fattigdom og Rigdom vedblive at være staaende Vilkaar for Jordelivet. Det var blevet hans fulde Overbeviisning, at Fattigdommen er iblandt Menneskene ikke blot en Tugtelse, men at de Fattige efter Forsynets Villie ogsaa staae som en Prøve paa Alvoren i Menneskenes Barmhjerthighed, om de ville øve den i Gjærning og Sandhed og ikke blot i Ord. Man burde derfor fastholde den foreliggende Opgave og spørge: Tilfredsstiller det nuværende Fattigvæsen eller maa man ønske en bedre Ordning? Taleren havde den foregaaende Dag peget hen paa, hvad der var bragt til Udførelse andre Steder, og at det vist ogsaa her var rigtigst at foretage en lignende Adskillelse i de saa temmelig forskjellige Hensyn, der ere blevne uheldigt og stærkt sammenblandede i vort nuværende Fattigvæsen. Og dette Maal kan for en stor Deel allerede nu løses under den forhaandenværende Tilstand. Vi have nemlig hos os i den ofte omtalte „de Fattiges Kasse“ et godt Grundlag for et reent Barmhjerthighedsfattigvæsen. I denne „de Fattiges Kasse“ er der Mulighed for et meget betydeligt frit Fattigvæsen ved Siden af det i sin Udførelse saa blandede legale. Arbeidsanstalter ville derimod let

slaae det frivillige Fattigvæsen ihjel. Og saa ville disse Anstalter desuden tilsidst ogsaa gaae istaae. Det er en almindelig Erfaring, at en Arbeidsanstalt forfalder med de Kræfter, der først ordnede den, og sjældent har nogen staaet i Flor i over 40 Aar. I Duchatels og Navilles Skrifter omtales 2 berømte Arbeidsanstalter ved Langnau og Bärau i Bern. Da Taleren søgte dem der, var det næsten udvisket i Erindringen, at de havde existeret som saadanne. De vare forlængst omdannede til cantonale Pleiestiftelser. Arbeidsanstalter bør kun benyttes som et Correctiv og som et Prøvemiddel, som man anvender for i tvivlsomme Tilfælde at erfare, om de Paagjældende trænge til Hjælp eller ikke. Vil man tillige bruge dem som Forsørgelsesmidler, saa bør det skee med saa faa Udgifter som muligt. Man bør ikke af øieblikkelige Hensyn sætte for store Kræfter ind i denne Retning, saasom til store Bygninger, Maskiner osv., men gaae frem ved deres Indretning med stor Forsigtighed. Det frivillige Fattigvæsen er det vistnok Øieblikkets Opgave at udvikle med de Midler, man alt har. Vil man stræbe efter dybere Reformer, da skal man stræbe efter en videre Adskillelse imellem Politifattigvæsen og Barmhjertighedsfattigvæsen. Det sidste kan der da igjen, for at sikre dets bedre Gjennemførelse, være Grund til at dele i to Afdelinger, en fast, der understøttes med Fattig-Legater eller Skat, og en mere bevægelig og omformelig Afdeling, der anvises naturligt og rigtigst til Virksomhed for det frivillige Fattigvæsen. Det maatte beklages, at Geheimeraad Hall ikke i sin Tid havde kunnet forhindre, at man ved Oprettelsen af „de Fattiges Kasse“ indsatte Bestemmelser, hvorefter Præsten ikke behøver at være Medlem af Bestyrelsen, thi Barmhjertighedsfattigvæsenet kan ikke trives uden at hvile paa et christeligt Grundlag. Afskæres denne Rod, saa flyver det Hele løst i Luften. Præsten er det frivillige Fattigvæsens naturlige Værge. Naar der har været Spørgsmaal om at styrke det frivillige Fattigvæsen ved at tillægge det en Deel af Fattigskatten, saa maatte Taleren ansee en saadan Sammenblanding af frie Bidrag og tvungen Skat for fordærlig, thi Skatten har overalt slaaet det Frivillige ihjel. Dette havde netop viist sig under den tidligere Ordning, hvor de frivillige Bidrag snart faldt bort, med Undtagelse af Tavlepengene, og hvem var det, der fik Gavn af disse, da de tilfaldt Fattigvæsenet? Det var ikke de Fattige, nei Gaardmændene gavede til sig selv, og Huusmændene til Gaardmændene, og de, der havde størst Fordeel af denne Ordning,

vare de rige Gaardmænd, som ikke gik i Kirke. Paa denne Maade kom det hele Fattigvæsen til at staae i et slet Lys. Nu er det aabenbart kommet paa en bedre Grund efter at „de Fattiges Kasse“ er oprettet, og Opgaven maa nu være at udvikle det frie Fattigvæsen.

Det nye Reglement i Odense, som er approberet af Ministeriet, har viist Veien ved at ordne et Forsørgelsesvæsen for de Gamle og et Arbeidsvæsen for de Unge, og aabne en Mulighed for at hæve det tvungne Fattigvæsen, men Krigen forhindrede at udvikle denne Sag videre. Taleren maatte paa det Stærkeste anbefale Enhver, der kan bidrage dertil, at fremme det frivillige Fattigvæsen. Naar Enkelte havde talt om de slesvigske Communer, da ere de jo saa forskjellige fra de kongerigske, at der slet ikke kan være nogen Sammenligning, ligeledes er der saa stor Forskjel paa Kjøbstad og Land, at der heller ikke kan tales om dem i Forening. Hvad endelig Kjøbenhavn angaaer, da maa der gives en ganske anden Ordning af Kirkevæsenet, før man kan lette Fattigvæsenets stigende Byrde. Exempelviis skulde han blot anføre, at der til en Kirke indtil den nyeste Tid havde hørt en Menighed af 45,000 Individer, og at Taleren engang i en Skole havde gjort den Erfaring, at af 22 Børn vare 8 døbte af Fædre eller Slægtninge, fordi man ikke kunde faae fat paa en Præst. Saalænge der ikke kan gjøres mere for det christelige Liv i Kjøbenhavn, kan en Forsamling som denne vist forsvare at holde dets Fattigvæsen udenfor Discussionen.

Dirigenten henstillede til Forsamlingen, om den vilde fatte Resolutioner om de nu uddebatterede Spørgsmaal, eller om den vilde lade det beroe ved den Indflydelse, som den maatte mene, at der kunde tilkomme Discussionen. Comiteen havde sørget for, at der uafhængigt af Bladenes Referater vilde udkomme en Beretning om Alt, hvad der var forekommet i Forsamlingen. Forsaavidt Forsamlingen maatte ønske at fatte Resolutioner, havde han allerede modtaget Forslag til saadanne.

Med Hensyn til Spørgsmaalet 1 a var der indkommet følgende Forslag til en Resolution:

- 1) Det maa ansees som stridende mod den rette Kjærligheds-Aand at henwise alle Trængende til Optagelse i combinede Arbeids- og Forsørgelsesanstalter;

- 2) disse Anstalter bør i Almindelighed kun anvendes for arbejdsføre Trængende;
- 3) Forældreløse Børn eller Børn, som fratages Forældre paa Grund af disses slette Forhold, bør i Almindelighed anbringes hos Pleieforældre og ikke i en Anstalt. Kun fordærvede Børn bør opdrages i Anstalter, nemlig saadanne, der ere beregnede paa deres Forbedring.

Med Hensyn til Spørgsmaalet b var der indkommet følgende Forslag til en Resolution:

Man bør stræbe hen til at udvikle et frivilligt Fattigvæsen, hvor Udgiften bestrides ved frivillige Gaver og Forstandernes Gjerning udføres af Mænd og Qvinder, der frivilligt tilbyde sig.

Med Hensyn til Spørgsmaalet c havde han endnu ikke modtaget noget bestemt Forslag og han vilde derfor spørge om navnlig ikke den sidste Taler vilde formulere et saadant. (Cand. Müller: Nei!) Han vilde da spørge Forsamlingen, om den vilde fatte Resolutioner eller ikke.

Justitsraad Mourier spurgte, om der ikke skulde discutes om det Spørgsmaal, om der skulde fattes Resolutioner.

Dirigenten bekræftede dette.

Justitsraad Mourier vilde da fraraade at fatte Resolutioner. Man kommer derved til at udtale sig skarpere end man ønsker og bringes ved Afstemningen i stor Forlegenhed, idet Forslaget, hvorover der stemmes, maaskee omtrent gengiver, hvad man mener om Spørgsmaalet, medens man dog ikke kan ønske, at det netop i denne Form skal blive et Udtryk for Forsamlingens Anskuelse. I det fremkomne Forslag var der saaledes brugt temmelig almindelige Udtryk om den frivillige Fattigforsørgelse. Naar Udtrykkene ere saa almindelige, betyder Resolutionen Intet, og er det virkeligt Mening, at der skal virkes i den angivne Retning, ville maaskee ikke Alle være enige deri, idet de muligen kun betragte Tanken som et smukt Desiderium. Han maatte derfor ansee det for heldigst, at Forhandlingerne bekendtgjøres, og at det overlades til Enhver at uddrage den Lære deraf, som han maatte finde rigtig.

Dirigenten bemærkede, at dette ogsaa havde været Comiteens Mening.

Bogtrykker **Salomon** var enig i, at der ikke burde fattes Resolutioner. Han ønskede derimod, at der blev dannet et Selskab, og at der blev givet Dirigenten en Bemyndigelse i saa Henseende.

Dirigenten gjorde opmærksom paa, at dette var et heelt nyt Forslag, som særligt maatte indgives til ham, og det skulde da blive sat paa Dagsordenen for det følgende Møde.

Provst **Bendix** talte for at fatte Resolutioner. Kun paa denne Maade kunde der fremkomme et positivt Resultat, medens en Beretning om Discussionen kun kunde efterlade et ubestemt Indtryk, om end Beretningen blev nok saa correct. Det var just ikke nødvendigt, at Resolutionerne vare meget skarpt affattede. Det forekom ham, at de, der vare foreslaaede, vare ret heldige. De viste i alt Fald, at Forsamlingen ikke var gaaet fra hinanden, uden at have opnaaet et bestemt Udbytte, og at man, om man end ikke havde kunnet danne noget Selskab, dog idetmindste havde dannet sig en Mening.

Cand. **Zahle** fandt det nødvendigt, naar der skulde fattes Resolutioner, at disses Indhold blev bekendtgjort under Debatten. Det var for meget forlangt, at man i dette Øieblik skulde tage Beslutning om de oplæste Resolutioner, der ikke vare noget fuldstændigt Udtryk af Forhandlingerne, men aabenbart vare eensidige i en vis Retning. Man kunde maaskee ønske at stille Ændringsforslag til dem, men for at dette kunde skee paa rette Maade, maatte han opfordre Dirigenten til ved en følgende Forhandling at underrette Forsamlingen om, hver Gang der indkom et Forslag til en Resolution.

Dirigenten svarede, at det havde været ham umuligt tidligere at gøre Forsamlingen bekendt med Forslagene, da han først havde modtaget dem for faa Minutter siden.

Cand. **Müller** spurgte, om han turde udtale sig om Resolutionen angaaende Spørgsmaalet b.

Dirigenten spurgte, om det maaskee var Talerens Mening at indbringe et andet Forslag.

Cand. **Müller** svarede, at han muligen kunde ønske at stille et Ændringsforslag. Han fandt det nemlig uheldigt, at det fremkomne Forslag talte om det frivillige Fattigvæsen ganske i Almin-

delighed; enten maatte der vises hen til det Kirkelige, eller det skulde slet ikke omtales.

Pastor **Garde** henstillede, om det dog ikke vilde foranledige altfor vidtloftige Debatter, naar der nu skulde reises Discussion om Forslag til Resolutioner.

Dirigenten saae ikke rettere, end at der kun var een af 2 Veie at gaae. Enten maatte man lade Discussionen fremtræde med hele den Vægt, som en grundig Discussion altid maa fremkalde hos alvorlige Mennesker, og paa Andre kunde man ikke vente at gjøre Indtryk, eller ogsaa maatte man opstille bestemte Resolutioner. At underkaste disse den Behandling, der bliver de i de lovgivende Forsamlinger fremkomne Forslag til Deel, var aldeles ugjørligt i den korte Tid, Forsamlingen kunde raade over. Man maatte altsaa, saafremt man overhovedet vilde fatte Resolutioner, lempe sig frem, spørge sig selv, om de fremkomne Forslag tiltalte En, og hvis ikke, stille Ændringsforslag dertil.

Capt. **Sønne** henstillede, om man ikke kunde lade Resolutionerne forhandle i et Udvalg og afslutte Debatten i Aftenmødet, eller ialtfald lade dem henligge til Eftersyn til om Eftermiddagen.

Dirigenten svarede, at han ikke kunde skaffe Forslagene trykte til det næste Møde, der vilde blive afholdt Klokken 5 eller 6.

Provst **Stochholm** vilde nu bede Dirigenten om at sætte under Afstemning, om der skulde fattes Resolutioner eller ikke.

Ved den derefter foretagne Afstemning vedtoges det, at der ikke skulde fattes Resolutioner.

Man gik derefter til det følgende Spørgsmaal paa Dagsordenen, der lød saaledes:

„Har Fattigbestyrelsen efter den danske Lovgivning den Myndighed, som er nødvendig for at Arbejdsanstalter kunne gjøre den tilsigtede Nytte, bl. A. ligeover den forsømmelige Familiefader, der unddrager sig Forsørgelsen af Hustru og Børn?“

Dirigenten henstillede, om Nogen ønskede at tage Ordet, da den, der havde paataget sig at indlede Spørgsmaalet, var bleven syg.

Da Ingen begjærede Ordet, opfordrede Dirigenten Provst

Stochholm til at fungere som Dirigent, medens han selv indledede Spørgsmaalet.

Kammerherre **Rosenørn**. Jeg har et saa tydeligt Indtryk af, at Forsamlingen er lidt træt, at jeg maa beklage, at jeg som Dirigent har sat Spørgsmaalet under Forhandling, Jeg skal imidlertid, af hvad jeg har erfaret, tage Anledning til at behandle det saa kort, som jeg paa nogen Maade formaaer. Jeg er saameget mere glad ved at kunne gjøre det, som jeg her taler uforberedt. Som Spørgsmaalet er fremstillet under d er det egentlig et dobbelt Spørgsmaal. Det ene Spørgsmaal er dette: Har Fattigbestyrelsen efter den danske Lovgivning den Myndighed, som er nødvendig for at Arbeidsanstalter kunne gjøre den tilsigtede Nytte, og det andet Spørgsmaal er, om Fattigbestyrelsen, uden Hensyn til, om den har Arbeidsanstalter under sin Administration eller ikke, har den fornødne Myndighed overfor den forsømmelige Familiefader, der unddrager sig Forsørgelsen af Hustru og Børn. Hvad dette sidste Spørgsmaal angaaer, troer jeg, at forsaavidt der er Tale om, at en Mand forlader sin Familie, gaaer bort fra den, tager andetsteds hen og lader Hustru og Børn leve i Trang, saa har Øvrigheden, altsaa ogsaa Fattigbestyrelsen, naar den gjør Øvrigheden opmærksom derpaa, det i sin Magt at tvinge Familiefaderen til at give Bidrag til Hustru og Børn, og i modsat Fald at lade ham afsone dette. Naar han derimod ikke forlader sin Familie, men, medens han lever sammen med Familien, gaaer hen og fortærer sin Fortjeneste paa Værtshuus og paa anden upassende Maade og lader Kone og Børn leve hjemme i Fattigdom, da har man intet Middel til at tvinge ham, og, selv om man kan forlange Penge hos ham, har det naturligviis Intet at sige, naar man ikke tillige har Myndighed til i Mangel af Betaling at lade ham afsone, hvilket man ikke har. Dette med Hensyn til det ene Spørgsmaal, hvor jeg erkjender, at der er flere Puncter, man kunde ønske at berøre, men som jeg ikke i dette Øieblik skal komme nærmere ind paa. Hvad nu angaaer Fattigbestyrelsernes Myndighed med Hensyn til Arbeidsanstalterne og navnlig det Spørgsmaal, om de have tilstrækkelig Myndighed, for at Anstalterne kunne gjøre den Nytte, man tilsigter, da kommer det naturligviis an paa Formaalet; men skulde jeg udtrykke mig noget mere omfattende, kan jeg ikke vælge nogen bedre Vei end at henvise til det Reglement, som Herr Garde har

indført i sit lille, ofte omtalte Skrift, og om hvilket han siger, at det er et Udrag af over 20 forskjellige Regulativer. Skulde jeg deri fremhæve noget bestemt Punct, hvor jeg mener, at Fattigbestyrelsen ganske vist ingen Myndighed har, saa kan jeg gjøre det saameget kortere, som det allerede igaar blev berørt af flere ærede Talere og navnlig af Cand. Müller. Det er nemlig efter min Mening aldeles klart, at man kan ikke tage Børn fra Forældrene, blot fordi disse ere fattige; behøver man denne Myndighed, maa den først gives. Ligeledes staaer det for mig aldeles klart, at det er en Fiction, naar man siger, at Beboerne i Arbeidsanstalten skulle betragtes, som om de vare Tyende. Det ere de ikke, thi Tyendeforholdet er en aldeles frivillig Contract. — Med disse faa Ord maa det være mig tilladt at indlede dette Spørgsmaal, og jeg skal anmode den ærede Dirigent om, at dette Møde nu maa blive sluttet.

Mødet blev derefter sluttet Kl. 3 og det næste Møde ansat til samme Dags Eftermiddag Kl. 5 $\frac{1}{2}$.

3die Møde.

(Onsdag Aften Kl. 5 $\frac{1}{2}$.)

Dirigenten aabnede Mødet med den Meddelelse, at, uagtet der endnu ikke kunde opgjøres noget Regnskab over Indtægter og Udgifter, var det dog øiensynligt, at Overskuddet vilde blive saa ubetydeligt, at der ikke herfra kunde ventes nogen Sum til at udsætte en Priisopgave.

Fra Bogtrykker S. B. Salomon havde han modtaget et Forslag af følgende Indhold:

- 1) Forsamlingen constituerer sig som Selskab;
- 2) i den udnævnes et Udvalg af 7 Medlemmer for at fremme disse Forhandlingers Øiemed og navnlig for at fremkomme med Forslag om det næste Møde, som foreslaaes afholdt i December;
- 3) dette Udvalg fastsætter Selskabets Navn.

Ligeledes havde han fra Kjøbmand Schjørring i Aalborg modtaget et Forslag om at discutere følgende Spørgsmaal:

„Kan der ikke gjøres Noget for at lette Adgangen for Fattige til at faae deres Børn døbte?“

Da der endnu stod adskillige Spørgsmaal tilbage paa Dagsordenen, vilde det naturligviis have sine store Vanskeligheder at faae de nu omtalte Forslag med, men skulde Dagsordenen blive udtømt, vilde han henstille til Forsamlingen, hvorvidt den vilde tage dem under Behandling. Hvad særligt Bogtrykker Salomons Forslag angik, skulde han under alle Omstændigheder foranledige en Udtalelse af Forsamlingen derover, da han maatte forudsætte, at det vilde interessere Forsamlingen at tage en Bestemmelse derom enten i den ene eller i den anden Retning.

Forhandlingen fortsattes derefter paa det i Formiddagsmødet afbrudte Punct og Ordet blev givet til

Candidat Werenskjold fra Norge, som ønskede at give nogle Oplysninger om de norske Forhold i den omspurgte Retning. Det fremgik deraf, at det i Norge ved Love af 1851 og 1857 er bestemt, at den Familiefader, der ikke opfylder sin Forsørgelsespligt, tilpligtes ved en Resolution af Øvrigheden at erlægge et fast Bidrag til Familiens Underhold. Betaler han ikke, saa giver Øvrigheden en ny Resolution, og der skeer da ingen Afsoning som i Danmark, men en Optjening af Bidraget. Den Paagjældende maa finde sig i at indtræde i et Tvangsarbeidshuus. Her betales der ham en passende Dagløn, hvoraf der indeholdes et rimeligt Bidrag, saa at han paa denne Maade kommer til at afbetale den Gjæld, hvori han ved Understøttelsen til hans Familie er kommen. Tvangsarbeidssystemet er saaledes i Norge kommet ind paa en ny Bane, idet det benyttes for at bevirke en Afbetaling af en Gjæld til det Offentlige. Det er imidlertid kun i faa Aar, at Systemet har virket i denne Retning.

Da ellers Ingen begjærede Ordet og der ikke fremsattes noget Ønske om at fatte nogen Resolution over Spørgsmaalet, gik man over til det følgende Spørgsmaal paa Dagsordenen, som var:

„Hvilke Slags Arbeider bør man fortrinsviis forlange udførte i Arbeidsanstalterne, dels med Hensyn til de fattige Arbeideres Tarv, dels med Hensyn til det størst mulige Udbytte af Arbeidet?“

Professor Mürer. Jeg har allerede tidligere i Tidsskriftet for Almeenvellet, som jeg tør antage, at de Herrer kjende, skrevet en lille Artikel om det foreliggende Spørgsmaal. Det er imidlertid fra flere Sider blevet anset for særdeles ønskeligt at modtage nogle nærmere Oplysninger om, hvilke Arbeider man kan benytte i de forskjellige Forsørgelsesanstalter. Det er meget faa Beskæftigelser, der anvendes især i de mindre Anstalter. I Lyngby har saaledes Beskæftigelsen hidtil indskrænket sig til at sonde Papiir og om Anstalten i Tikjøb er det her i Forsamlingen meddelt, at man indskrænker sig til at flette Maatter og pille Værk. Og overalt trænger det Spørgsmaal sig frem: Hvad skulle vi finde paa for at give Beboerne Noget at bestille? Det maa jo være Arbeider af den Natur, at de kunne være Arbeiderne til Gavn, at de kunne afsættes, og at denne Afsætning ikke træder hindrende i Veien for den øvrige Production, ligesom det er ønskeligt, at de Fattige kunne erhverve en vis Færdighed i disse Beskæftigelser, saa at de kunne vedblive at ernære sig derigjennem, naar de forlade Anstalten. Det er disse Hensyn, jeg har havt for Øie med de forskjellige Beskæftigelser, jeg har omtalt. Jeg vil saaledes her nævne Tilvirkning af Havregryn, hvilket er en meget indbringende Production omkring paa Landet, som ogsaa lader sig udføre i større Stiftelser. Ligeledes maa jeg anbefale at skjære Vidier og præparere dem saaledes, at de kunne bruges til fiint Kurvemagerarbeide. Naar det kunde komme op i noget større Omfang, vilde det have betydelig Vigtighed, da vi nu forskrive skoldede og skrabede Vidier i stor Mængde fra preussiske Havnestæder ved Oderen og Weichselen. Dette er forøvrigt ikke Noget, der er eiendommeligt for os, men det finder Sted over hele Europa. Jeg havde troet, at da den svenske Mand er meget arbeidsom, præparerede man ogsaa der selv sine Vidier, men under et Ophold i Gøtheborg erfarede jeg, at man ogsaa der faaer sine Vidier fra Tydskland. Da jeg interesserer mig meget for denne Sag, har jeg sat mig i Forbindelse med en Kurvemager fra Schlesien og han har meddelt mig den der brugte Fremgangsmaade. Kunde man her lære at sætte sig ind i denne, og kunde det bringes dertil, at det kunde betale sig at plante Vidier og behandle dem paa rette Maade, saa troer jeg, at vi her havde et Arbeide, som vilde være meget passende for Arbeidsanstalterne; det vilde ikke fremkalde en Concurrence med Andre, og det vilde afgive en stadig Næringsvei for de Paagjældende.

Som en anden saadan Beskæftigelse skal jeg nævne, at samle Tang til Madratser; dette Tang maa udskyldes med fersk Vand, for at man kan faae Saltet ud, det maa tørres, harpes, pakkes o. s. v. og giver saaledes en Deel at bestille; men det kan jo kun anvendes, forsaavidt Arbeidshusene ligge ved Kysterne. Der er jo vel flere saadanne Beskæftigelser, som kunne anføres; men jeg maa ansee det for meget ønskeligt, at denne Sag gjøres til Gjenstand for en Priisafhandling. Jeg hører nu vel, at der ikke er Sandsynlighed for, at der kan komme saa stort et Overskud af Forsamlingens Indtægter, at man derfor kan opstille et Priisspørgsmaal, men jeg skal bemærke, at en Afhandling, der omhandlede alle de Arbeider, der ere anvendelige i Arbeidshusene, og Maaden, hvorpaa de kunne practiseres, behøver ikke at være omfattende, og Prisen behøvede heller ikke at være høi. Dersom der kan afsees Noget af Forsamlingens Indtægter, og dersom der skulde findes Mænd, der interessere sig saameget derfor, at de vilde bidrage yderligere dertil, kunde en Priisopgave muligen dog komme istand, og dette skulde jeg meget anbefale.

Pastor Garde bemærkede, at det var en meget vanskelig Sag at finde tilstrækkelig Beskæftigelse for Lemmerne i en Fattiganstalt. Det maa væsentligt være afhængigt af Forholdene i de forskjellige Egne, navnlig ogsaa af de forskjellige locale Afsætningsforhold. Et Hovedhensyn, der maa tages, er nemlig, at man ikke lægger Hindring i Veien for den øvrige Production, at man ikke tager Arbeidet fra andre Fattige, der ere udenfor Anstalten. Da saadanne Smaaarbeider netop kunne lade andre Fattige tjene mangan en Skilling, bør man især vogte sig for at gjøre Arbeids-huset til en Concurrent, der kan gjøre Afbræk i deres Fortjeneste. Disse Betragtninger have end mere bestyrket ham i den Mening, at det især er ved Agerbrug, man bør beskæftige Fattiganstaltens Beboere; og at man gjør bedst i at anskaffe nogen Jord, hvis Omfang maa beroe paa Omstændighederne. Dermed kan man den største Deel af Aaret beskæftige Hænder, der ikke ere meget arbeidsføre. Gamle Folk kunne f. Ex. godt gaae ved en Ploug eller hjælpe til som Røgttere, og gaaer Arbeidet ikke saa hurtigt fra Haanden, som man maatte ønske, vil det dog altid fremmes Noget. Ved denne Beskæftigelse berøver man ikke andre Arbeidere deres Erhverv. Det samme Hensyn taler for Havedyrkning og

Rodfrugtdyrkning, derved kunne mange Hænder sættes i Bevægelse, uden at der berøves Andre Arbeide.

Pastor Schau maatte indvende imod den sidste Talers Forslag, at det ikke lader sig udføre i Kjøbstæderne. Kjøbstadbeboere forstaae ikke at drive Agerbrug og kunne heller ikke godt lære det. I Kjøbstæderne er man saaledes henviist til den Slags Arbeider, Professor Mürer havde anført, uanseet at man kommer til at concurrere med Fattige, der ikke ere under Fattigvæsenet. Det vil iøvrigt gjælde om de fleste af de Arbeider, der kunne udføres i Arbeidshuse, at ogsaa Fattige udenfor beskjæftige sig dermed. Dog gjælder det vel i mindre Grad om at pille Værk, da der altid hører Noget til at indkjøbe Materialet, som maa indkjøbes i større Portioner.

Borgermester Sylow mindede ligeledes om, at naar der er Spørgsmaal om at beskjæftige Lemmerne i et Arbeidshuus, maa man først og fremmest gjøre Forskjel mellem Kjøbstad og Land. Paa Landet ville de bedst og naturligst kunne beskjæftiges med Agerbrug, hvorved de ere opfødte, og hvori de lettest kunne bringe det til Fuldkommenhed, men i Kjøbstaden er dette en aldeles unaturlig Beskjæftigelse. Heller ikke troede han, at saadanne Beskjæftigelser som at pille Værk eller Uld, eller flette Maatter vare hensigtsmæssige. Da man i Korsør for nogle Aar siden oprettede en Arbeidsanstalt, blev man ogsaa henviist til de sidstnævnte Beskjæftigelser som Noget, Enhver skulde kunne tage fat paa. Man begyndte ogsaa trøstigt derpaa, men det viste sig snart, at hvormeget man end pillede og flettede, var der Intet tjent derved, og da Arbeiderne saa, at det var et værdi- og nytteløst Arbeide, de havde for, tabte de Lysten. Man lærte derfor snart at sætte sit Bestik i en anden Retning, og for at give Arbeiderne en Beskjæftigelse, der kunde give den størst mulige Nytte, beskjæftigede man Enhver i det Haandværk, hvori han var oplært; man syede Sko, vævede, skar Propper, lavede Tongværksmaatter o. s. v., Enhver i sin Profession. Man anskaffede Maskiner og alle de Redskaber, hvorved Arbeidet bedst kunde fremmes, og dette gav Lemmerne Lyst. Anstalten i Korsør har derfor i de 3 à 4 Aar, hvori den har bestaaet, givet et forholdsviis betydeligt Overskud, og det uagtet man maatte anvende ikke ringe Summer til Anskaffelse af Redskaber og Materialier. Det Skræmmebillede, man opstiller, at man ikke

bør concurrere med andre Fattige i Byen, kunde han ikke tillægge megen Vægt. Det havde saaledes i Korsør viist sig, at en stor Deel Skomagerarbeide, som Byens Indvaanere toge fra andre Steder, nu blev leveret fra Arbeidsanstalten. Dette Arbeide gik altsaa ikke fra Byen, men blev tvertimod trukket til den. Han vilde derfor anbefale, at man ved Arbeidsanstalterne skulde følge det samme Princip, som følges ved de nyere Straffeanstalter og særligt ved Vridsløselille, nemlig at man saavidt muligt udvikler den selvstændige Haandværksdrift med alle de Midler, der i Øieblikket staae til Tjeneste. Derved bevirker man den største Nytte, giver Arbeideren Bevidsthed om, at hans Arbeide er til Nytte, og gjør ham til en nyttig Mand, naar han kommer ud af Anstalten.

Pastor Schau kunde vel ganske underskrive den Bemærkning af den foregaaende Taler, at det for de Enkeltes egen moralske Følelses Skyld er heldigt, at de see, at deres Arbeide giver Udbytte, men man maatte dog ogsaa tage Hensyn til det Nødvendige. At pille Værk giver maaskee et slet Udbytte, men det er dog nødvendigt, at det bliver gjort. Dertil kommer, at man i en Arbeidsanstalt ikke vil kunne gennemføre det Princip at anvise Enhver den Beskæftigelse, han er vant til, thi man faaer der ogsaa med en stor Mængde Arbeidsmænd at gjøre, som ikke forstaae noget Haandværk, og hvad skulde man saa beskæftige dem med? At lære et Haandværk er for sildig for dem, at pille Værk, skrælle Vidier, rense Tang — det kan derimod Enhver lære.

Pastor Sonne vilde blot henlede Opmærksomheden paa en enkelt Virksomhed, som man maaskee ikke her falder paa, men som i Møgeltønder bliver drevet med meget Held, idet den optager en væsentlig Deel af Qvindernes og navnlig Smaapigernes Beskæftigelse. Han vidste vel, at Traditionen fører det med sig, at, naar der tales om Kniplinger, saa tænker man paa Tønder, men hvorfor skulde man ikke ogsaa kunne lære at kniple paa Amager. Det er en proper Beskæftigelse, og det er Noget, som sporer Lysten, thi Pigerne sætte en Slags Ære i for hver halvt Qvarteer de komme videre paa deres Knipleskriin. Om denne Beskæftigelse skal kunne lønne sig, beroer væsentlig paa, at vore Damer sørge for, at de kongerigske Kniplinger finde Afsætning.

Cand. theol. Müller meente, at de enkelte Arbeidsanstalter nok ville vide selv at finde de Arbeider, der bedst egne sig for

dem. Hvad Pastor Garde havde bemærket om Havedyrkning, maatte ogsaa han finde hensigtsmæssigt for de Anstalter, der ligge paa Landet. Derimod maa man vogte sig for at anvende Fattiglemmer i det store Agerbrug, hvor man skal have Creaturer med. Det er en Erfaringssætning, at de mangle den Moralitet og Trofasthed i Arbeidet, som er nødvendig dertil, men Have- og Markarbeider, som i vore Dage have naaet en saa stor Udvikling, maae kunne sysselsætte næsten alle Arbeidere paa Landet. I Kjøbstæderne maa der tages særdeles Hensyn til de forskjellige Forhold. I Helsingør vilde saaledes flere Anstalter kunne beskæftiges med at pille Tougværk, fordi Skibsprovianteringen der har saa stort et Omfang. I Fyen havde Taleren seet en Industrigreen, der er saa simpel, at man i Løbet af faa Dage kan bringe ethvert Menneske til at udøve den, finde stadig Anvendelse. Man havde nemlig stadigt i Odense vævet Sækkelærred. Materialet dertil kan en enkelt Arbeider ikke godt anskaffe, men det kan en Anstalt, og syer man Sækkene saaledes, at Proprietairerne og Forvalterne kunne bruge dem til deres Korn, saa er der aldrig Mangel paa Afsætning, thi Herremændene mangle gjerne Sække til deres Korn; altsaa med det Product risikerer man aldrig at brænde inde. I den nyere Tid har man i de fleste Anstalter kunnet afsætte Alt, hvad man havde af Lærred, og siden de forandrede Bomuldsforhold ere indtraadte, vil dette vel blive staaende. Som Hovedregel maa man gaae ud fra, at det er det simple Arbeide, det kommer an paa, men, er der en enkelt dygtig Arbeider i et særligt Fag, som en Blikkenslager, Skomager, eller hvad det nu kan være, saa skal man holde ham til det Arbeide. Derved opnaaer man, at han lettere kan ernære sig, naar han kommer ud af Anstalten. Det er et af de største Fremskridt af Fængselsvæsenet, at man har begyndt at følge dette Princip. Man indvende ikke, at man derved concurrerer med Arbeidere udenfor Anstalten, thi, naar de Paagjældende havde deres Frihed, saa vilde de jo dog øve det Haandværk, som de havde lært, og, fordi en Mand kommer i en Arbeidsanstalt eller i et Fængsel, bør han dog ligefuldt have Lov til at øve sit Haandværk.

Dirigenten vilde, inden han gav Ordet til den følgende Taler, henstille, om det ikke vilde være nødvendigt at begrænde sig lidt med Hensyn til de mange forskjellige Slags Arbeider, som der kan

være Tale om at udføre, da der endnu stod en Række af betydningsfulde Spørgsmaal tilbage paa Dagsordenen.

Provst Bendix vilde i al Korthed slutte sig til dem, der havde bemærket, at man ikke kan opstille almindelige Regler, men at enhver Anstalt maa rette sig efter Forholdene paa sit Sted. Til Borgermester Sylows Ytringer, som han i Alt væsentligt kunde tiltræde, maatte han dog knytte den Bemærkning, at den Anstalt, han havde talt om, er af en ganske anderledes storartet Character, end de smaae Arbeidsanstalter, der kunne knytte sig til Fattigvæsenet i en mindre Kjøbstad. En saadan egentlig Tvangsarbeidsanstalt har mange flere Midler, end man kan antage, at en Fattigbestyrelse i en Kjøbstad under almindelige Forhold kan raade over. Man maa der væsentligst tænke paa saadanne smaae Arbeider, der kunne udføres uden stor Bekostning for vedkommende Commune. Naar en Commune kan anskaffe Maskiner og Materialier, saaledes som man hører, at det har fundet Sted i Korsør, saa er det ganske vist meget hensigtsmæssigt, nyttigt og glædeligt, men under almindelige Forhold er man hæmmet af flere Indskrænkninger. I Aarhuus beskjæftiger man især Lemmerne i Anstalten med at pille Klude, at trevle og rive dem op, fordi man der har en Fabrik, der kan gjøre Brug deraf, og saaledes maa enhver Commune rette sig efter sine Forhold. Hvad Smaabørn skulle beskjæftiges med, kan han ikke indlade sig paa at omtale, da han ikke kan finde det rigtigt, at de skulle ind i Anstalten.

Dirigenten afsluttede hermed Forhandlingerne om den foreliggende Sag, og ansaae det for en Selvfølge, at der ikke kunde være Tale om at fatte Resolutioner om dette Spørgsmaal.

Man gik derefter over til det følgende Spørgsmaal paa Dagsordenen som var:

„Bør man ikke med Hensyn til Behandlingen af Udlændinge, der heri Landet blive trængende, stræbe efter at faae gennemført Reciprocitet, og i bekræftende Fald, hvilke Regler burde man da anbefale som Gjenstand for Overenskomst med de forskellige Lande?“

Contoirchef Bruun. Jeg har troet, at det foreliggende Spørgsmaal maatte have Interesse i sin Almindelighed. Der er nu maaskee flere Communer, som det meget lidet interesserer, fordi

ingen Udlændinge komme dertil, men til andre kommer der desto flere, der ville have Understøttelse, og det er da vanskeligt at blive af med dem igjen. Det gjør mig ondt, at jeg ikke har kunnet tilveiebringe statistiske Oplysninger om dette Forhold over Landet i det Hele, men for Kjøbenhavns Vedkommende kan jeg oplyse, at fra 1ste Juli 1863 til 30te Juni 1865 er der bortsendt 1,198 Individer, hvilket har kostet Communen 2,369 Rd. 1 Sk. Fra dette Antal maa drages 511 Personer, der vare danske, og som bortsendtes af det kjøbenhavnske Politi, idet 489 sendtes til Communer i Danmark og 22 til Udlandet. Af Udlændingene sendtes 69 til Hertugdømmerne, 462 til Sverrig, 31 til Norge, 101 til Tydskland, 1 til Holland, 8 til Rusland og Polen, 1 til England, 1 til Skotland, 10 til Italien, 2 til Schweiz og 1 til Grækenland. De ere ikke alle bortsendte af Fattigvæsenet, thi ikke faa ere bortsendte for Politiforseelser. Det interesserer imidlertid ligefuldt, at de komme bort, da det ikke er til Velsignelse at beholde dem her. Spørges der om Principet, hvorefter man bortsender Udlændinge, saa troer jeg, man vil være noget uheldigt stillet, naar man skal give et Svar derpaa. Efter vor Lovgivning tvivler jeg paa, at der er anden Regel, end at, naar man vil være rigtig streng, kan man sende enhver Udlænding hjem, selv om han har været her nok saa længe og bestandig opholdt sig i een Commune. Men ved Praxis, som er stadfæstet ved Cancelliskrivelser og ved ministerielle Skrivelser, har der dannet sig den Regel, at ingen Udlænding kan sendes bort, der har opholdt sig saalænge i en Commune, at han der vilde have vundet Forsørgelsesret, hvis han var dansk. Denne Regel kunde i og for sig, forekommer det mig, være meget god, dersom den var gjensidig, men nu er det umuligt, at der kan finde Reciprocitet Sted, naar ikke alle Lande gjøre Forsørgelsesrettens Erhvervelse afhængig af et Ophold i lige lang Tid. I Danmark er Terminen 5 Aar, men i Norge 2 Aar. Altsaa vilde Gjensidighed fremkalde ligefrem Uretfærdighed imod Norge, da det saa maatte beholde et Individ, naar han havde været der blot i 2 Aar, medens denne Pligt først vilde opstaae for Danmark efter et femaarigt Ophold. Men naar der nu skulde gives en Regel, der gik ud fra den samme Termin, saa troer jeg, det vil være umuligt at opstille et Princip, der kan være almeengyldigt; man maa nødvendigvis rette sig efter de forskjellige Lande og søge at fremkalde Overenskomst om Gjensidighed med hvert enkelt Land for sig. Efter de Oplys-

ninger, jeg har meddelt om Antallet af dem, der ere bortsendte fra Kjøbenhavn, forekommer det mig imidlertid, at man egentlig kun behøver at tage Hensyn til Norge, Sverrig og Tydskland, da der til alle andre Lande herfra bortsendes saa Faa, at Antallet forholdsviis bliver en reent forsvindende Størrelse. Men man kan heller ikke følge det samme Princip med Hensyn til de 3 nævnte Lande. Mellem Sverrig og Norge paa den ene og Danmark paa den anden Side forekommer det mig hensigtsmæssigt og nødvendigt, at der sluttes en Overeenskomst, saa at vi bestandig kunne sende Individuer hjem efter de Regler, der maatte blive bestemte ved Overeenskomsten. Jeg har tænkt mig Forholdet saaledes ordnet, at Enhver skulde have Ret til at begive sig til det andet Land og uden Tilladelse forblive der, saalænge han ikke oppebærer Fattigunderstøttelse; har hans Ophold varet fulde 10 Aar, skal han ikke kunne hjemsendes, om han end ikke har vundet fuldstændig Forsørgelsesret i nogen Commune. Dette er en Forandring af det nu Bestaaende, thi det forekommer mig u hensigtsmæssigt, at Bestemmelsen om Forsørgelsesrettens Erhvervelse i en Commune skulde have Indflydelse i Forholdet mellem Landene indbyrdes. Modtageren kan aldrig bedømme, om de givne Oplysninger ere sande, Modtageren kan ikke selv undersøge Forholdene, men maa lade sig noie med, at det fra den anden Side paastaas, at den Vedkommende ikke har vundet Forsørgelsesret. Jeg har foreslaaet 10 Aar, men det er forøvrigt ligegyldigt, om det bliver 10 eller 15 Aar, naar det kun blev bestemt, at den, der har opholdt sig i et længere Tidsrum, mindst 10 Aar, i et Land, kan ikke hjemsendes. Dernæst vilde jeg foreslaae, at Opholdet skal ansees for afbrudt ved enhver om end kort Fraværelse, hvad enten det er i Hjemlandet eller i et andet Land, naar kun Hensigten har været muligen at forblive der vedvarende. Den sidste Bestemmelse er nødvendig, da det jo ofte er Tilfældet, at man, naar man er kommen til et andet Land, kan reise bort endog paa noget længere Tid, uden at have opgivet sin Hensigt om at komme tilbage. Hvad der især gjør en saadan Overeenskomst vanskelig, er Familieforholdet. Naar en Mand har dannet Familie i det fremmede Land, har jeg tænkt mig, at Manden skal kunne hjemsendes tilligemed Konen, om han end har giftet sig med et indfødt Fruentimmer, men døde Manden, skulde den indfødte Enke ikke kunne hjemsendes — det vilde jo være for haardt. Børnene, mener jeg, maae kunne hjemsendes til-

ligemed Forældrene; men, naar Forældrene ere døde, maae Børnene ikke kunne hjemsendes, naar de ere fødte i det fremmede Land, hvorimod Børnene, naar Forældrene have bragt dem med, maae kunne hjemsendes, naar Forældrene døde. Ugifte Fruentimmer bør kunne hjemsendes tilligemed deres Børn, men døde disse Mødre, skulle deres Børn være berettigede til at blive i det Land, hvor de ere fødte. Hjemsendelsen maa kunne skee til den nærmeste Politiovrighed i Hjemlandet, og der bør medfølge saavidt muligt Beviis for Opholdet, idetmindste den Paagjældendes egen Forklaring. Dette vil medføre stor Byrde for Nabosteder, som Kjøbenhavn og Malmø, der ville komme til at lide meget ved gjensidige Hjemsendelser mellem de 2 Lande, men de nyde ogsaa Godt af hinandens Nærhed og maae tage de onde Følger med de gode. Endelig vilde jeg foreslaae, at ingen Refusion skal finde Sted, og at Hjemsendelsen bekostes af det Land, som foranstalter den, dog maa der kunne fordres fuld Erstatning for Udgifter i Anledning af en ulovlig Hjemsendelse. Det er mig velbekjendt, at der næsten allevegne i Udlandet fordres Refusion, og der findes en udtrykkelig Bestemmelse derom i den sidste Lov om Forholdet mellem Norge og Sverrig; men det forekommer mig ikke at være rigtigt, da det er forbundet med meget stor Vidtløftighed og foranlediger en omfattende Correspondance om rene Ubetydeligheder. Danmark har aldrig givet Refusion, og, naar der fra fremmede Lande gjøres Refusionskrav gjældende, svare vi, at vi betale ikke, og at vi underkaste os Reciprocitet. I Principet er dette vistnok det rigtigste. De samme Regler kunne imidlertid ikke følges ligeoverfor Tydskland. Det er utænkeligt, at der kan sluttes en Overeenskomst med Tydskland, thi det er deelt i saamange Stater, at det allerede af den Grund ikke kan ventes, at der kan tilveiebringes Enighed. Dertil kommer, at der ikke er nogen Nødvendighed tilstede for Tydskland til at søge Forholdet ordnet ved Overeenskomst, thi ingen Udlænding kan nedsætte sig, gifte sig eller tage fast Tjeneste i Tydskland uden at medbringe „Heimathsschein,“ fra sin Hjemstavn. Saaledes er man fuldstændig sikker der og kan hjemsende endogsaa Børn og Børnebørn; men det kunne vi ikke, og det gaaer altsaa ud over Danmark. Der kommer jo en Masse Tydskere hertil, og det er endda ikke den værste Følge deraf, men de gifte sig og tage fast Tjeneste, og saa have vi dem for bestandig. Hvorvidt det gaaer skal jeg anføre et Exempel paa. En Meklenborger levede i sit Føde-

land med et Fruentimmer, og da de havde 4 Børn, vilde de gifte sig, men der nægtedes dem Tilladelse dertil i Meklenborg, og saa toge de over Grændsen og bleve viiede her. Nu maatte de imidlertid ikke komme hjem igjen og saa maatte vi beholde dem. Da vi nu ikke kunne slutte en Overeenskomst med Tydskland, mener jeg, at det vilde være hensigtsmæssigst at give en Lov, som bestemte, at ingen Tydske, enten Mandfolk eller Fruentimmer, uden behørigt Hjemstedsbeviis, maa nedsætte sig her. (Stemmer: uden Hensyn til Standen). Ja, men det maatte være afhængigt af den Commune, hvor han vilde nedsætte sig, om den vilde fordre Hjemstedsbeviset.

Cand. theol. Chr. Müller troede, at det Spørgsmaal, her var fremdraget, pegede paa det største Hul i den danske Fattiglovgivning. Med Hensyn til hvilket som helst andet Spørgsmaal vil man kunne finde Veiledning i den foregaaende Talers Skrift om „Fattigforsørgelsessager“, men med Hensyn til dette Punct vil man forgjæves søge derefter. Der skeer de løierligste og forunderligste Ting med Hensyn til Hjemstedsretten. Han erindrede saaledes et mærkeligt Tilfælde fra Asperup Sogn i Fyen, hvor en Pige, der havde et Barn, blev gift med en Meklenborger og reiste med ham til Amerika i Forening med endeel andre Mormoner. Barnet laae imidlertid hjemme i sin Vugge og sov. Da Forældrene vare borte, hørte Barnet ikke længere til Moderens Commune, og til Meklenborg kunde man ikke sende det; saa faldt der et Decret, at det skulde falde hele Amtet til Byrde. Af denne Art findes der utallige Exempler. Ikke blot i Tydskland, men ogsaa i Schweitz fordres der af enhver Dansk, der vil nedsætte sig, et authoriseret „Heimathsschein“. Det var ham saaledes bekjendt, at en anseet Embedsmandssøn fra Fyen, der vilde nedsætte sig i Bern som Boghandler, kunde ikke faae Tilladelse dertil, da han ikke kunde skaffe „Heimatsschein“. Der ligger i dette Forhold en alvorlig Fare for Danmark, især efter at vi have faaet Næringsfrihed, thi dermed er Adgangen aabnet hertil for Fremmede, medens man i de stærkt regjerede sydtyske Lande, som Baiern og Würtemberg, hvor der, naar man blot ligger paa en Gæstgivergaard, stilles hele 9 Spørgsmaal til En, f. Ex. om hvilke Penge man reiser med, ogsaa bliver affordret enhver Haandværker, der vil gifte sig eller nedsætte sig, saamange Garantier, at han næsten ikke formaaer at

tilveiebringe dem. En Præst i München havde saaledes forsikkret Taleren, at den Haandværker der vilde gifte sig, maatte give saamange Garantier, at han i Almindelighed først vilde kunne gjøre det, naar han var 40 Aar. Derfor foregaaer den vældige Udvandring til Paris, som forøger og rekruterer den Skare, blandt hvilken den derværende nordiske Mission virker, og det kan ikke feile, at komme de først til at tænke paa Danmark og dets Næringsfrihed, saa ville vi ogsaa faae Mange hertil baade fra Schweiz og Tydskland. Men naar Udlandet saaledes bevæbner sig imod os som anført, saa kunne vi ogsaa gjøre det mod det. Det er forøvrigt godt, at Enhver, der vil nedsætte sig i et fremmed Land, kommer til at betænke, hvad han vil gjøre, før han beslutter sig dertil. Taleren havde saaledes ofte truffet Folk i Udlandet, som dengang erklærede, at de vilde blive ude, men senere havde han dog truffet dem herhjemme. Naar man mindes, at under den sidste Krig var det to tyske Arbeidere, der viste Fjenden Vei gennem Fredericia og gennem Frisenborg Skove, saa kunde man ikke stærkt nok anbefale det Forslag, der var blevet anbefalet af den sidste Taler om Udelukkelse af Tydskerne.

Pastor Helveg fremhævede, hvor besynderligt det traf sig, at Slesvigholstenerne netop her viste os Veien til, hvorledes man bør værgе sig mod Tydskland. Thi hvor stærkt end Slesvigholstenerne ellers føle sig hendragne til Tydskland, vare de dog blevne betænkelige paa dette Punct, hvor Spørgsmaalet var om materiel Fordeel. Naar han talte om Slesvigholstenerne, vidste han vel, at der ikke var noget Folk af dette Navn, men han var dog berettiget til at nævne dette Ord, naar han vilde tale om Majoriteten i den slesvigske og holsteenske Stænderforsamling. Majoriteten i disse Stænderforsamlinger havde allerede for en Aarrække siden faaet den Lovbestemmelse sat igjennem, at ingen Udlænding og navnlig ikke tyske Udlændinge, som Talen især var om, skulde kunne indgaae Ægteskab eller stifte Familie i Hertugdømmerne, med mindre de havde faaet udtrykkelig Tilladelse dertil af den paagjældende Commune, en Tilladelse, som ikke blev given, naar de ikke kunde stille en Caution paa 400 Rd., som i Reglen ikke kunde tilveiebringes. Som Følge heraf have de indvandrende Tydskere i en Række af Aar — han huskede ikke bestemt, hvor gammel Lovbestemmelsen var — ikke kunnet ned-

sætte sig i Holsteen og Slesvig, og, naar de da vilde søge Hjemstavn under den danske Krone, maatte de tye til Nørrejylland, hvor de uden Videre kunde blive. Derfra kunde de efter Behag vende tilbage til Hertugdømmerne, saa at man der forsaavidt havde ondt nok ved at værges sig imod dem, men som oftest ere de blevne i Nørrejylland. Der var saaledes indtraadt den Forunderlighed, at, medens Hertugdømmerne vare forenede med den danske Krone, tænkte man ikke paa at tilveiebringe eensartede Lovbestemmelser for Kongeriget og Hertugdømmerne i den omtalte Retning. Men Nødvendigheden heraf var sandelig ikke bleven mindre paatrængende under de nærværende Omstændigheder, den var tvertimod bleven nok saa følelig, og han sluttede sig derfor ganske til den foregaaende Taler og vidste kun ikke, paa hvilken Maade Forsamlingen stærkt, indtrængende og kraftigt nok kunde udtale sig for det i mange Henseender vigtige og paatrængende Forslag, der var fremkommet.

Justitsraad **Jørgensen** maatte, skjønt han følte sig noget svag, og frygtede, at Stemmen skulde svigte ham, dog udbede sig Opmærksomhed for længere Tid, da den omhandlede Sag laae ham særdeles nær, og han særligt havde beskæftiget sig med den, saa at han troede at kunne meddele flere Oplysninger. Han deelte fuldkomment de foregaaende Taleres Anskuelser om den paatrængende Nødvendighed af, at Kongeriget Danmark sætter sig i Forsvarsstand imod Udlandet. Kongeriget Danmark er en Havn uden nogetsomhelst Gjærde; Gjærdet er ialtfald saa lavt, at Enhver kan komme over det. Spørger man hos os, hvad Forskjellen er paa en Udlænding eller Indlænding, saa er det efter dansk Ret meget vanskeligt at gjøre en bestemt Adskillelse. Der er et Par ubetydelige Rettigheder, som nægtes Udlændinge, skjønt politiske Rettigheder aldrig kunne siges at være uden al Betydning, men, bortset fra Valgretten og Adgangen til de lovgivende Forsamlinger og Adgangen til kongelige Embeder, staae alle andre Rettigheder Udlændingen åaben, og der foreligger Udtalelser af Ministeriet fra den nyeste Tid, der udførligt oplyse udenlandske Magter om, hvorledes Udlændingen her i Landet har i alle Maader den samme Ret som Indlændingen til at bevæge sig med Frihed i alle Retsgebetets forskellige Sphærer. Omvendt er det os nærmest omgivende Udland i den Grad omgittret, at, medens f. Ex. hele

Hærskarer vandre ind til os fra Tydskland, hører det til de største Kunststykker at bringe disse Personer tilbage til Tydskland. Taleren havde i en Deel Aar været bosat paa det Sted, hvor Hovedrouten gaaer mellem Tydskland og Danmark, og han havde derfor havt Leilighed til at erfare, hvad det vil sige at være Nabo med det vagabonderende Tydskland. Ingen, der ikke har oplevet det, og navnlig ingen Dansk kan gjøre sig nogen Idee om, hvad denne vagabonderende Drift hos den tydske Nation kan føre til. Han vidste af rig Erfaring, hvorledes der flakkes om, hvorledes selv ganske jævne Landmænd flakke om; der er maaskee ikke en Bondekarl i en stor Deel af Nordtydskland, der ikke har gjort en Vandring ind i Hertugdømmerne; men Enhver i Forsamlingen maatte af sin egen Kreds vide, hvorlidet noget Lignende er Tilfælde med danske Bønderkarle. Vi staae værgeløse overfor et Tydskland, der ikke alene er bevæbnet med en Lovgivning af den Art, som er antydnet af de to foregaaende Talere, men bevæbnet med en Teknik, naar Talen er om Politi, hvorom vi intet Begreb have. Uden at fornærme den danske Politilovgivning eller de Mænd, der haandhæve det danske Politi, turde han sige, at paa dette Gebet ere vi rene Novicer, at i den Grad er den tydske Vandringsmand, Vagabonden som Haandværkssvenden, fortrolig med Techniken i de Sphærer, der her komme i Betragtning, at i samme Øieblik, han sætter Foden paa dansk Grund, i det første Contoir han indfinder sig, mærker han strax, at han staaer overfor Folk, der ikke ere vant til at undersøge saadanne Spørgsmaal eller hævde deres Huusret saaledes, som man gør i Tydskland. Han vilde tillade sig at knytte sine følgende Bemærkninger til, hvad der var anført af den sidste Taler. Det forholder sig ganske rigtigt som det blev bemærket, at man i Slesvig og Holsteen i Aaret 1841 ansaae det for nødvendigt, netop fordi, som det hedder i Præmisserne til Loven, den danske Stat var stillet saa ugunstigt og værgeløst, at værges sig overfor Tydskland ved den ommeldte Lov, der giver bestemte Regler for at nedsætte sig i Hertugdømmerne. Ved disse Regler er der den Eiendommelighed, at ikke alene kan der fordres de Betingelser, som bleve antydede af den sidste Taler, og nogle flere, men, hvad der er Hovedsagen, det blev afgjort af vort Ministerium, før vi mistede Slesvig, at om en Udlænding end opfylder de Betingelser, som Loven stiller for at erholde Tilladelse til at nedsætte sig i Hertugdømmerne, følger deraf ikke, at man

der skal være nødt til at give ham Tilladelsen, men man kan endvidere forlange Beviisligheder om, hvorvidt han er fri for Værnepligt, om han har været offentlig straffet, om han har Udsigt til at ernære sig, og naar han, efter med stor Møie at have indhentet saadanne Beviisligheder, siger til vedkommende Politiovrighed: „Nu er det i Orden, maa jeg nu nedsætte mig?“ saa kan der efter Loven og efter den Fortolkning af denne, som vort eget Ministerium har opretholdt, siges Nei; man kan altsaa i Hertugdømmerne slaae Døren ilaas for enhver Udlænding. Det er maa-skee ikke Enhver, der har lagt Mærke til, at man — formodentlig det danske Indenrigsministerium — nu nylig desværre har sluttet en Overenskomst paa Danmarks Vegne med Civilbestyrelsen i Hertugdømmerne, der er af en saa eiendommelig Natur, at man ikke let skal kunne paavise dens Mage. Naar man ellers slutter en Overenskomst eller en Tractat, er det en gængse Forestilling, at der bør erhverves Noget paa begge Sider. „Lige for Lige, naar Venskab skal holdes“, hedder det ellers, men ved den omtalte Tractat er man gaaet frem efter den Melodi: „Først rider jeg og saa gaaer Du, — og saa gaaer Du og rider jeg“. Det er en eiendommelig Tractat, og den er afsluttet i Udtryk, der gjøre det tvivlsomt, om det er den høieste Grad af Naivitet, der har dicteret den eller den høieste Grad af Anmasselse. Den gaaer ud paa at stipulere Følgende: For Fremtiden skal Patentet af 1841, som ovenfor er skildret, og som i sin Tid er givet for at sætte Hertugdømmerne istand til at værgе sig mod Tydskland, vendes imod os; for Fremtiden skal den Danske, der vil nedsætte sig i Slesvig eller Holsten, ikke have Adgang dertil uden at opfylde Patentets Bestemmelser. Og, naar Taleren har gjort opmærksom paa, at det er en Hovedting ved dette Patent, at der trods Tilveiebringelsen af alle Beviisligheder kan siges Nei, og at det er en preussisk Politimester, der i Øieblikket skal afgjøre den Sag, saa behøver han ikke at tilføie, at den Paagjældende vil blive nødt til ad en lang og møisommelig Vei at skaffe alle de Data tilveie, som udfordres. Man kjender ikke Tydskerne her; man gjør sig intet Begreb om, hvormange Udsættelser og Udflugter, de ville kunne finde paa at stille op, og, naar den Paagjældende saa endelig er kommen med en heel Bunke af Vidnesbyrd, saa faaer han endda den Besked, at han ikke kan faae Lov at blive. Have vi selv lært dem, at Patentet kan fortolkes saaledes, saa skulle de nok

vide at opretholde Fortolkningen. Det er altsaa givet, at for Fremtiden er Døren lukket i Laas for den Danske, naar Talen er om at nedsætte sig i Slesvig eller Holsten. (Stemmer: Hvad have vi opnaaet? Var det ikke ogsaa Tilfældet før?) Det her Anførte er Hovedbestemmelsen i Tractaten, nu kommer den næste Bestemmelse og siger meget smukt — det seer saa elskværdigt ud — at dette skal ikke gjælde i de første 6 Aar fra Fredstractatens Ratification. Denne Fredstractat har nu blandt Andet en Artikel 19 som siger:

„De Undersaatter, som ere hjemmeheørende i de ved denne Tractat afstaaede Territorier, have fuld Frihed til i Løbet af 6 Aar, at regne fra den Dag, da Ratificationerne udvexles, og efter forudgaaende Anmeldelse til den paagjældende Øvrighed, toldfrit at udføre deres Løsere og at begive sig med deres Familier til Hans danske Majestæts Lande, i hvilket Tilfælde de bevare deres Egenskab som danske Undersaatter. Det staaer dem frit for at bevare deres paa de afstaaede Territorier beliggende faste Eiendomme. — Den samme Ret er paa den anden Side tilstaaet danske Undersaatter og Personer, som ere fødte paa de afstaaede Territorier, men bosatte i Hans Majestæt Kongen af Danmarks Stater. — De Personer, som benytte sig af disse Bestemmelser, maae ikke paa Grund af deres Valg forulempes fra nogen af Siderne med Hensyn til deres Person eller med Hensyn til deres i de respective Stater beliggende Eiendomme. — Den ovennævnte Frist af 6 Aar kommer ogsaa de enten i Kongeriget Danmark eller paa de afstaaede Territorier fødte Personer tilgode, som paa den Tid, da Udvekslingen af Ratificationerne af denne Tractat finder Sted, opholde sig udenfor Kongeriget Danmarks eller Hertugdømmernes Territorium. Deres Erklæring kan modtages af det nærmeste danske Gesandtskab eller af en overordnet Øvrighed i en hvilken som helst Provinds i Kongeriget eller i Hertugdømmerne. Alle de Personer, som have Indfødsret paa den Tid, da Udvekslingen af Ratificationerne af denne Tractat finder Sted, bevare den saavel i Kongeriget som i Hertugdømmerne.

Der er ikke stillet nogen Betingelse. Nu vilde det ganske vist været et stærkt Stykke, om et dansk Ministerium var gaaet saa vidt, at gaae ind paa, at Patentet af 1841 skulde gjælde strax, og at Fredstractaten saaledes fuldstændig var bleven vendt paa Hovedet. Derfor siger man saa elskværdigt i Overenskomsten, at den første Bestemmelse, at Døren er lukket i Laas skal ikke gjælde i 6 Aar, men dog skulle Hertugdømmernes Communer være berettigede til at stille enhver dansk Mand den Betingelse, som ikke kan opfyldes, nemlig at han skal tilveiebringe, hvad der kaldes, et simpelt Hjemstedsbeviis. Det er formeligt at drive Spot med os, thi den Mand er ikke født, om man saa vil gaae lige op til Indenrigsministeren

selv, der i Henhold til dansk Ret kan af en dansk Commune forlange, at den skal give ham Hjemstedsbeviis. De mange practiske Mænd, der ere tilstede i Forsamlingen, ville vist give Taleren Ret i, at, naar en Mand ikke er i Trang og af Fattigbestyrelsen kan forlange Attest for, at han er forsørgelsesberettiget i en dansk Commune, saa kan han ikke forskaffe et Hjemstedsbeviis. For de Samfundsclassers Vedkommende, der sjældent komme i det Tilfælde at blive trængende til Understøttelse, anstilles slet ikke den Art Undersøgelser, som der her bliver Spørgsmaal om. Naar man vilde opfordre de Tilstedeværende til at trevle deres Livstraad op for at angive, hvorlænge de have været der og der, vilde det vist blive en vanskelig Sag for Mange, og Politimesteren eller Formanden i et Sogneforstanderskab vilde vistnok betakke sig for at anstille saadanne Undersøgelser, som behøvedes for at afgive en competent Afgjorelse. Efter dansk Ret mangler et hvilket som helst Middel for en dansk Borger til at kunne forlange Hjemstedsbeviis; men det skal man tilveiebringe for at kunne nedsætte sig i Hertugdømmerne, uden at man kan forlange det her. De Fleste af vore Forsørgelsesmyndigheder ville af mange Grunde vægre sig ved at opfylde et saadant Forlangende; for det Første fordi de ikke ere forpligtede dertil, dernæst fordi det er en vanskelig, vidtløftig og mislig Sag; den vil udfordre vidtløftige Forhører, den maa gjennem alle Trin til Indenrigsministeriet, inden man kan faae afgjort det intricate Spørgsmaal, hvor en Mand hører hjemme. Der er altsaa her opstillet en Betingelse, som i de fleste Tilfælde ikke kan opfyldes, og siden Indenrigsministeriet bekendtgjør Overenskomsten, maa det antages, at et dansk Ministerium har anseet sig berettiget til at forandre Fredstractatens Artikel 19, der giver os fuld Frihed til i de første 6 Aar at nedsætte os i Hertugdømmerne, ved at indrømme Communerne eller Politimesterne derovre Ret til at forlange allerede i de første 6 Aar af Enhver af os, der maatte falde paa at nedsætte sig der, at han skal skaffe et Beviis tilveie, som i mange Tilfælde ikke kan skaffes. Det er hvad Tydskland har erhvervet ved Overenskomstens 2den Artikel. Og hvad Vederlag faaer nu Danmark i Artikel 3? Her hedder det: „Hvad derimod angaaer Adgangen for Beboerne i Hertugdømmet Slesvig og Holsteen til at nedsætte sig i Danmark, skal det have sit Forblivende ved de hidtil gjældende Regler.“ Men nu er der ingen saadanne hidtil gjældende Regler, og denne Artikel er saaledes en

smuk diplomatisk Omskrivning af en Spot. Enhver practisk Mand veed, at der ikke er Spor af Regler, hvorefter man kan hindre nogen Mand i at komme herind; medmindre han ligefrem er i Færd med at begaae en Forbrydelse. Det er altsaa en ganske eiendommelig Maade, hvorpaa man har forandret Fredstractaten; idet man har bevæbnet Hertugdømmerne mod os med den Lov, der er givet dem til Værge imod Tydskland, og sat dem istand til om 6 Aar at lukke Døren i Laas, har det danske Ministerinn været saa forsynligt allerede nu at gjøre det Samme muligt. I Fredstractatens § 19 hedder det, at Indfødsretten er bevaret for alle dem, der havde denne Ret, da Freden ratificeredes, altsaa selv Barnet i Vuggen; og her har man nu en ganske mærkelig Commentar til denne Bestemmelse, som strax var Taleren mistænkelig. Det havde øieblikkelig været ham klart, at ingen Dansk vilde komme til at bruge sin Indfødsret i Hertugdømmerne, og han havde strax sine egne Tanker om, hvad det skulde sige med denne Generositet, der ikke blev viist i 1814, da vi skiltes fra Landsmænd, der dog stode os ganske anderledes nær, men i 1864 bevaredes Indfødsretten, og nu vide vi, hvad det har at betyde, thi efter den nu afsluttede Overeenskomst har man sørget for at kunne lukke Enhver af os ude fra Hertugdømmerne, medens man til Vederlag for Artigheden har betinget sig at have fuld Adgang her; thi Indfødsret har man her og kan altsaa udøve enhver Ret, som tilkommer en dansk Borger. Denne eiendommelige Situation er det nyeste Bidrag til at belyse det specielle Forhold til Slesvig og Holsteen.

Hvad nu Tydskland i Almindelighed angaaer, da stiller Sagen sig som allerede antydet, at medens Danmark anerkjender den Danskes Indfødsret under alle Omstændigheder, om han saa har været borte i 20 Aar, om han saa medbringer 12 Børn ved sin Hjemkomst, hvad han end har bedrevet, om han end har staaet i undersaatligt Forhold til en fjendtlig Magt, — at belægge dette med Beviissteder vilde ikke være paa sit Sted her, men det staaer juridisk fast og er udviklet i en Mængde Responsa, blandt Andet af Ørsted, at den danske Indfødsret er aldeles umistelig, — saa har derimod Tydskland nok tilovers af Tydskere, at sige af dem, der ikke due Noget. Saasnart en Tydsker er kommen her, og man ikke har været forsigtig med at undersøge, om han behørigt kan legitimere sig, saa maa man beholde ham. Selv om han møder

med et „Heimathsschein“, skal man tage sig vel iagt og see nøie efter paa dette Document. Det er gjerne smukt udstyret med store Vaaben og en Masse Formularer, men man skal dog see sig nøie for, thi Taleren kunde forsikre af en rig Erfaring, da han havde været Mellemand mellem hele Tydskland og Danmark i dette Forhold, at der er næsten altid en Hage derved. Enten er det clausuleret for en bestemt Tid eller med Hensyn til et bestemt Sted, eller der er en lille fin Betingelse, som ikke er opfyldt, og saa gjælder det ikke, eller det er ikke udstedt af en competent Autoritet — kort sagt, man gjør sig intet Begreb om alle de Udflugter, der kan gjøres. Under alle Omstændigheder skal man have dette Beviis i bedste Form, for i sin Tid at kunne blive Vedkommende qvit. Der siges altid foreløbigt Nei, men er Documentet i god Form og har man passet paa, at det ikke er udløbet, saa kan man dog maaskee blive den Paagjældende qvit. Disse „Heimathsschein“ ere nu forskjelligt formulerede med Hensyn til Virkingen, men det have de alle tilfældes, at Vedkommende „naar kan gifte sig“ er expatrieret. Nu er der jo en stor Mængde, der ville gifte sig her. Og vi have da Afgjørelser fra vort Ministerium, der uden Videre siger: „Vi bryde os ikke om Andet, end at de almindelige sædelige og christelige Betingelser skulle være tilstede, for at en Udlænding kan vies her.“ Men er en Tydsker bleven viet her, saa have vi baade ham og hans Kone; thi skulde det ogsaa kunne bringes dertil, at man kunde faae Manden sendt hjem, efter at han har giftet sig, saa betænker det sædelige Tydskland sig ikke paa at skille Ægtefolk ad, men siger uden Videre: „Vel; vi tage Manden, men Konen og Børnene ville vi ikke have Noget at gjøre med;“ og, gjør man opmærksom paa det Uchristelige i denne Fremgangsmaade, saa lyder Svaret, at det forstaaer man ikke, og saa maae vi beholde Kone og Børn og i de fleste Tilfælde Manden med. Taleren kunde fortælle mange paafaldende Exempler i denne Retning, da han i ni Aar havde været Politimester i Slesvig By, som er den første store Station paa Hovedrouten fra Tydskland til Danmark. Der kommer vel en 13—14,000 Mennesker igjennem aarligt, navnlig Haandværkssvende men ogsaa andre Arbeidere — thi til Alt bruger man jo Tydskere her; til Inddæmning, Jernbaner, Chausseearbejder, Teglværker, og Gud veed hvad. De komme i hele Hærskarer, Lippe-Detmolderne og Meklenborgerne endog aldeles regelmæssigt som Trækfugle — dog i Aar vare de maaskee

blevne borte (Stemmer: Nei!) — og man skulde blot vide, hvorledes disse Mennesker forstaae at benytte deres Ophold. De Penge, de fortjene, sende de hjem pr. Post, og, naar de saa selv skulle hjem, have de Intet at reise for, og blive altsaa befordrede for dansk Regning ud af Landet og underholdte hele Veien, hvilket jo er ganske fiffigt af dem, naar vi ville lade os det byde. Men han kunde anføre andre Kjendsgjerninger til Illumination af Anmasselsen og Paaatrængenheden paa den ene Side og Godmodigheden fra den anden. Han havde saaledes kjendt en tydsk Døvtum, om hvem det ikke var muligt at oplyse, hvor han hørte hjemme; thi, fordi man kan oplyse den Paagjældendes Fødested, maa man ikke troe, at dette vil vedkjende sig ham. Han havde et lignende Tilfælde med en Sachser, der var sendt op til Jylland, men kom spadserende tilbage til Slesvig, hvor Taleren fik ham anbragt paa bedste Maade. Der blev foranlediget en Undersøgelse om denne Mand, og endelig blev det oplyst, at han havde fra sit 7de Aar til nu, da han var 61 Aar gammel, vandret omkring i hele Nordtydskland, i Preussen og Polen, men aldrig havde havt, hvad Tydskerne kalde „Schlaf-stelle“ paa noget Sted; han kunde ikke siges at have boet eller logeret paa noget Sted, saa at det var umuligt for disse 54 Aar at angive noget eneste Punct, hvor han kunde siges at have havt blivende Sted. Kongeriget Sachsen svarede, at født var han der, det var ganske rigtigt, men det maatte antages, at han havde havt Hjemstavn et eller andet Sted udenfor Sachsen. Han sidder vist endnu i dette Øieblik oppe i Aarhus. Det er aldeles uberegnelige Summer, som disse Forhold sluge. Men det lader sig rigtignok ikke oplyse ved statistiske Data. Vi beholde mange Fremmede hos os, understøtte mange Tydske mellem Aar og Dag, føde dem og have Udgifter til deres Helbredelse, naar de blive syge, medens der er meget faa Danske af de tilsvarende Stænder, der blive hjælpeløse i Udlandet, og vi faae aldrig en Skilling refunderet, medens man fra tydsk Side aldrig undlader at gjøre Forsøg paa at faae en local Embedsmand til at betale de Regninger, man indsender. Taleren havde altid tappert sagt Nei, og han haabede, at de fleste Embedsmænd gjorde ligesaa, men saameget kunde han dog sige, at betale vi for 100 Tydskere, saa betaler Tydskland ikke for een Dansk, saa at han var overbeviist om, at dette Forhold medfører en colossal Byrde for os. Der var blevet talt om den Maade, hvorpaa man transporterer Fremmede ud af Landet; ogsaa

hertil medgaaer der fabelagtige Summer. Det lyder som Overdrivelse, men han vilde bevise, at det koster mere at bringe en tydsk Sjøver efter Kunstens Regler fra Aalborg til Altona, end det vil koste at gjøre en gemytlig Reise til Italien og tilbage igjen; thi han gaaer fra Jurisdiction til Jurisdiction, bliver sat i Arrest hver Nat, bliver atter ført tilbage under Ledsagelse og paa Vogn; endelig er han kommen et godt Stykke ned ad Jylland, saa er der gaaet Hul paa hans Støvler eller Sko, og nu opstaaer det interessante Spørgsmaal, om han skal gaae barbenet, eller hvem der skal betale Fodtøiets Istandsættelse. Trods al anvendt Umage havde det ikke været Taleren muligt at fremkalde en fornuftig Afgjørelse af Ministeriet i et saadant Tilfælde. Reises der først Spørgsmaal om, hvem der skal betale en Kaskjet, der er tabt paa Jernbanen, eller hvem der skal betale Reparationen af et Par Sko, saa hedder det, at Afgjørelsen deraf tager Tid og saa maa den Paagjældende tilbage til Aalborg og atter forpleies af Arrestforvareren, og det faaer man som bekjendt ikke gratis. Der kan maaskee gaae 3 Maaneder med, inden der er samlet det fornødne Materiale, og er det saa afgjort, hvem der skal betale, saa reiser han igjen, men nu kjerer han nok fast igjen paa en eller anden Klippe. Der er Klipper, som man ikke godt kan nævne i Damers Nærværelse, men det er utroligt, hvilken Opfindsomhed man udfolder i de tydske Grændsestæder for at finde Grunde til at vise en saadan Person tilbage. Taleren havde opfordret Ministeriet til at gribe ud af Flokken den Første den Bedste, der forekom i et Regnskab, og trevle Traaden op for at see, hvad hans Transport havde kostet, og han turde gjentage sin Paastand, at en saadan Reise fra Aalborg til Altona kunde koste mere end en gemytlig Reise gennem hele Europa; medens man, naar man vilde arrangere sig, som Tydskerne forstaae det, kunde besørge det Hele for en 5 Rigsdaler, idet man kunde arrangere sig med et Dampskib om at føre en saadan Person fra Aalborg til Kiel og lade ham derfra gaae med det første Tog som 3die Classes Passageer til Altona. Vi ere saaledes værgeløse overfor Tydskland paa alle mulige Puncter. Der var derfor al Anledning til at undersøge, hvorledes Stillingen er, og al Grund for os til at betænke, om vi ogsaa ere Herrer i vort eget Huus, om ikke Nationen maa have samme Ret som enhver fribaaren Mand, Ret til, ligesom denne kan bestemme Vilkaarene for, at han vil optage Nogen i sit Huus, at kunne sætte

Udlændingen til Dørs. Han troede, at man vel kunde finde paa billigere og mere practiske Veie, end der hidtil vare fulgte. Han havde foreløbigt dvælet ved Tydskland, fordi det laae ham nærmest at tænke derpaa, og fordi det havde den største practiske Betydning, og navnlig vilde faae det endnu mere, naar vi faae en Jernbanetrafik i Gang i Jylland. Det vilde navnlig give Politimestrene uendelige Bryderier. Hvad derimod Norge og Sverrig angik, maatte han tillade sig til Contoirchef Bruuns Bemærkninger at knytte en lille Berigtigelse. Han indrømmede, at det kunde være hensigtsmæssigt foreløbigt at lade det staae hen, hvorledes Sagen bedst kunde ordnes med Norge, idet han var overbeviist om, at det med Lethed vilde lade sig gjøre, men han maatte kun fremhæve, at man er for Øieblikket paa begge Sider fuldkommen paa det Rene med, hvorledes Forholdet stiller sig. Der findes nemlig en Afgjørelse af 29de November 1836, der blev truffen efter forudgaaet Correspondance med Udenrigsministeriet, og hvorefter Bestemmelsen om Løsgængeres Hjemsendelse ogsaa skulde være gjældende om Fattiges Hjemsendelse uden alt Hensyn til, hvorlænge en Nordmand havde været her i Landet eller en Dansk i Norge. Naar en Normand her i Landet eller en Dansk i Norge trænger til offentlig Understøttelse, anseer man sig for berettiget til at sende ham hjem. Det norske udenrigske Departement siger i sit Responsum til det danske Cancelli, at det maa ansees for at være en Ret, der ikke kan anfægtes; det er anseet for utvivlsomt, hvorledes denne Procedure skal gaae for sig; der er ikke Tale om Refusion, og der er foreskrevet, paa hvilke Steder Udlæveringen skal foregaae, nemlig i Helsingborg eller i Frederikshavn. Overfor Norge have vi altsaa en Regel, som ikke gjælder overfor Tydskland. Med Hensyn til Norge siger denne Afgjørelse af Cancelliet, at det er selvfølgeligt, at en Nordmand kan hjemsendes, selv om han har været her uafbrudt i en Aarrække i een Commune, og selv om hans Ophold har været af den Natur, at det efter dansk Ret er skikket til at skaffe ham Forsørgelsesret. Denne Sætning vilde Taleren opstille som Hovedsætning. Den Tradition, som vore bedste Jurister lære os, og som følges i vor Praxis, at en Udlænding ligesaa vel erhverver Forsørgelsesret i en Commune ved 5 Aars uafbrudt Ophold som Indlændingen, anerkjendes ikke ligeoverfor Norge; med Hensyn til hvilket det derimod ansees for en Selvefølge, at Nordmanden ikke kan gjøre den Paastand, at de Regler,

der gjælde for Indlændingen, skulle være gjældende for hans Vedkommende. Med Hensyn til Slesvig og Holsten have vi det samme Gjensidighedsforhold efter den Tractat, som nys skildredes, endnu i 5 Aar; men overfor hele det øvrige Udland opstille vi fornemlig til Fordeel for Tydskland den juridisk uholdbare og i Loven ikke grundede Sætning, at Udlændingen erhverver Hjemstedsret med 5 Aars Ophold i en Commune. Taleren ansaa sig vel ikke for værd at løse Skotvingen paa Jurister som I. E. Larsen, men naar denne og Flere opstillede den nævnte Sætning, saa turde han dog sige, at det er en Sætning, der er gaaet i Arv uden at være prøvet; thi der staaer intet Sted i Lovgivningen, at hvad der gjælder om den Danske, skal ogsaa gjælde om Udlændingen, og Regjeringen har udtrykkelig anerkjendt med Hensyn til Norge, at det er en Selvfølge, at dette Land ikke kan paaberaabe sig en saadan Sætning. Hvorfor skal da Tydskland kunne gjøre det? Det forekom Taleren aldeles klart, at, naar den danske Lovgivning udtrykkeligt bestemmer, hvor langt Ophold der udfordres for en dansk Mand til at erhverve Forsørgelsesret udenfor sit Fødested, og den ikke har taget nogen Bestemmelse om Udlændingen, saa kan Sætningen ikke uden Videre anvendes paa denne, og ligeledes var det klart, at de Grunde, der kunde have bevæget vor Lovgivning til at bestemme, at en dansk Mand skal kunne erhverve ny Forsørgelsesret udenfor sit Fødested, ere af en ganske anden Art, end de, der kunne paaberaabes med Hensyn til Udlændingen, især da der ikke findes noget Tilsvarende i Udlandet. De danske Communer kunne kontrollere hinanden, naar en Dansk modtager Understøttelse udenfor sit Hjem, men det gjælder ikke for Udlændingen. Man har erkjendt fra det danske Udenrigsministeriums Side, at Udlændingen kan vitterligt have nydt Fattigunderstøttelse i sit Hjem, og den danske Præst er dog nødt til at vie ham og saa beholde vi ham; medens en Præst, inden han vier en Dansk, maa undersøge, om han ikke i de sidste 5 Aar har nydt Fattighjælp. Det hele Forhold er saaledes stillet paa Hovedet. Taleren troede uden Anmasselse at kunne sige, og han haabede andetsteds at skulle finde Leilighed til at gjøre det gjældende, at den traditionelle Lære, at Udlændingen erhverver Forsørgelsesret i Danmark ved 5 Aars Ophold i en Commune, holder ikke Stik, og blandt de mange Skridt, der maatte gjøres for at sætte Danmark i Forsvarsstand i denne Retning, var et af de vigtigste det, at der blev givet en ny Lov,

hvorefter Udlændingen ikke skal kunne erhverve Hjemstedsret under samme Betingelse som Indlændingen.

Dirigenten maatte bemærke, at, uagtet der ikke var noget Punct, hvor han havde fundet sig foranlediget til at standse den ærede Taler, havde han en tydelig Følelse af, at, dersom Mange endnu ønskede at yttre sig, og de vilde behandle Sagen ligesaa udførligt og udtømmende, var der Grund til at frygte for, at man ikke naaede ud over det foreliggende Spørgsmaal.

Cand. theol. **Chr. Müller** troede ligesom den foregaaende Taler, at den Tractat, som denne havde omtalt, var uheldig fra dansk Side; men han kunde dog ikke troe, at det skulde være umuligt at skaffe et simpelt Hjemstedsbeviis. Saadanne Beviser, som der forlanges i Schweiz, Baiern eller Würtemberg, og hvor der forlanges Oplysning om, hvor man har sine Penge fra, hvor gammel man er, om man er gift, hvor mange Børn man har osv., kan det maaskee være umuligt at skaffe tilveie, men et simpelt Hjemstedsbeviis, der siger, at man er forsørgelsesberettiget i en bestemt Commune, og at der ikke fra denne Communes Side er Noget til Hinder for, at man gifter sig, maa man kunne forlange af en hvilken som helst Commune, og Kommunen er pligtig at udstede Beviis om, at man ikke har modtaget Fattighjælp i 5 Aar. Gjør Kommunen Vanskeligheder, maa Ministeriet kunne presse et saadant Hjemstedsbeviis ud af den. Det hele Forhold afgiver kun et enkelt Supplement til at oplyse den forfærdelige Forvirring, der bestaaer i Forholdet overfor andre Lande. Naar Contoirchef Bruun saa stærkt havde urgeret, at man her ikke betalte Hjemsendelsesomkostninger, saa er dette dog maaskee Noget, hvori der paa mange Maader begaaes Feiltagelser; saaledes var der blevet betalt flere hundrede Daler for Hjemsendelsen af en Mand i 1840, idet man havde sendt 2 Politibetjente med ham. Det kunde ikke noksom fremhæves, hvor vigtigt det var at give denne Sag et Stød fremad, og vil man værgе sig mod Tydskland, saa er der sandelig ogsaa Grund til at tage Schweiz med; thi mærkeligt nok har dette Land, som i politisk Henseende har den frieste Forfatning i Europa, de strengeste Bestemmelser i den her omtalte Retning, og har Schweiz disse Bestemmelser, saa kunne vi ogsaa have dem. Man gaaer der endogsaa saa vidt, at Canton staaer mod Canton. Taleren

vidste vel, at der hos os var paaberaabt Frihedshensyn mod saadanne Bestemmelser, men det er urimeligt at forurette sit eget Land, som man skylder at værne om. Den Arbeidskraft, der kommer hertil fra Tydskland, kan den trofaste og dygtige danske Arbejder ogsaa præstere, om han end ikke lader sig behandle saa simpelt og hundsk som en Tydsker.

Cand. Werenskjold fra Norge ønskede blot at supplere Justitsraad Jørgensens Bemærkninger med den Oplysning, at man i 1845 i Norge fuldstændigt har opgivet Retten til at sende enten en dansk eller en svensk eller en tydsk Mand hjem, naar han har erhvervet Hjemsted i Norge, hvis en saadan Ret ellers overhovedet har existeret. Naar en Mand har tilbragt 2 Aar i Norge, saa har han Hjemstedsret og kan da aldrig hjemsendes. Man gaaer saa vidt i den Henseende, at har en Udlænding først erhvervet Hjemstedsret, og han derefter reiser til Udlandet og saa kommer tilbage til Norge, bliver hans tidligere Hjemstedsret respeceteret.

Skolebestyrer Schneekloth kunde ikke lade en enkelt Sætning, der var fremkommen, staae uimodsagt hen. Contoirchef Bruun havde fremhævet, at naar en dansk Qvinde gifter sig med en Udlænding, og Udlændingen sendes bort, skal den danske Qvinde tilligemed sine Born have forbrudt sin Ret til at forserges her. Denne Ret, mente han, var af en saadan Betydning, at Intet kunde tilintetgjøre den. Hvad vilde man sige, dersom en norsk Qvinde blev gift i Norge eller i Sverrig med en dansk Mand, og denne henvendte sig til Fattigvæsenet, om saa Qvinden blev sendt tilbage til Danmark tilligemed Manden. Qvindens og Mandens Stilling er i og for sig saa uligeartet, at deres ægteskabelige Forbindelse ikke kan angribe Qvindens helligste Ret, som er den, at hun har sit Fødeland, fra hvilket Ingen kan skille hende. Han havde ikke kunnet undlade at fremhæve dette Punct, der griber dybt ind i de almindelige sociale Forhold.

Pastor Schau vilde henstille, om der ikke efter alle de Udtalelser, der vare faldne, skulde være Anledning til at fatte en Resolution over det foreliggende Spørgsmaal. Naar den stedfundne Discussion skulde have nogen Betydning, maatte den søges deri, at den kunde give Impuls til, at der udkom en ny Lov om disse Forhold.

Dirigenten spurgte Taleren, om det var hans Hensigt at fremkomme med et bestemt Forslag til en Resolution.

Pastor **Schau** vilde stille følgende Forslag:

„Forsamlingen tiltræder i alt Væsentligt de Udtalelser, der ere faldne.“

Cand. theol. **Chr. Müller** maatte med Hensyn til Bemærkningen om, at en Qvinde kunde blive forurettet ved Mandens Hjemsendelse, gjøre opmærksom paa, at, som Forholdene nu ere, kan der være Tale om, at en Qvinde, der gifter sig med en tysk Mand, bliver forurettet paa den anførte Maade, men naar det blev bestemt, at den Fremmede, der gifter sig her, skal skaffe Hjemstedsbeviis, saa erfarer Qvinden ved Ægteskabets Indgaaelse, hvad det er, hun indlader sig paa, og hun er da ikke værre stillet end den, der gifter sig med en Officeer, og som jo maa være forberedt paa, at hendes Mand kan falde i Krigen. Det er en Regel, der har sin Hjemmel i Naturetten, at en Kone følger sin Mand, men den Sætning, Hr. Schneekloth havde opstillet, at Konen og Børnene skulde være knyttede til Landet, havde han rigtignok aldrig før hørt opstille.

Pastor **Schau** spurgte Dirigenten, om det ikke paa samme Maade som i Formiddagsmødet maatte afgjøres ved Afstemning, hvorvidt Forsamlingen ønskede, at der skulde affattes Resolutioner over det foreliggende Spørgsmaal.

Dirigenten svarede, at det vilde kunne afgive et Motiv for Forsamlingen til med en saadan Afstemning at gaae i den ene eller anden Retning, om den i Forveien kjendte den Resolution, der skulde afstemmes over; thi det kunde være, at Resolutionen fandt i den Grad Forsamlingens Bifald, at denne gjerne vilde bestemme sig til at resolve, eller at omvendt Forsamlingen var saa misfornøiet med Resolutionen, at den derigjennem fik et bestemt Indtryk af, at det vilde være vanskeligt at affatte en Resolution, som kunde vinde dens Bifald, og at den derfor vilde beslutte sig til ikke at resolve. Forsaavidt den sidste Taler havde paaberaabt sig den i Formiddagsmødet brugte Fremgangsmaade, da var det dengang forud blevet meddelt, hvorledes Resolutionen vilde komme til at lyde, inden man afstemte, om der skulde affattes Resolutioner. Han havde faaet det Indtryk af Forhandlingen, at man ønsker, at

der skal gennemføres Reciprocitet mellem Norge og Sverig paa den ene Side og Danmark paa den anden Side, og at man ønsker at sikre sig overfor Tydskland ved Hjælp af Hjemstedsbeviser for de Tydskeres Vedkommende, der komme hertil. Han maatte imidlertid ønske at modtage et Forslag fra et af Forsamlingens Medlemmer.

Cand. theol. **Müller** stillede følgende Forslag:

„Forsamlingen opfordrer Indbyderne til dette Møde til at gjøre de nødvendige Skridt gennem Regjering eller Rigsdag til at faae Udlændinges Forhold undersøgte og bestemt ordnede paa Basis af en nødvendig Reciprocitet.“

Dirigenten maatte finde, at Forsamlingen var berettiget til at fatte en saadan Resolution, og havde for sit Vedkommende Intet imod at opfylde det deri fremsatte Ønske, men kunde ikke tale paa Indbydernes Vegne.

Cancelliraad **Plockross** antog ikke, at der kunde være Noget i Veien for, at Indbyderne bragte Forsamlingens Beslutning til Regjeringens eller Rigsdagens Kundskab.

Pastor **Schan** stillede følgende Forslag:

„Forsamlingen vedtager, at man med Hensyn til Behandlingen af Udlændinge, der heri Landet blive trængende, vil andrage hos Regjeringen om, at der i den Henseende gennemføres Reciprocitet.“

Dirigenten fandt, at dette Forslag faldt sammen med Cand. Müllers, kun at det ikke siges, hvem der skal bringe Forsamlingens Beslutning til Regjeringens Kundskab.

Cand. theol. **Müller** ønskede de sidste Ord i sit Forslag forandrede til „den absolut nødvendige Reciprocitet.“

Cancelliraad **Plockross** ønskede det udhævet, at det var ligeoverfor Sverrig og Norge samt Tydskland og Schweiz, at man ønsker Reciprocitet gennemført, men frafaldt, efter en Bemærkning af Dirigenten, at stille Ændringsforslag herom.

Cand. polit. **Friederichsen** vilde henstille, om ikke de Herrer Indbydere kunde bringe Sagen frem paa deres egen Kappe uden Hensyn til, om de fik nogen Opfordring fra Forsamlingen.

Han maatte desuden gjøre opmærksom paa, at der var Medlemmer af Repræsentationen tilstede i Forsamlingen.

Dirigenten svarede, at, naar Comiteen skulde gjøre noget Skridt i den angivne Retning, maatte den sætte Priis paa at kunne handle som Mandatarius for Forsamlingen.

Der blev derefter afstemt over Cand. Müllers Forslag i følgende Form:

„Forsamlingen opfordrer Indbyderne til dette Møde til at gjøre de nødvendige Skridt igjennem Regjeringen eller Rigsdagen til at fremkalde en Undersøgelse af Udlændinges Hjemstedsforhold og Ordningen heraf paa Basis af den absolut nødvendige Reciprocitet.“

Dette Forslag blev vedtaget, og Indbyderne erklærede sig villige til at udføre det dem ved Forsamlingens Beslutning paa-lagte Hverv. *)

Man gik derefter over til følgende Spørgsmaal:

„Er det ønskeligt, at der skeer Forandring i Lovgivningens Bestemmelser om det 5aarige Ophold, og i hvilken Retning bør da disse Forandringer gaae?“

Cancelliraad **Plockross** vidste, at det var en almindelig Mening, at den danske Fattiglovgivning burde forandres i dette Punct, nemlig med Hensyn til Terminen for Erhvervelsen af Forsørgelsesret i en Commune. De Bestemmelser, som i Øieblikket gjælde herom, bleve tagne i Aaret 1839, og efter disse har en Person, naar han bliver 18 Aar, Forsørgelsesret paa Fødestedet, indtil han, ved at opholde sig i 5 Aar uafbrudt paa et andet Sted, erhverver sig et nyt Forsørgelseshjem. Det var temmelig naturligt, at Fattigbestyrrelserne, naar de see, hvorledes Udgifterne til Fattigvæsenet aarligt stige — og det var uimodsigeligt, at de stige i et større Forhold end det, hvori Folkemængden tiltager — komme til at tænke paa, hvorledes man skal faae disse Udgifter indskrænkede, og de ville da snart opdage, at der iblandt de Personer, som nyde Understøttelse, ere Mange, der ikke ere fødte paa Stedet, men have erhvervet Forsørgelsesret der ved et længere Ophold. Saa træder den Betragtning frem, at hvis man ikke havde Andre at sørge for

*) Indbydernes i Henhold til denne Beslutning indsendte Andragende til Indenrigsministeriet vil findes aftrykt som Tillæg.

end sine Egne, saa kunde man nok komme ud af det, men at det er dem, der ere vandrede ind fra andre Communer, der forøge Udgiften, og at det derfor vilde være ønskeligt at faae den Tid, der behøves til at erhverve Forsørgelsesret, forlænget, for at det kunde gøres vanskeligere at vinde Forsørgelsesret paa et andet Sted end Fødestedet. Spørgsmaalet herom har været paa Bane i 1863 paa Dommermødet i Aarhuus, og det blev der vedtaget af alle de Tilstedeværende paa Een nær, at man skulde stræbe efter at faae Tiden forlænget. Der var fremsat Forslag om dens Forlængelse til 7, 10 eller 15 Aar. Man udtalte sig imidlertid, saa vidt Taleren vidste, ikke for noget bestemt Aaremaal, men indskrænkede sig til at erklære, at man fandt det ønskeligt, at en Forlængelse af Tiden indtraadte. Den Bestræbelse, der ved denne Leilighed lagde sig for Dagen, og som hviler paa en Anskuelse, der har fundet Indgang mange Steder, traadte ikke der første Gang frem, men var kun en Gjentakelse af, hvad der tidligere var skeet. Det var navnlig lignende Bestræbelser, der fremkaldte Bestemmelsen af 1839, der fastsatte 5 Aars Terminen. Tidligere, da Fattigvæsenet var organiseret efter Reglementerne af 1799 og 1803, gjaldt nemlig en Termin af 3 Aar; i Viborg Stænderforsamling i 1838 fremkom der Forslag om 5, 7, 10, 15 Aar, og man vedtog da 5 Aars Terminen; det Samme skete i Roeskilde Stænderforsamling og Regjeringen tiltraadte dette Forslag, dog med nogen Modstand, idet Commissarius bemærkede, at han ansaae det for tvivlsomt, om det ikke vilde være bedst at blive staaende ved de 3 Aar. Taleren tvivlede ogsaa om, hvorvidt det var rigtigt, hvad der skete, da Tiden blev forlænget, og han ansaae det ubetinget for urigtigt at forlænge den Tid, som nu er gjældende. Vilde Man, for at tage et Middeltal, tænke sig Terminen forlænget til 10 Aar, saa vilde det i de fleste Tilfælde blive Fødestedet, som da kom til at holde for. Naar nemlig en Familieforsorger har ernæret sig i 10 Aar uden Fattighjælp i sin Opholdscommune, saa er Faren ikke stor for, at han skal komme til at søge Hjælp, men i Reglen vil hans Trang indtræde, forinden han har opholdt sig i 10 Aar paa samme Sted, og det bliver da Fødestedet, det gaaer ud over. Dette var ubilligt, og det havde interesseret Taleren meget at see, at Conferentsraad Sibbern havde udtalt sig i samme Retning, som han nys havde gjort, idet han nemlig i en Artikel i Flyveposten foreslaaer:

„At det offentlige Fattigvæsen ordnes saa, at foreløbigen et heelt Herred, senere et heelt Amt, tilsidst hele Sjælland, Fyen osv. komme til at faae en stor for alle Fattige i hele Landsdelingen sørgende og fra alle Sogne Fattigbidragene modtagende Fattigvæsensbestyrelse. Paa den Maade vil en nuværende stor Ulempe, ja Uretfærdighed, vistnok bedst kunde bortskaffes. Jeg anseer det for i hoi Grad Uret, at en Mand eller Qvinde, som maaskee sit hele Liv igjennem har anvendt sine Kræfter udenfor sit Fødesogn, skal paa sine gamle Dage falde sit Fødested til Byrde, efterat andre Steder have nyttet, ja maaske have opslidt hans eller hendes Kræfter, fordi han eller hun ikke er kommen til at faae Tjeneste eller Arbeide uafbrudt i et Sogn eller en Stad i 5 Aar efter hinanden, maaske fordi man, hvilket vides ofte at være skeet, har vidst at forpurre, at de skulde faae Forsørgelsesret paa noget Sted, udenfor Fødestedet. Mange Egne, hvor der er mange Huusmandsfolk, f. Ex. Skovegnene, komme derved til heiligen at forurettes i Sammenligning med de frugtbare Sletter, hvor Velstanden er stor, men Huusmandsfolket ikke stort, og hvortil der vist ofte kommer Tjenestefolk fra andre Egne.“

Disse Bemærkninger referere sig egentligt til det Forhold, som bestaaer i dette Øieblik, altsaa til 5 Aars Terminen; men, da Følgen af denne ogsaa i mange Tilfælde, at Fødestedet kommer til at undgælde, komme de ogsaa til Anvendelse her. Det Forslag, Conferentsraaden knyttede dertil, skulde Taleren ikke gaae ind paa, da det ikke laa for, men han troede heller ikke, at det vil være meget practisk, men den Bemærkning tog han til Indtægt, at det var ubilligt, at Fødestedet saaledes kommer til at undgælde, og det vilde blive Tilfælde i høiere Grad, jo længere Terminen sattes. Det er Land-districterne, det gaaer ud over, thi Folkeflytningen gaaer fra Land til Kjøbstad og ikke omvendt; det er statistisk oplyst og er ogsaa i sig selv let forklarligt. Tidligere kunde det have sin Berettigelse at lade Størstedelen af Forsørgelsen falde tilbage paa Fødestedet, thi dette spillede dengang en anden Rolle. Folk drog dengang ikke saameget bort fra Fødestedet og vendte ialfald som oftest tilbage dertil. Men nu var det anderledes. Taleren vilde kun i Forbigaaende berøre, hvorledes Communer næsten kunne smelte sammen, saa at f. Ex. en Arbeidsmand i Kjøbenhavn kan flytte til Frederiksberg eller paa Amager for en kort Tid, og at de Børn, der fødes under et saadant kortvarigt Ophold, blive forsørgelsesberettigede paa Fødestedet, men han vilde særligt fremhæve, at der efterhaanden rundt omkring i Landet var udviklet saa mange nye Erhvervsgrene, der droge Folk bort fra Hjemmet og at de

mange og billige Communicationsmidler gjorde det let at see sig om i Landet. Disse Forhold havde til Følge, at Baandet mellem Fødestedet og Individierne var slappet, og derfor var der nu saameget mindre Anledning til at kaste Forsørgelsesbyrden tilbage paa Fødestedet.

Følgen af at fastholde Fødestedet traadte stærkest frem ved Hjemsendelserne. Det var bekjendt, hvorledes det gaaer til, naar en Familie kommer paa et fremmed Sted og vil have Hjælp. Finder Fødestedet da, at det er formeget, der tilstaaes i Opholdscommunen, kan det forlange den paagjældende Familie hjemsendt; og saaledes hænder det ikke saa sjældent, som Conferentsraad Sibbern fremhæver, at Fødestedet, der i sin Tid har sendt sine raske Folk ud i Verden, faaer dem tilbage aflægs og med Familie. Dette Forhold mangler Berettigelse, og fører tillige til Ubillighed mod de Fattige; de ville nødig hjem, thi enten kjende de Ingen længere i Hjemmet, og ere da ikke bundne ved noget Baand dertil, eller de have Slægt og Venner, og dem ville de da nødig træde frem for som Fattiglemmer. Taleren kunde paavise Tilfælde, hvor saadanne Hjemsendelser vare i høi Grad mislige. Han mindedes saaledes, at en Kone, der var født i en Kjøbstad og hele sit Liv havde levet der og derfor slet ikke kjendte noget til Forholdene paa Landet, blev efter Mandens Død med alle sine Børn sendt til hans Forsørgelsessted, en Landsby i Jylland, hvor hun var aldeles fremmed, og hvor der ikke var Grund til at troe, at hun skulde kunne finde Underhold. Her vilde hun formodentlig blive sendt i et Fattighuus og komme til at gaae som et Skumpelskud blandt den øvrige Befolkning, thi paa Landet kjender man hinanden, og Landsbyfolk see ikke med Venlighed paa saadanne Familier, der komme til udefra. De Ulemper, som vare paapegede, vilde i høi Grad tiltage, naar Tiden for Forsørgelsesrettens Erhvervelse blev forlænget; thi i de fleste Tilfælde vilde da Byrden falde tilbage paa Fødestedet. — Hvormeget vilde derved ikke ogsaa Administrationen besværliggjøres. De, der havde havt med Fattigvæsenet at gjøre, vilde vide, hvor vanskeligt det allerede nu er at faae oplyst, at en Familie har været paa eet Sted i 5 Aar, men denne Vanskelighed vil voxe overordentligt, naar der er Spørgsmaal om 10 Aar; det bliver da i mange Tilfælde umuligt. Dernæst vilde Refusionerne tiltage i en overordentlig Grad. Af de Millioner, Fattigvæsenet koster, vilde maaske det Halve blive Gjenstand for Refusion.

Det der maatte være Opgaven ved Undersøgelser angaaende Fattigvæsenet, var at formindske Fattigdommen, men om man ogsaa forlængede Tiden for Erhvervelse af Forsørgelsesret, saa vilde Nøden blive accurat den samme, og man opnaaede kun at kaste Byrden over paa Andre, uden at det kunde godtgjøres, at der var større Skjel til at paalægge dem denne Byrde. Taleren mente endogsaa, at der er meget mindre Skjel dertil. De Betragtninger, han havde anført, havde ledet ham til den Anskuelse, at der ikke bør være Tale om at forlænge den Tid, som blev fastsat i 1839 som Termin for Erhvervelse af Forsørgelsesret paa et andet Sted, men at der snarere var Anledning til at gaae den modsatte Vei. Han troede, at der var saa store Ulemper forbundne med det Bestaaende, at der med Grund kunde spørges, om man ikke, ligesom man i 1839 forlængede Tiden, nu maaskee kunde forkorte den. Han havde haft Leilighed til at see Meget af Fattigvæsenet og af Administrationen af de Fattiges Forsørgelse, og det havde været saa forunderligt for ham, da han begyndte sin Virksomhed i denne Retning at see, hvorledes man først og fremmest lagde Vægt paa at faae undersøgt, hvor den Fattige var forsørgelsesberettiget, og hvem der altsaa skulde betale Hjælpen; mindre derimod paa at gaae tilbunds i det, det egentlig maatte komme an paa, om nemlig den Fattige var trængende og hvorledes han bedst kunde hjælpes. Man saa vel, at Fattigvæsenet kostede Meget, men man var tilbøielig til at berolige sig ved, at en Deel af Udgiften skulde erstattes andetstedsfra. Ved dette Refusionsvæsen kom der desuden en forunderlig Dobbeltthed frem i Forsørgelsen. Man havde fremmede Fattige, og man havde sine egne. Undertiden sagde man da: „det er Fremmede, dem ville vi ikke være saa haarde imod, da deres eget Hjemsted betaler Hjælpen.“ I andre Tilfælde vilde man gjerne give Understøttelse til en Familie, som man fandt trængende, men Hjemstedscommunen vilde ikke yde Hjælpen, eller ikke saamegen Hjælp, og man maatte da give den mindre, end man syntes, at den burde have, og mindre, end man gav sine egne Fattige. Vilde man dernæst virke for det frivillige Fattigvæsen, som havde fundet saa mange Talsmænd i Forsamlingen, saa maatte man være betænkt paa at indskrænke den Tid, der udfordres for at faae Forsørgelsesret, og komme bort fra denne Bestræbelse efter at faae Understøttelsen refunderet; thi det er det frivillige Fattigvæsens Opgave at understøtte de Trængende, uden at de

komme under Fattigvæsenet, altsaa at give dem en Hjælp, som ikke kan søges refunderet. Den Commune, der vil indføre et frivilligt Fattigvæsen, maa give Slip paa Refusion, thi et saadant Fattigvæsen undersøger ikke, hvor Vedkommende er forsørgelsesberettiget, men hvor Nøden er tilstede. Men en Commune med et frivilligt Fattigvæsen kan da blive ilde stedt, naar den har mange af sine egne Børn ude i Communer, hvor man ikke har et frivilligt Fattigvæsen, og hvor man vel giver Hjælp, men vil have den refunderet, thi den maa da deels understøtte fremmede Fattige uden at modtage Refusion, og deels sine egne, hvor de end opholde sig. Taleren havde tidligere omtalt den besværlige Administration, som Fattigvæsenet nu foraarsager. Man veed jo, hvor vanskeligt det er at faae alle disse Forsørgelsessager oplyste, hvor uendelig mange Kjævlerier, der finde Sted mellem Communerne indbyrdes, hvorledes Amtmanden og Indenrigsministeriet bebyrdes med Skriveri. Registret over de officielle Udfærdigelser viser, hvilken overordentlig stor Plads Fattigvæsenet indtager i Administrationens Virksomhed. Ogsaa Hensynet til Formindskelse af denne Byrde kunde tale for, at man stræbte efter at gaae den modsatte Vei af en Forlængelse, og netop formindskede Terminen for Erhvervelse af Forsørgelsesret. Taleren maatte imidlertid erkjende, at der var en Side af Sagen, som ogsaa burde undersøges, nemlig den oeconomicke. Man maatte derfor søge oplyst, om Communerne vilde tabe Noget ved, at man hævede eller forkortede Forsørgelsesterminen, og altsaa om disse Refusioner virkelig androge noget betydeligt Beløb, eller om det ikke saaledes som han troede, skulde være en Illusion, at de bringe de enkelte Communer noget Udbytte. I de statistiske Bearbejdelser vilde man forgjæves søge efter Oplysninger herom, thi der har Fattigvæsenet i det Hele været stedmoderlig behandlet. Man kjender egentlig kun de aarlige Udgifter, ialtfald havde han ikke kunnet finde nogen Oplysning om det Spørgsmaal, der her var reist. I Tidsskriftet for Almeenvellet derimod var der givet Oplysninger for Aaret 1862 angaaende Refusionerne for endeel Kjøbstæder. Disse Refusioner androge vel betydelige Beløb, men sammenlignede man, hvad en Commune havde givet ud, og hvad den havde taget ind i Refusioner, saa ballancerede Summerne ofte med hinanden. Saaledes havde Helsingør paa denne Maade havt en Indtægt af 994 Rd. 2 Sk. men en Udgift af 959 Rd. 79 Sk., saa at Nettogevinsten var 34 Rd. 19 Sk. Han vilde ikke trætte Forsamlingen med flere Exempler,

men kun bemærke, at det for de fleste Communer kun dreiede sig om en Forskjel af 2—300 Rd. Saae man nu hen til de enkelte Communes Totaludgift til Fattigvæsenet, saa var paa de fleste Steder nogle Hundrede Rigsdaler en forsvindende Størrelse, og hvor besværligt vare f. Ex. ikke disse 34 Rd. 19 Sk. erhvervede for Helsingørs Commune, hvormange Sager havde der ikke været at afgjøre, hvormange Skrivelser at udfærdige, hvormange Resolutioner at erhverve ved Ministeriet og Amtet. Det var endda et Held, at Fattigvæsenet ikke havde fri Forsendelse med Posten af Penge, thi saa vilde disse Refusionssager maaskee tage endnu mere til og medføre endnu flere Udgifter og mere Besvær for det Offentlige. Taleren vilde erkjende, at det kun var efter enkelte og paa ingen Maade udtømmende Data, at han havde draget den Slutning, at Refusionerne ikke vare af nogen stor Betydning for de enkelte Communer; men paa den anden Side maatte han tilføie, at, forsaavidt man virkelig vilde tillægge dem nogen Vigtighed, oversaae man vistnok eet Punct af Betydenhed ved Bedømmelsen heraf, nemlig, at Lovgivningen i 1844 havde indført en Bestemmelse, der kan medføre meget store Udgifter for enhver Commune, forsaavidt den har fremmede Fattige i sin Midte, den Bestemmelse nemlig, at enhver Person, der har opholdt sig 3 Maaneder i en Commune, har Ret til i Sygdomstilfælde at blive forpleiet der for et Tidsrum af 6 Uger. Det var ganske vist et hæderligt Fremskridt, vor Tid havde gjort, at man anvendte saameget paa de Syges Cuur, men paa den anden Side medførte det betydelige Udgifter for Communerne. Paa Communehospitalet i Kjøbenhavn er Betalingen 72 Sk. daglig, hvilket er 5 Rd. 24 Sk. om Ugen, altsaa kan en Commune, naar en Person, der har opholdt sig der i 3 Maaneder, bliver syg, komme til at udrede 31 Rd. 48 Sk. til hans Cuur og Pleie, og skulde man dømme efter Forholdene i Frederiksberg Commune, saa udgjorde Udgiften til Sygepleien omtrent $\frac{1}{3}$ af hele Udgiften til Fattigvæsenet. Denne Udgift til fremmede Fattiges Cuur kunde man ikke skyde fra sig og ikke forlange refunderet og den kunde ofte være større end det Beløb, man iøvrigt kom til at udrede til saadanne Fattige.

Taleren vilde ikke stille noget bestemt Forslag om Længden af den Tid, der burde udfordres til at erhverve Forsørgelsesret; om det burde være 1 eller flere Aar, vilde han ganske henstille, men han vilde blot i Almindelighed udtale som sin Overbeviisning,

at man, hvis man vil søge nogen Forandring i de nu gjældende Bestemmelser om Tiden for Forsørgelsesrettens Erhvervelse, langt fra at forlænge den, tvertimod bør virke til dens Forkortelse.

Cand. theol. Chr. Müller bemærkede med Hensyn til det af Conferentsraad Sibbern antydede Forslag, som Cancelliraad Plockross havde berørt uden dog nærmere at have villet indlade sig derpaa, at en saadan Centralisation havde været forsøgt flere Steder f. Ex. i 1852 i Bern og i Solothurn, men at Forsøget havde maattet opgives efter eet eller to Aars Forløb, thi Følgen var den, at Communerne sagde: „Kjør til, det er ikke mine Been, det gaaer ud over,“ og saa sprængtes det hele Fattigvæsen. Den Vei er saaledes erkjendt at være complet umulig. Man havde til Forsvar for den anført, at da man centraliserede Bestyrelsen af Landeveiene, medførte det store Lettelser, men Landeveie kunne ogsaa lettere behandles maskinmæssigt end Fattige og det hele Forslag er saa upraktiskt, at det slet ikke kan bringes under Omtale. Det var ganske vist, som det var blevet bemærket, at under de nuværende Forhold fandt der forfærdelige Kjævlerier Sted mellem Communerne; dette kunde imidlertid undgaaes, naar Præsterne vilde øve deres Skarpsindighed paa selv at træffe en Afgjørelse i de enkelte Tilfælde, istedetfor at gjøre sig bekjendte med tidligere Afgjørelser og lægge Vægt paa at komme i Overensstemmelse med disse. De bør huske paa, at de have med Fattige at gjøre. Men i hvilken Grad det er overseet, fremgaaer af, at en Forhandling om, hvorvidt et Menneske skulde bringes paa Ladegaarden, var bleven smurt op til 14 Indlæg med 114 Pagina. Der var blevet forhandlet mellem 2 Præster, om en Person havde afbrudt sin Hjemstedsret derved, at han selv havde været ude i en Landsbycommune, medens han havde et Sæt sorte Klæder liggende hos en Bager i Forstaden til Kjøbstaden. Endelig kom man ud af Forlegenheden, da Contoirchef Bruuns Bog om Forsørgelsessager udkom, hvor man saae, at for 5 Aar siden var der afgjort et Tilfælde, hvor en simpel Mand havde solgt sit Huus, men havde flyttet Meublerne over i en Stue, som han i Kjøbecontracten havde forbeholdt sig som sit Værelse, medens han selv tog Tjeneste i et andet Sogn. Indenrigsministeriet havde her erklæret, at der havde fundet en Afbrydelse af Tiden for Forsørgelsesrettens Erhvervelse Sted, thi det kunde ikke betragtes som et Ophold at have Meubler

staaende paa et Sted. Og det Samme maatte jo gjælde om Klæderne. Imidlertid havde man kjæmpet tappert paa begge Sider, uagtet Alle følte, at det var det sjællandske Sogn, som Forsørgelsen tilkom. At Dommerne havde foreslaaet Terminen forlænget, havde i høi Grad forbauset ham. Og han maatte ganske slutte sig til Cancelliraad Plockross. I Belgien, hvor man i saa høi Grad har beskjæftiget sig med Fattigvæsenet, er man gaaet i denne Retning og i Bern vare 3 Mænd segnede. inden den nuværende Regjeringschef førte Reformen igjennem. Saaledes har man overalt henvendt sig til det stedlige Fattigvæsen. Og dertil kan man ogsaa nu nærme sig her, uden at Sognene tabe derved; vilde man forlænge Terminen, saa vilde man i de udenbyes Communer faae et saa tungt og stigende Fattigvæsen, at man umuligt kunde være tjent dermed. Han troede ikke, at de danske Forhold vare saaledes udviklede, at man uden Videre kunde ophæve Terminen, men man kunde ligesom i Norge forkorte den. Han troede ikke, at Hjemstedsretten var en Hindring for det frie Fattigvæsen. Der kunde forøvrigt vel være nogen Anledning fortiden til at forlænge Terminen, da Kjøbstæderne overbebyrdes paa den mest horrible Maade. Oberst Tscherning har i en af vore Rigsdagsforhandlinger givet en mageløs munter Skildring af, hvor let Landbobefolkningen kastes ind i Kjøbstaden, og dette er ogsaa i sig selv let forklarligt. Mange Landsogne underholde deres Fattige i Kjøbstaden, og nu, da der er Næringsfrihed, er der saameget lettere Adgang for Landbobefolkningen i Kjøbstæderne, hvorimod man paa Landet strax træder under Vaaben, saasnart Nogen forsøger at nedsætte sig der. Paa Landet anvendtes der for nogle Aar siden 1 Million og nogle Tusinde Daler til Fattigvæsenet medens der i Kjøbstæderne anvendtes 188,000 Rd., men paa Landet ere Udgifterne ingenlunde stegne i det forfærdelige Forhold, som Tilfældet har været i Kjøbstæderne, hvor de ere stegne hvert Aar med 10,000 og atter 10,000 Rd., saa at Kjøbstæderne nu virkelig blive i høi Grad forurettede. Vel har Indenrigsministeriet for eet eller to Aar siden udstedt et Circulaire, der gaaer ud paa at værne om Kjøbstæderne og trække Landet frem som det, der skal staae til Ansvar, men det vil dog kunne statistisk bevises, at det er Kjøbstæderne, Trykket endnu hviler paa. Der kunde muligen være Anledning til at gjøre en saadan Adskillelse, at der sattes en Termin af 6½ Aar for Kjøbstæder, Flækker og større Landcommuner og 5 Aar for de

øvrigte Landcommuner, thi at gribe til en Forlængelse af Terminen over det Hele vilde frembyde mange Vanskeligheder. Efter den nuværende Opfattelse af Samfundsforholdene vidste han vel, at det kunde betragtes som en illusorisk Idee at gaae ud fra, at man træder Kjøbstæderne for nær, men der er Saamange paa Landet, der have den samme Følelse, at han dog nok troede, at det vilde lykkes at sætte Noget igjennem i denne Retning, naar det blev klart godtgjort, hvor stærkt Misforholdet er. I det Hele maatte han imidlertid slutte sig til Cancelliraad Plockross med Hensyn til det foreliggende Spørgsmaal.

Cand. polit. **Friederichsen** bemærkede, at den nyeste Reform i England i dette Forhold, der var indført i den forrige Parlaments-session, gik netop i den Retning, som Cancelliraad Plockross havde peget hen til. Det bestemtes da, efter at der tidligere var skeet forskellige Skridt i samme Retning, at det Ophold, der skulde begrunde Forsørgelsespligten, skulde indskrænkes til et eneste Aar, og det blev endog foreslaaet, at der slet ikke skulde være nogen Tidsgrænse, men at det simple Ophold skulde være tilstrækkeligt til at begrunde Forsørgelsespligten. Nogle paastaae rigtignok, at dette Forslag var fremsat paa Skrømt for at forhindre Reformen med det eetaarige Ophold, saa at man alene med dette Forslag skulde have tilsigtet at vise, at det var absurd at vedblive at forkorte Opholdsterminen. Han vilde ikke forsvare Centralisationen, men blot som en lille Notits tilføie, at man i England har indført større Districter for at undgaae Karrighed.

Justitsraad **Mourier** maatte med Hensyn til den paa Dommermødet fattede Resolution bemærke, at Anledningen dertil nærmest var Forholdet mellem Kjøbstæderne og Land og det mislige Forhold, hvori Kjøbstæderne ere stillede, idet en stor Deel af Proletariatet fra Landet drager til Kjøbstaden. Sætter man Tiden for Forsørgelsesrettens Erhvervelse til 5 Aar, da er det saa kort et Tidsrum, at Byerne ville blive forurettede. I Odense blev der ifjor udbetalt i Refusioner 500 Rd., medens Byen modtog 2,000 Rd.; det viser, at der var 4 Gange saamange fremmede Fattige i Odense, som der var af Byens Fattige paa andre Steder. For tidligere Aar kunde han ikke give bestemte Oplysninger, men det Anførte viser, hvilke Farer Kjøbstæderne ere udsatte for, og

hvorfor man fra deres Standpunct maa ønske Tiden forlænget. Naar man ikke maatte tage dette Hensyn, vilde han være enig med Cancelliraad Plockross og ønske Tiden forkortet og allerhelst ganske fjerne Terminen, da den skader det frivillige Fattigvæsen.

Cancelliraad Plockross indvendte, at Forholdene i Odense som ikke vare ham ubekjendte, vistnok vare ganske enestaaende. Dertil kom, at Odense Fattigvæsen er saa omfattende, at det næst Kjøbenhavn har den største Udgift, saa at selv den af den sidste Taler anførte Sum ikke er saa betydelig.

Justitsraad Mourier oplyste i den Anledning, at Udgifterne til Fattigvæsenet i Odense ere 26,000 Rd. aarlig.

Pastor Schau meente, at jo kortere man sætter Tiden for Forsørgelsesrettens Erhvervelse, desto hyppigere blive Hjemsendelserne, og, da der altid er noget odjóst i disse, maatte man fra et almindeligt moralsk Standpunct heller ønske Tiden forlænget end forkortet. Af denne Grund i Forbindelse med den af Justitsraad Mourier anførte, vilde han stemme for, at Terminen sattes, om ikke til 15, saa dog idetmindste til 10 Aar.

Cancelliraad Plockross kunde ikke forstaae, hvorledes Hjemsendelserne kunde forøges ved Terminens Indskrænkning.

Pastor Schau maatte fastholde sin Paastand.

Cancelliraad Plockross kunde paa ingen Maade være enig med den foregaaende Taler. Han maatte tvertimod mene, at Hjemsendelserne maatte aftage, jo kortere man gjør Tiden, thi, naar der er en kort Tid for Forsørgelsesrettens Erhvervelse, saa vil en Familie i Reglen have erhvervet denne inden Hjælpen behøves, og der finder da i saa Fald ingen Hjemsendelse Sted; men Fødestedets Forsørgelsespligt kommer netop frem, naar der fordres en lang Tid for at erhverve Forsørgelsesret paa Opholdsstedet.

Pastor Schau vilde indrømme, at dette kunde gjøres gjældende med Hensyn til Familier, men Spørgsmaalet opstaaer hyppigst med Hensyn til Tjenestefolk, og med Hensyn til dem vilde der opstaae flere Forsørgelsessager og en udvidet Correspondance jo kortere Tiden sattes.

Cancelliraad **Plockross** formaaede ikke at indsee, at der vilde være nogen Forskjel mellem Familier og Tjenestefolk i saa Henseende.

Cand. theol. **Chr. Müller** bemærkede med Hensyn til Cand. **Friederichsens** Udtalelser om Centralisationen i England, at vi ogsaa have en Centralisation her, forsaavidt vi have Sindssygeanstalter, der ere oprettede for hele Amtscommuner og Daareanstalter for hele Stifter. Dette er nødvendigt for ikke at trykke den enkelte Commune for stærkt. Men i de her berørte Forhold maa man stille sig saa localt som muligt. Hvad det sidst berørte Spørgsmaal angik, troede han, at der vilde blive færre Hjemsendelser, naar der er en lang Tidsfrist. Det er i denne Henseende nødvendigt enten at gaae dybt ned eller høit op, thi, sættes Fristen kun til eet Aar, saa vil der ikke være Leilighed til at udføre Hjemsendelser uden i ganske specielle Tilfælde, og sætter man flere Aar, saa kan man ikke passe saa nøie paa samme. Nu vil det i Almindelighed vise sig, at man passer paa 5Aarsdagen som en sand Glædesdag.

Cand. polit. **Friederichsen** meente at den sidste Taler havde gjort sig skyldig i en Misforstaaelse. Det maa vistnok erkjendes, at jo kortere Fristen sættes, desto færre Hjemsendelser bliver der, og dette er aldeles gjennemgaaende. Det var ogsaa ham umuligt at indsee, at der kunde opstilles nogen Forskjel imellem Tjenestefolk og Familier i denne Henseende.

Pastor **Garde** fremhævede, at der er eet Punct i denne Sag, som ikke var omtalt, og som taler for en Forlængelse. Han havde tidligere udtalt sig for en Forlængelse, men var nu bleven noget tvivlraadig. Naar et Menneske har været henved 5 Aar paa eet Sted, lægges der ham ofte Hindringer i Veien for at blive der de fulde 5 Aar, og saa bliver et saadant ulykkeligt, af Næringsssorger nedboiet Menneske ofte stødt bort, hvor han kommer. Vil han have Arbeide et Sted, bliver han viist bort, mangel Gang kan han ikke faae Huusly, ikke at tale om, at man undertiden søger at paatvinge ham Fattigunderstøttelse underhaanden, for at faae den refunderet og saaledes blive fri for ham. Dette er noget af det mest Forargelige, der finder Sted, og det tynger umaadelig haardt paa de Fattige. Det bør derfor ikke være uomtalt ved denne

Leilighed, og det var især dette Forhold, han havde havt for Æie, da han udtalte sig for en Forlængelse af Fristen. Derimod maatte han være fuldkommen enig i, at Hjemsendelserne blive forøgede, naar der indtræder en saadan Forlængelse og Fødestedet saaledes bliver det Afgjørende. Det Naturlige vilde være, at der aldeles ikke var nogen Termin, og at Opholdsstedet var det Afgjørende, men Ulykken er, at det kan ikke indføres, saalænge man har det tvungne Fattigvæsen, thi enkelte Sogne ville da blive overbebyrdede. De Sogne, der ere gode mod deres Fattige, ville nemlig efterhaanden faae Tilstrømning fra alle Sider af Folk, der ere trængende. For at værne om disse gode Sognes Ret er det altsaa absolut nødvendigt, at der er en Termin. Naar han i den senere Tid var kommen bort fra den Mening, at Terminen burde forlænges, saa støttede han sig paa Forhandlingerne i Viborg Ständerforsamling og paa Motiveringen i Collegialtidenden af Bestemmelsen af 1839 om de 5 Aar. Det er der udtalt, at navnlig de Sogne, der ligge tæt ved en Kjøbstad, ville komme til at lide umaadeligt ved en Forlængelse, idet de, som Cancelliraad Plockross havde gjort opmærksom paa, vilde faae saadanne Personer, der som unge vare dragne ind i Kjøbstaden, tilbage som forarmede Mennesker, efter at de havde været i lang Tid i Kjøbstaden, men ikke saalænge som det var nødvendigt for at skaffe sig Hjemstedsret der. Derfor turde han ikke tilraade en Forlængelse, men en Forkortelse fandt han ogsaa utilraadelig, saa at han helst vilde blive staaende ved de 5 Aar. Han vilde imidlertid henstille til Forsamlingens Overveielse, om der ikke ved Lov kunde træffes Foranstaltning til at forhindre de afskyelige og forargelige Hjemtransportationer, om der ikke kunde sættes en Grændse for Retten til at forlange en Person sendt hjem, saaledes at denne Ret gjordes afhængig af, at Understøttelsens Beløb havde naaet en vis Størrelse. Nu er Forholdet jo saaledes, at naar en Person har faaet blot 3 Mark om Ugen i Understøttelse paa Opholdsstedet, kan Hjemstedscommunen forlange ham sendt hjem strax, den kan sige, at en Person enten Intet skal have, eller han skal hjem. Det er ubilligt, og det misbruges ofte til at forhindre Understøttelser; sædvanligt trække nemlig de Paagældende sig tilbage og sige, at de heller ville hjælpe sig selv. Et andet Tilfælde, hvor Hjemsendelsen er hoist forargelig, er naar en Mand er død, og hans Enke og Børn sendes til en vildfremmed Commune, hvor han har været forsørgelses-

berettiget. Med Hensyn til dette Tilfælde kunde det bestemmes, at Hjemsendelsen ikke maa finde Sted, saalænge Understøttelsen ikke overstiger det Beløb, der er fastsat i Forordningen af 1844 om 6 Ugers Curen.

Kunstdreier **Andersen** meente, at hvis der skulde skee en Forandring af det Bestaaende, maatte det være en Forkortelse af Tidsfristen, og helst vilde han ganske have den afskaffet. Det havde forøvrigt glædet ham at høre, at hele Discussionen var gaaet i en saa christelig Retning, at det forekom ham, at man maatte blive enig om, at Fattighjælpen skulde være fælleds for det Hele. Vi have fælleds Armee, hvorfor skulde vi da ikke have fælleds Fattighjælp. Naar en Mand bliver trængende og fattig, bør han have Understøttelse hvor han er; der vil derved spares baade Penge og Skriveri, saa at Udgifterne ikke ville blive større men snarere mindre. Maaden, hvorpaa Fattigskatten opkræves, maatte vel forandres, men det vilde ikke være uoverkommeligt. Det Rette vilde vistnok være at oprette en Centralkasse for hele Landet og understøtte den Trængende paa det Sted, hvor han opholder sig.

Cand. theol. **Chr. Müller** fremhævede det vigtige Punct, som Pastor Garde havde henledet Opmærksomheden paa. Der skeer dagligt Uretfærdigheder i saadanne Tilfælde, og de træffe undertiden meget haardt. Naar en Mand dør, og Konen bliver Familiens Hoved, er det naturligt, at hun betragter det Sted som sit Hjem, hvor hun har sin Slægt, men det hjælper ikke, naar hun ikke kan ernære sig og Familie, sendes hun hjem til Mandens Forsørgelsessted. Eller en Mand kan ligge syg i længere Tid, og, uagtet han daarlig kan flyttes, og der maaskee paa det Sted, hvor han er, kan være En og Anden, der har fattet Godhed for ham og vil pleie ham, forlanger Forsørgelsescommunen ham dog hjemsendt. Det kan i et saadant Tilfælde være overordentlig vanskeligt for en Læge at afgjøre, om Patienten kan taale at transporteres. Den af Pastor Garde foreslaaede Bestemmelse kunde maaskee affattes saaledes, at man fastsatte, med hvor stort et Beløb Opholdscommunen maa understøtte en Person samtidig med, at den nægter at foretage Hjemsendelsen.

Pastor **Sonne** meddelte, at den Commune, hvor han nu hører hjemme, havde i Foraaret fordret 2 Børn hjemsendte fra et

Sogn i Slesvig. Forældrene vare nemlig døde for 3 Aar siden, og der var vedvarende Strid om, hvorvidt de 2 Børn skulde hjem eller ikke. Beløbet, som det dreiede sig om, var tilsidst voxet op til en Sum af 5—600 Rd. Taleren ansaae det imidlertid for en Velgjerning, at Børnene, der nu vare 11 og 13 Aar gamle, bleve hjemsendte til Faderens Hjemsted, skjøndt de vare fødte nede i Slesvig; thi ved at blive der udsattes de for den forfærdelige Ulykke at blive tyske Undersaatter. Da de kom, vare de ganske forknytte, men for 14 Dage siden, efter mindre end et halvt Aars Ophold, havde de yttret, at de ikke for meget godt vilde undvære Byttet. Der kan saaledes være Tilfælde, hvor en Hjemsendelse har den modsatte Virkning af den, her var fremhævet.

Dirigenten bemærkede, at Spørgsmaalet om Hjemsendelser uægtelig stod i Forbindelse med det under Discussion værende Spørgsmaal, men det forekom ham at være en saa svag Forbindelse, at han vilde henstille, om der ikke skulde være Anledning til kun at udtale sig i al Korthed derom.

Da ellers Ingen begjærede Ordet, afsluttedes Discussionen over det foreliggende Spørgsmaal, over hvilket der ikke fandtes Anledning til at fatte nogen Resolution.

Man gik derefter over til følgende Spørgsmaal:

„Hvorledes modarbeides det, uagtet Lovens Forbud, i stort Omfang foregaaende Betleri?

Pastor Warburg: Forsamlingen er sagtens træt af at høre og træt af at discutere; men De skulle ikke frygte for, at jeg vil kaste en Discussion ind. Jeg vil kun træde spørgende frem, eller rettere sætte en tyk Streg under det Spørgsmaal i Dagsordenen, „hvorledes modarbeides Betleri?“ og navnlig sætte to tykke Streger under Ordet „hvorledes.“ Jo mere jeg overveier den Sag, som jeg er anmodet om at indlede, desto mere bevidst bliver det mig, hvor vanskeligt det er at besvare dette Spørgsmaal. Men det er mig fornemmelig om at gjøre at faae et Svar, og jeg troer at mødes med Mange i Forsamlingen i den Tanke, at det vilde være ønskeligt at der kunde gives en tilfredsstillende Besvarelse. Derfor vil jeg ved de indledende Bemærkninger, jeg er opfordret at fremkomme med, kun søge at fremhæve selve Sagen saaledes, at den bliver et alvorligt Spørgsmaal, som Forsamlingen tager med sig, naar den opløser sig iaften. At der skeer og at der er skeet

Meget for at modarbeide Betleriet forudsættes. Lad mig tilføie, at jeg ikke træder frem som den, der har nogen særlig Sagkundskab i dette Forhold; det er derfor, at jeg vil søge og ikke give et Svar. Jeg er mig bevidst, at det vilde være letsindigt at give nogetsomhelst Svar uden grundig, alvorlig og retfærdig Undersøgelse af dette Spørgsmaal: hvorledes modarbeides Betleri? og min Livsstilling og mine Livsforhold have ikke ført mig til at kunne anstille den grundige Iagttagelse, som jeg anseer nødvendig for at være paa det Rene med dette Forhold. Disse Forhandlinger paa nærværende Møde have desuden gjort mig ganske angst og bange for, hvad der forlanges, naar man skal give Svar paa de Spørgsmaal, der ere fremsatte til Forhandling. Men, vil man have et Svar, maa man ogsaa vide at fremstille, hvad man spørger om. Her gjælder det, hvorledes modarbeides Betleri? og et saadant Spørgsmaal maa kunne udgaae fra en Bevidsthed om dette Forhold, eller fra det Indtryk, man har modtaget af Betleriet, og som man ønsker klaret for sig, og dette kan jeg sige, at jeg har modtaget et saadant Indtryk, og jeg vil kun tale med som den, der veed, hvad der har paanødet sig mig i Livets Forhold, og som den, der efter dette Indtryk selv inderlig ønsker at faae det Spørgsmaal klaret: hvorledes modarbeides Betleri?

Saasart Fattigforholdene komme under Forhandling, følger det ganske af sig selv, at ogsaa Betler- eller Tiggerforholdene maae drages frem; thi Betleriet eller Tiggeriet er kun det laveste Trin af Fattigforholdene. Jeg siger det laveste, ikke det yderste; thi der kan gives den yderligste Fattigdom, der ikke er Tiggeri eller Betleri. Tiggere ere først de, som ere sunkne dybest ned. Der gives Tiggere af alle Samfundsclasser; vi træffe disse ikke blot blandt dem, der gaar i Pjalter, men ogsaa høiere oppe. Naar de Fattige ere sunkne lavest i sædelig Henseende, er den Grændse overskreden, der skiller mellem ærlige, værdige Fattige og Betlere, og hvorefter man bliver fra Fattig til Tigger. Der er en Grændse, men netop Vanskeligheden ved at drage denne Grændse er bleven mig levende; der er en bestemt Grændse, som egentlig først kjendes, naar den er overskreden. Spørger jeg, hvad Betleri eller Tiggeri er, saa er der en legal Definition herpaa, og en Fremfærd af Øvrigheden mod Betleri, støttet paa denne; men den legale Definition faaer først Anvendelse, naar Skridtet er gjort, naar Faldet er skeet, Faldet fra at være Fattig til at blive Tigger. Jeg troer, som det

her i Forsamlingen oftere er blevet berørt, at det er yderst vanskeligt at afgjøre Forskjellen mellem de værdige og uværdige Fattige. Jeg kan ikke tænke mig andet, end at Bestemmelsen af Forskjellen mellem Fattige og Tiggere maa rette sig efter, hvilken Forestilling vi ville danne os om det Bestemmende i dette Forhold. En Begrebsbestemmelse er det stedse saare vanskeligt i alle Livets Forhold at give; men en Forestilling maa der dog kunne dannes om Grændsen mellem Fattigdom og Tiggeri, og jeg maa da mene, at der er ikke anden Grændse end en sædelig; saasnart den er overskreden, saasnart Mennesket er traadt ind over denne Grændse, hvilket skeer, naar det har tabt sin sædelige Selvagtelse, saa træder han eller hun ind i et Tiggerliv, i en Tiggerstat, kunde jeg sige, der omfatter, som jeg før sagde, alle Samfundsclasser. Man har Brevtiggere, pyntede Tiggere, pjaltede Tiggere, Dørtiggere o. s. v. i det Uendelige. Saasnart den sædelige Grændse er overskreden, naar et Menneske har tabt Agtelse for at leve selvstændigt, eller med andre Ord, saasnart Fattige have overgivet sig til Haabeløshedens og Ladhedens Magter, saa blive de Betlere.

Saasnart Nogen begynder at ville leve det Liv, hvor Erhvervs-kilden, Dagsgjerningen er at gjøre Fordring til Andres Pung, hvor Arbeidet er at betle og at bede, saa er Tiggeriet tilgangs og den Paagjældende synker hen under de usædelige Magter, der udfolde sig med en ganske frygtelig Kraft, og er han først kommen derunder, saa gaaer det Skridt for Skridt nedefter til den dybeste Elendighed. Hvad der netop har drevet mig til at sætte en tyk Streg under det Spørgsmaal, der nu er under Forhandling er, at det saa ofte har rystet mig, naar jeg har seet, hvorledes Mennesker, der først have været ærlige Fattige, efterhaanden ere sunkne dybere og dybere, indtil Grændsen er overskreden, den sædelige Grændse, hvorefter de ikke længere betragtes som Værdige blandt de Fattige. Vi bør altsaa først være opmærksomme paa, at der er en bestemt Grændse, og at det er i det sædelige Liv, vi skulle søge Grændsen, dernæst bør vi agte paa, at det er hele Samfundets sædelige Tilstand, hvorpaa Tanken maa rettes. Jeg troer derfor at kunne betegne Tiggeriet, ikke blot lignelsesviis, men ved et Slags Begrebsbestemmelse, som den meest ondartede Skikkelse af Fattigsygdommen. Forhandlingerne ere her førte ind, navnlig igaar, paa den Grund, hvor jeg helst vil staae, at man har taget det christeligt Syn paa Livet med, og jeg vil sige, at mit christelige Syn paa

Livet lader mig see, at vi ikke blot have Fattige hos os, som Gjenstand for Kjærlighed, testamenterede os af Herren selv, som der er blevet sagt, men vi have ogsaa Fattige, som blive i Betleriet og Tiggeriet en Skikkelse af en Dom, ja frygtelig Dom over Samfundet. Naar vi ville see rigtig til, møde vi hele Samfundslivets Uretfærdighed igjen der, men i dennes meest rystende Skikkelse; jeg kunde ønske, at det blev gjort til Gjenstand for en alvorlig, grundig og retfærdig Undersøgelse, hvad der oprindeligt er denne Sygdoms Physiognomi, og at det maatte blive paaviist og gennemført, at hvad man ellers møder af Vidnesbyrd i Samfundets Sygdom, træffe vi igjen her. Betleriet er et Vidnesbyrd, ikke blot om Livets Ulykke, om den Elendighed at sulte og gaae halv nøgen o. s. v., men et Vidnesbyrd tillige om Samfundets Fordærvelse; derfor er der en Retfærdighed over Samfundet deri, en retfærdig Dom over hele Samfundets sædelige Tilstand. Imod denne Sygdom kjender jeg eet radicalt Middel, men dette Middel vil Samfundet ikke; jeg kjender en bestemt Læge, men ham forkaster Samfundet. Derfor maae vi bære Plagen indtil videre, og vi maae ikke skye at møde Tiggeriet som en Dom over Samfundslivet. Jeg har engang hørt en nu afdød berømt Læge fremsætte en Yttring, der netop har ledet mig til her at kalde Betleriet den meest ondartede Skikkelse af hele Samfundets Sygdom. Han sagde, at der er Sygdomme, der alene findes hos de Rigeste i Samfundet og hos de Fattigste, hos dem, der have Overflødighed, og hos dem, der have Mangel. Jeg har troet, at dette ogsaa kan gennemføres i dette Forhold, deri at man i de rigeste Samfundsclasser, hvor der ikke findes en Livets Nødvendighed og en Nødvendighedens Opdragelse til hærdet Gjærning og til Arbeide, kan møde en Ladheden med alle dens sløvende Virkninger i sædelig Henseende, som er ganske den samme, som den man møder der, hvor al Tanke om at kunne eller at ville arbeide er ophørt. Men i Betleriet træffe vi Ladheden i dens hele Vederstyggelighed, og Alt hvad der følger af den i dens meest skrigende Yttringer. Jeg kunde endvidere ønske at sætte en tyk Streg under Spørgsmaalet, fordi jeg kunde ønske Oplysninger om hele dette Betlerliv, og denne Betlerstands Characteristik. Der maatte kunne fremføres aldeles bestemte Træk af det Liv, der føres indenfor Betlerlandets Grændser; jeg er vis paa, at man vil kunne paavise et aldeles bestemt Sprog, der bliver talt, bestemte Miner og Lader og Yttringer, der

ere eiendommelige for dem, der tilhøre den rigtige, udprægede Tiggerstand; bestemte Skikke og Vaner, eiendommeligt Levesæt; ja! jeg er tilbøielig til at tænke mig endog en for dette Liv særegen Skikkelse af Noget, man vel maatte kalde Guds frygt. Der vilde vise sig Billedet af et Liv, nedsunket i den dybeste Usædelighed, men saaledes, at der vilde kunne paavises bestemte Laster, der fortrinsviis hørte dette Livstrin til. Her blev sagt igaar, at der er neppe nogen Last, som de Børn, der blive sendte ud i Verden for at tigge, blive fri for. Det er jeg tilbøielig til at troe, men jeg er ogsaa tilbøielig til at troe, at der er Laster, som hører Tiggerlivet til, rædsomme, frygtelige Laster, og som alle udspringe netop af den enerverede Tilstand, hvori de leve, af den Villiens Slaphed, af den Haabløshed, som er forbunden med at være dømt ikke blot af Loven, men af Samfundet, af at staae for Alle som de Uværdige, endog uværdige til at ynkes. Og dog er dette jo en Ret, Betleren maa have, hvis vi ellers ville beholde Navn af et christeligt Samfund, Retten til Medynk. Og ynkes over ham maae vi netop, fordi vi maae rystes over den Uværdighed, hvori han er sunken. Jeg siger: han er nedsunken i Uværdighed, og det ikke blot saaledes, at han er stemplet af den verdslige Lov, men at en virkelig Uværdighed klæber ved ham og næsten kan afspeile sig i hans Væsen og hele Fremtræden indtil Ansigtstræk, Gang, Holdning osv. Det er en almindelig Forestilling, at der ligger en eller anden Brøde, et forudgaaende slet ført Liv, til Grund for, at det kan komme saa vidt med et Menneske, og jeg er ogsaa tilbøielig til at troe, at man med faa Undtagelser kan paavise en bestemt Brøde, just ikke Tyveri, men f. Ex. Drik, Løsagtighed og andet Saadant, hvis Følger have bragt ham til at synke ned i Dyndet.

Hvad der imidlertid skal gjøre dem til Gjenstand for vor Ynk, er ikke blot, at vi see, hvørlædes Enkelte med deres egen Brøde kunne forskylde deres Stilling, men navnlig dette, at de maae undgælde for hele Samfundets Brøde, og ere de først komne over Grændsen, saa er der en Magt, en Samfundsmagt, uafhængig af den Enkelte, der øver sit Tryk og presser dem dybere og dybere ned, saa at de ikke længer mægte at reise sig, om de end kunde have Ønsket derom. De kunne det ikke længer, de kunne ikke længer for Alvor ville det og derfor er det ude med dem. De miste Haabet, ja de knnne miste deres Gud. Ogsaa dette vilde

jeg ønske draget frem ved en grundig og retfærdig Behandling af Tiggerlivet; en Characteristik af deres Gudsforhold, hvorledes de bære en frygtelig Dom over sig, saa de omsider synke ned i et aandeligt Mørke, et Vantroens og Overtroens Mørke, som Samfundets bedre Classer ikke have Anelse om. Jeg skal ikke trætte med Enkeltheder, men kan alligevel ikke tilbageholde et Træk af Tiggeres Liv, som jeg vil fremføre, for dertil at knytte en enkelt Betragtning. I mine første Præste-Aar kaldtes jeg en Dag til et af de værste Huller i Byen, til en af disse elendige Caserner, som Kjøbenhavn har indenfor sine Volde. Jeg fandt der et Qvinde-menneske, som havde et sjældent uhyggeligt Udortes; især gjorde hendes lidet menneskelige Ansigt et stærkt Indtryk paa mig. Hun hørte til en Familie, jeg kjendte fra min Opvæxt som en af dem, der leve ved stadigt Avistiggeri. Om den Elendighed, jeg saae her, havde jeg ikke havt nogen Forestilling. Jeg kom ind i et snavset, mørkt Værelse, hvor der foruden et Bord stod 3 Senge. Den ene var for Moderen, de to andre for Døttrene og deres saakaldte Kjærester, thi gifte vare de ikke. Det var ialt 7 Mennesker, som levede sammen i dette Hul. Det var en af Døttrene, der havde ladet mig kalde, fordi hendes Barn, som var sygt, hverken kunde leve eller døe, som hun udtrykte sig. Jeg troede, at jeg skulde hjemmedøbe Barnet, men det var ikke det, hun vilde mig. Jeg skulde derimod gjøre en eller anden Trolddomskunst over Barnet, læse over det eller øve lidt af den sorte Kunst for at hjælpe den syge Stakkel. Siden blev jeg kaldt ind af flere andre Beboere i dette Huus, for ogsaa der at læse over deres syge Børn. Jeg fortæller dette, fordi denne Samfundets Dom her traadte frem i hele sin strenge Alvor, Dommen over det, der i Samfundets bedre Classer skjuler sig under et falsk Skin. Jeg mener, at det kan være godt at gjøre ogsaa denne Side af Tiggeriet, det indre Livs, det sjælelige Livs Tilstand til Gjenstand for Undersøgelse, thi der mødte mig ikke længe efter Noget, der vidnede om, at selv de dybest Sunkne ere Mennesker, hos hvem der rører sig og lever Noget, som er Vidnesbyrd om, at de kunne reddes. Aaret efter udbrød nemlig Choleraen i Kjøbenhavn, og det var min Lod at være med iblandt dem, der skulde jorde ofte 60—70 Choleralign ad Gangen. En Dag, da jeg havde Tjeneste paa Kirkegaarden og meente at være færdig, da det var langt ud paa Aftenen — kommer der Bud til mig, at der var endnu eet Lig, der skulde besørges. Da

jeg kommer derhen, seer jeg en fattig Kiste, og ovenpaa denne sidder et Fruentimmer og græder, som jeg sjældent har seet Nogen græde. Det var en af Døttrene fra det samme Huus, som jeg hiin Dag havde besøgt, netop hende med det slemme, lidet menneskelige Ansigt. Hun sad nu her paa sin Moders Kiste, som hun ikke kunde bringes til at forlade. Den Tid skyede ofte Forældrene deres Børns Kister og Børnene deres Forældres af Frygt for Smitte. Der var altsaa noget ret Menneskeligt tilbage i hende, som her brød frem, og Dommen over os vilde blive haard, dersom vi ikke alvorligt spurgte: hvad kan der gøres for at hjælpe det Menneskelige i saadanne frem? Det er ikke uden bestemt Grund, at jeg før brugte det Udtryk, at Tiggeriet er en af de meest ondartede Sygdomme i Samfundet; thi derved har jeg villet berøre, hvad jeg ønskede at drage frem ved denne Leilighed. Naar Talen er om at modarbeide en Sygdom, saa kan der tænkes paa at træffe visse hygieiniske Forholdsregler som forebyggende Midler, men er den udbrudt, maa der ogsaa bæres Omhu for at redde de Angrebne. Saaledes maa dette Spørgsmaal, hvorledes Tiggeriet skal modarbeides, besvares med en Afgjørelse af, hvad der er en fornuftig Samfunds-Hygieine, der maa følges for at modarbeide det, og hvad der saa maa gøres for de Enkelte, som lide under denne Plage. Men saa maa der ogsaa søges besvaret, hvem der skal gjøre Noget, hvad der skal gøres, og, heri ligger Knuden, — hvorledes det skal gøres. Forsamlingen vil have modtaget det Indtryk af Forhandlingerne igaar og idag, at det i alle disse Forhold, som angaae Fattige, endda vil være muligt at sige Et og Andet, som der skal gøres, men, naar der spørges, hvorledes det skal gøres i det virkelige Liv, saa komme alle Vanskelighederne, saa komme alle disse endeløse Forhandlinger om, hvorledes der skal handles i de enkelte Tilfælde. Det vilde være uretfærdigt og i høi Grad ubilligt, om det ikke blev erkjendt, at der er gjort og gøres ikke saa lidt for at modarbeide Betleriet. Jeg vil ikke blot nævne Samfundets Modarbeiden gennem Øvrigheden, støttet paa Loven. Ved Lovene mod Tiggeriet trykkes Stemplet paa dette Liv, at det er Noget, der ikke bør være; men jeg vil dertil føie, at der af Private skeer Meget, der maa betragtes som hygieiniske Forholdsregler; men netop dette, at der virkelig gøres saa Meget, har især grebet mig, fordi jeg seer, at Alt, hvad der gøres, synker sammen som i et bundløst Dyb. Her i Kjøbenhavn — thi kun om Kjøbenhavn kan jeg tale — gøres der

navnlig ikke saa lidt for at modarbeide Betleri. Den private Godgjørenhed udfolder en betydelig Virksomhed, der uddeles ikke blot store Summer i Gaver, men ogsaa udfoldes en gavnlig Virksomhed af mange velgjørende Foreninger netop i den Retning, jeg har kaldet „hygieinisk“, nemlig Bestræbelsen for at værne om Fattige, at de ikke skulle synke ned til Betlere. Dette er den omtalte Hygieine, som jeg troer anerkjendt af denne Forsamling, at støtte de Fattige, saa de ikke komme ud over Grændsen, at hjælpe paa dem, for at de ikke skulle gaae over til det Liv, hvor de ere saa godt som fortabte. Der skeer tilvisse ikke saa lidt her i Kjøbenhavn i Forhold til Befolkningens Størrelse, men det hjælper ikke, tvertimod, det hører med til det, der nok kunde gjøre En angst ved Betragtningen af dette Forhold, at det er som om dette Onde forøgedes ved Alt, hvad der bliver gjort, at det bliver næret derved istedetfor modarbeidet. Derfor bliver Spørgsmaalet egentlig tilsidst: Kan der gjøres Særligt for at modarbeide Tiggeriet udenfor den Hygieine, som ellers maa følges i alle andre Forhold mod Fattige? Er det nu saa, hvad jeg troer, De ville indrømme, at den egentlige Grændse mellem Værdige og Uværdige er en sædelig Grændse, hvad kan der da for det Første gjøres for at op- hjælpe den Sædelighedsfølelse, der er tilbage? Dette kan ikke skee, uden at denne Classe Mennesker møder en virkelig Ynk hos os; hvad der gjøres, maa gjøres, fordi vi ynkes over dem, idet vi ikke blot see paa de Enkeltes Brøde, men paa den hele fælles, almindelige Samfundets Nød, der trykker dem saa dybt ned. Kan der f. Ex. tænkes dannet nogensomhelst Foreningsvirksomhed, som netop har det særlige Øiemed at modarbeide Tiggeriet ved at modarbeide det sædelige Forfald? Om det er muligt, veed jeg ikke, kun det veed jeg, at skulde det blive muligt, maatte der først findes en Mand, hvis hele Liv gik op i at arbeide for dette Øiemed. Men der er endnu eet Spørgsmaal, som jeg mener at burde drage frem. I hvilket Forhold skal den Enkelte stille sig til Tiggerne, til dem, der aabent eller hemmeligt henvende sig til os ved vore Døre, eller paa andre Maader tigge hos os? Hvad Communer, Øvrigheden, Foreninger eller Selskaber have at gjøre er noget forskjelligt fra hvad den Enkelte maa føle som sit personlige Ansvar ligeoverfor den Betlende. Nogen almindelig Regel kan neppe gives; kun saameget kan jeg sige, at her maa Enhver tage dette Forhold som en Samvittighedssag og alvorligt i hvert Tilfælde søge at gjøre

sig selv Rede for, hvem man skal nægte en Skjærv og hvem og naar man tør og bør række Haanden ud med en Gave i. Som oftest anbefales „streng Afviisning“ som det ene Rigtige; i de Enkeltes Forhold ligeoverfor den Betlende har jeg ikke Mod til ubetinget at anbefale dette Middel. Jeg skal nu ikke trætte Dem eller opholde Dem længere. Jeg har været opfordret til at indlede Spørgsmaalet, men jeg har ikke kunnet gjøre dette anderledes end ved at søge et Svar, og, som jeg har udtrykt mig, at sætte en tyk Streg navnlig under Ordet „hvorledes“, og dette har jeg søgt opnaaet ved at fremhæve, at Tiggerlivet er et Samfundsonde, en Dom over hele Samfundets Tilstand og at vi der møde ikke blot timelig Nød men sædelig Fordærvelse, hvis Modarbeiden derfor ikke blot kan fuldbyrdes ved materielle Midler, men at der maa udfoldes en dyberegaende Virksomhed indefter hos saadanne Ulykkelige.

Proprietair **Agier** vilde kun gjøre nogle Bemærkninger om Børn paa Landet, der bruges til Tiggeri, thi til Tiggeriet i Kjøbstæderne havde han ikke det ringeste Kjendskab. Desværre havde Tiggeriet et betydeligt Omfang paa Landet og viste sig paa mange forskellige Maader. Uagtet der ikke var Haab om at faae det afskaffet, kunde der imidlertid vel tænkes paa Midler til at give det en anden Character. Han havde saaledes tænkt sig, at man paa Landet for Børns Vedkommende kunde afværge Tiggeri ved at indrette Bespiisningsanstalter, dog paa ingen Maade efter det Mønster, der er fulgt i Kjøbstæderne, men en Art omvandrende Bespiisningsanstalter, nemlig saaledes, at fattige Børn, der virkelig trænge til at faae Noget, medens Forældrene ikke ere værdige, kunne efter en vis Omgang blive bespiste hos Beboerne. I dette Øiemed maatte Beboerne samles og blive enige om, hvilke Familier der skulde have Ret til at lade deres Børn gaae omkring til Beboerne; thi der maatte naturligviis gjøres Undtagelser. Der maatte ogsaa træffes Aftale om, hvorledes Inddelingen af Omgangen skulde være blandt de forskellige Beboere, hvorvidt de, der havde større Kjøkkener, skulde bespise Flere osv. Han havde talt med et Par Mænd i sit Sogn, af hvilke den ene havde været Sogneforstander og den anden er det endnu, og de havde været enige i, at hans Forslag nok kunde gennemføres, da der neppe vilde være nogen af de Beboere, som havde Raad dertil, som vilde nægte at deeltage i Bespiisningen, naar blot en passende Inddeling kunde finde Sted.

Naar det kunde lykkes at gennemføre dette Forslag, saa kunde de stakkels Børn modtage, hvad der bydes dem, med en ganske anden Følelse om deres eget Værd end nu; de vilde ikke være Gjenstand for den Ringeagt, som er Tiggernes Skjæbne, thi de ere indbudne til at komme; de ville ofte blive kjærligt modtagne; mangen en Husmoder vil klappe de Smaa paa Kinden, og istedetfor at de før stode ude ved Gaarddøren, hvor man smed en Skilling hen til dem, vilde de nu blive budne ind ved Bordet, og mangen en Husmoder, som seer dem gaae med bare Been, kan maaskee finde, at der kan falde et Par Strømper af til dem eller et Par Sko, og i det Hele vil der udvikle sig et ganske anderledes ønskeligt Forhold end nu. Han skulde med største Fornøielse anvende sin yderste Evne for at bringe Sagen i Gang, der vilde derved afskaffes mange Misbrug; nu kastes Indholdet af mangen en Tiggerkurv for Grisene, og de Skillinger, der ere tiggede sammen, anvendes til at købe Brystsukker hos Kromanden, ikke at tale om, at der gives Familier, der tage Pleiebørn i Huset blot for at bruge dem til at tigge. Han vilde navnlig anbefale Damerne, hver i sin Kreds, at virke for Udførelsen af hans Forslag.

Da ellers Ingen begjærede Ordet afsluttedes Discussionen over det foreliggende Spørgsmaal, over hvilket der ikke fandtes Anledning til at fatte Resolutioner.

Dirigenten bemærkede, at han havde modtaget et Forslag om, at de under Nr. 5, 6 og 7 anførte Forslag ikke skulde sættes under Discussion, da Tiden var saa langt fremrykket, og, naar han saa hen til, hvorledes Rækkerne bleve fortyndede, maatte han ogsaa selv ansee det for betænkeligt at fortsætte Discussionen. Han vilde derfor tage dette Forslag til Følge, naar der ikke reistes Indsigelser derimod — og en saadan fremkom ikke. Der var imidlertid endnu et Forslag tilbage, nemlig det af Bogtrykker S. B. Salomon indgivne.

Bogtrykker **Salomon** tog af Hensyn til den fremrykkede Tid sit Forslag tilbage, idet han anmodede Indbyderne om at betragte sig som valgte til at føre Sagen videre.

Dirigenten kunde kun svare paa egne Vegne, at, naar der udgik Opfordring til ham om at søge at fremme Møder af samme Natur som dette, vilde han ligefrem ansee sig for pligtig til at

gjøre, hvad han formaaede i den Henseende, og efter den Velvillie, Comiteens øvrige Medlemmer havde viist Sagen, stode han paa deres Understøttelse. Imidlertid ansaae han det for at være for tidligt at ansætte et nyt Møde til December Maaned. Dersom man virkelig skulde vente at faae noget alvorligt Udbytte af en fremtidig Forsamling, kunde han i Øieblikket ikke tænke sig, at dette kunde opnaaes førend om et Aar.

I Henhold til de saaledes faldne Yttringer besluttedes det at overdrage til Comiteen at drage Omsorg for at holde et nyt Møde om et Aar.

Skolebestyrer **Schneekloth** vilde henstille, om man ikke kunde gaae en Middelvei mellem at udsætte Mødet paa længere Tid eller allerede afholde det i dette Aar, idet han meente, at der, navnlig hvis Bestyrelsen skulde finde det hensigtsmæssigt, at nogle af Spørgsmaalene iforveien underkastedes en skriftlig Drøftelse, kunde oprettes et Blad, der kunde være et Mellemlid mellem Bestyrelsen og Medlemmerne. En stor Deel af de Taler, der vare holdte, kunde maaskee med mere Nytte have været læste, og Meget, der egner sig til at trykkes, egner sig ikke til Foredrag i en Forsamling som denne. Skulde slige Møder have nogen Betydning, maatte han ansee det for nødvendigt, at der kom et saadant Supplement som det anførte. Alle statistiske Oplysninger, der ere saa fortrinligt skikkede til at fremkalde en begrundet Dom, falde noget kjedsommelige, naar de fremsættes i en Forsamling. Derfor ere de Fleste sparsomme med saadanne Oplysninger, og man tager sin Tilflugt, hvilket enkelte af de mest begavede Talere havde gjort, til enkelte Data, der saagodt som Intet oplyse og ikke kunne bidrage til at fremkalde noget Resultat, thi Resultater kunne ikke bygges paa enkelte staitiske Data eller enkelte rørende Exempler, men maae bygges paa en meget samvittighedsfuld Undersøgelse af samtlige factiske Forhold. Han vilde derfor henstille til Dirigenten, om det ikke kunde bringes under Forhandling i Bestyrelsen, enten at fremkalde et selvstændigt Organ, eller at understøtte et Organ, saaledes at Bestyrelsen bekendtgjorde, hvilket Organ det havde valgt, og at det overlodes til Medlemmerne, om de vilde abonnere derpaa.

Dirigenten vilde betragte disse Bemærkninger som en Henstilling, som Comiteen var berettiget til at tage under Overveielse,

men han kunde ikke nu give noget bestemt Svar derpaa. Endelig udbad han sig Tilladelse til paa Forsamlingens Vegne at bringe Industriforeningen dens varme Tak for den Beredvillighed, hvormed den havde overladt Forsamlingen sit Locale og stillet det til dens Disposition.

Efterat Samtykket hertil var givet med Acclamation, vilde **Dirigenten** med en Tak til Forsamlingen slutte dens Forhandlinger, da Provst **Bendix** bad om Ordet og bemærkede, at han troede at tale i hele Forsamlingens Navn, naar han ønskede at slutte Forhandlingerne med at bringe Comiteen Forsamlingens Tak, fordi den har skjænket Sagen sin varme Opmærksomhed og søgt at henlede Opmærksomheden paa den i en videre Kreds; og han troede ikke mindre at tale i Forsamlingens Navn, naar han særligt henvendte sig til den ærede Dirigent og takkede ham for den Taalmodighed og Udholdenhed, hvormed han havde ledet Forhandlingerne, den Interesse, han havde viist disse, og den Humanitet, hvormed han var kommen Alle imøde. (Ja! Ja!)

Dirigenten takkede med den Bemærkning, at det undertiden kunde være vanskeligt nok at dirigere, da det ofte paalagde den Pligt at være noget streng, hvilket ingenlunde var behageligt.

Mødet hævet Kl. 10.

Tillæg.

I Henhold til den ovenfor aftrykte, paa Mødet den 25de October tagne Beslutning, have Indbyderne indsendt følgende Andragende til Indenrigsministeriet:

Ved et den 24de og 25de October d. A. af Undertegnede foranstaltet offentligt Møde til Discussion af forskellige Spørgsmaal vedkommende de fattige Samfundsskolars Vel, der var besøgt af c. 150 Deeltagere, navnlig Præster og Justitsembedsmænd, var blandt Mere under Forhandling:

„Om man ikke med Hensyn til Behandlingen af Udlændinge, der her i Landet blive trængende, bør stræbe efter at faae gennemført Reciprocitet, og, i bekræftende Fald, hvilke Regler man da bør anbefale som Gjenstand for Overeenskomst med de forskellige Lande.“

Under Discussionen blev bemærket, at ikke alle Fattigbestyrelser her i Landet have den fornødne Kjendskab til, hvorledes de have at forholde sig, naar Udlændinge blive trængende. En streng Fortolkning af vore Love maatte maaskee kunne medføre, at enhver Udlænding, hvor længe han end havde opholdt sig i en Commune her i Landet, maatte, naar han blev trængende til offentlig Fattighjælp, kunne hjemsendes; men det erkjendtes tillige, at der gennem administrative Afgjørelser ved Regjeringen havde dannet sig den bestemte Praxis, at ingen Udlænding, der havde opholdt sig saa længe i en Commune, som en Indlænding behøvede for at vinde Forsørgelsesret, kunde hjemsendes.

Nu meente man vel, at enhver Udlænding i Almindelighed fremdeles burde have fri Adgang til Danmark og endog have Ret til at nedsætte sig her, men paa den anden Side ansaae man det for en ufravigelig Fordring, at der burde finde en streng Reciprocitet Sted, saa at enhver Dansk paa samme Maade kunde nedsætte sig i Udlandet. Den bestaaende Praxis har imidlertid ikke rettet sig efter dette Princip, hvilket medfører en trykkende Byrde for Danmark, og det maatte derfor ansees ønskeligt, at en Ordning i den antydede Retning fandt Sted. Skjøndt det nu var correctest, at en saadan Ordning blev almindelig, er der dog flere Lande, fra hvilke Indvandringen hertil er saa liden, at den Byrde, som muligen paalægges Danmark, ikke giver Anledning til nogen særegen Klage; — derimod antog Forsamlingen, at det var paatrængende nødvendigt, at Forholdet blev ordnet med Hensyn til Norge, Sverrig og Tydskland, samt at ogsaa Forholdene i Schweitz gjorde en Ordning ønskelig i den omtalte Retning. Medens Forsamlingen saaledes meente, at en absolut Reciprocitet burde følges, blev det tillige erkjendt, at denne Reciprocitet maatte erhverves paa forskjellig Maade. Den ønskeligste Fremgangsmaade vilde være, om Forholdet mellem Rigerne kunde ordnes ved en Overenskomst mellem de forskjellige Regjeringer, og en saadan troede man at kunne opnaa mellem Danmark paa den ene Side og Norge og Sverrig paa den anden Side. Under Discussionen blev det udtalt, at Retten til at forblive i det fremmede Land antoges ikke at burde begrundes paa, om Vedkommende havde vundet Forsørgelsesret i en enkelt Commune, men derimod paa, om han havde opholdt sig i et længere Tidsrum, f. Ex. 10 Aar i hele Landet, og dernæst blev det yttret, at der, naar der var Spørgsmaal om Familiars Hjemsendelse, burde tages tilbørligt Hensyn til, at man paa den ene Side ikke krænkede Familiebaandet, og paa den anden Side lod Fødestedet være det gjældende.

Med Hensyn til Tydskland stillede Sagen sig derimod paa en anden Maade, da det ansaaes utænkeligt, at man vilde kunne opnaa en Overenskomst med dette Lands mange Stater, der saa sikkert have garderet sig med det „Heimathsschein“, som forlanges af enhver Udlænding, der vil nedsætte sig der. Det udhævedes, at medens ingen Dansk kan nedsætte sig i Tydskland, uden han herfra erhverver det fornødne „Heimathsschein“, staaer det enhver Tydsker frit for at indvandre og nedsætte sig her i Landet; — en

Dansk i Tydskland kan med Familie hjemsendes hertil, ja endog Enken med Bernene, men naar man fra Danmark vil hjemsende en enkelt Tydsker, er det ofte forbundet med Vanskeligheder, og har han vundet Forsørgelsesret i en Commune, kan han aldeles ikke hjemsendes; hvilket heller ikke kan skee, naar han har giftet sig her, ja ikke engang en tydsk Mand og et tydsk Fruentimmer med nægte Børn, som heri Landet have ladet sig vie, kunne hjemsendes. Den Ulighed, der saaledes finder Sted, foreges endmere, naar hensees til, hvor faa Danske, der nedsætte sig i Tydskland, og hvor mange Tydskere, der indvandre i Danmark; af denne Masse er største Delen Mennesker af den lavere Classe, som af Nød og Trang her søge Erhverv, men faa Aar efter, naar de maae tye til Fattigvæsenet og ikke kunne hjemsendes, ere de en vedvarende Byrde for Landet. — For at afværge dette Onde, og da Overenskomst ikke kunde tænkes, medens man dog maatte erkjende Rigtigheden af Reciprocitets-Forholdet, ansaaes det som den eneste Udvei, at der udkom en Lov, som bestemte, at ingen Tydsker, enten Mand eller Qvinde, maatte nedsætte sig heri Landet, og ingen tydsk Mand gifte sig, førend han eller hun fra sit Hjemstedsland erhvervede et vedbørligt Hjemstedsbeviis, hvorefter man i sin Tid kunde hjemsende dem.

Under Forhandlingerne paa ovennævnte Møde, der ville udkomme i Trykken og af hvilke man senere skal tillade sig at fremsende et Exemplar, blev endvidere udhævet, at de bestaaende Bestemmelser mellem Danmark paa den ene Side og Slesvig og Holsteen paa den anden, nødvendig maae medføre, at der ingenlunde er nogen Reciprocitet, saa at man fra Hertugdømmerne uden videre kan drage til Danmark, medens det Omvendte ikke er Tilfældet.

Ved Slutningen af Discussionen blev det overdraget Undertegnede i Anledning af den omhandlede Sag at henvende os til Regjeringen, og idet vi saaledes udføre det os paalagte Hverv, tillade vi os allerærbødigst at andrage paa, at Udlændinges Forsørgelsesret heri Landet maa blive bygget paa Reciprocitetsprincipet og tillade vi os lige allerærbødigst at henstille, om der ikke til dette Øiemeds Opnaaelse turde være Anledning til,

at sege en Overenskomst tilveiebragt med Norge og Sverrig om Berettigelsen til Udlændinges Hjemsendelse; og

at sege det ved Lov fastsat, at det Hjemstedsbeviis, som i Tydskland fordres, for at en Dansk kan nedsætte sig der, ligeledes skal fordres i Danmark, naar en Tydsker vil nedsætte sig heri Landet.

Kjøbenhavn den 10de December 1865.

E. Emil Rosenørn.
Formand.

Ludvig Bruun.

Mürer.

H. Plockross.

Stochholm.

Til
Indenrigsministeriet.

